

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of East Asian Studies in Türkiye

Yıl/Year/5
Sayı/Issue/10

Uluslararası hakemli dergi yılda iki sayı yayımlanır
International peer reviewed journal, Biannual

Güz / Fall 2022

Yıl 5 Sayı 10

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Güz / Fall 2022

DAAD Güz/Fall 2022

DAAD

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi
Journal of East Asian Studies in Türkiye
土耳其东亚研究学刊

Gz/Fall 2022

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer Reviewed Journal

Yılda iki sayı yayımlanır/Biannual

Ankara-Türkiye

DAAD Güz/Fall 2022

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi

Yıl/Year/5
Sayı/Issue/10
Haziran 2022

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Kurucu/Founder

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yayın Yönetmeni/Editor in Chief

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Bu Sayının Editörü/Editor of This Issue

Dr. Gökberk DURMAZ

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Assistant

Doç. Dr. Haluk KARADAĞ

İngilizce Editörü/English Editor

Dr. Emrah ŞAHİN

Dergi Sekreteryası/Sekretariat of the Journal

Emre KARTAL

Haberleşme adresi: İlk Yerleşim Mahallesi, 1936. Cadde, No.64/B16,
Yenimahalle, Ankara, Türkiye.

E-Posta: abdurresit.karuk@hbv.edu.tr halukkaradag@gmail.com

Doğu Asya Araştırmaları Uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların **tüm sorumluluğu yazarlarına aittir**. Yazılar yayıncının
izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.

Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından yayın kurulu sorumludur.

Yayın-Editörler Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR

Prof. Dr. Mahmut Ertan GÖKMEN

Doç. Dr. Haluk KARADAĞ

Danışma Kurulu /Advisor Board

Prof. Dr. Ablet Kamalov (Turan Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Chong Jin Oh (Hankuk University of Foreign Studies,
Güney Kore)

Prof. Dr. İbrahim Maraş, (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Luo Shujie (Guangxi Üniversitesi, ÇHC)

Prof. Dr. Mehmet Akif Okur (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Misawa Nobuo (Tokyo Toyu University, Japonya)

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Saadettin Gömeç (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bülent GÜL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Zhang Mingxin (Minzu University of China, ÇHC)

Prof. Dr. Zhou Shaoqing (Chinese Social Science Academy, Çin)

Doç. Dr. Alessandra Cappeletti (Xian Jiaotong Liverpool
University, Çin)

Doç. Dr. Gürhan Kirilen (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezgin Kaya (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Işık Kuşçu Bonnenfant, (ODTÜ, Türkiye)

Dr. Anna Hayes (James Cook University, Avustralya)

Dr. Hidayet Sıddıkoğlu (Hiroshima University, Japonya)

Bu Sayının Hakemleri/Reviewers for This Volume

Prof. Dr. Tefvik ERDEM (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdal AKSOY (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Hande KARADAĞ (MEF Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammed Enes KALA (AYBÜ)

Doç. Dr. Sezgin KAYA (Uludağ Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bahar ÖZSOY (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat KORKMAZ (Kırıkkale Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Ayşenur AYDINBAKAR (ASBÜ)

Öğr. Gör. Dr. Ferhat DURMAZ (Ankara Üniversitesi)

Dr. Altay ATLI (Boğaziçi Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Alaeddin TEKİN (ASBÜ)

Öğr. Gör. Nuray AKDEMİR (ASBÜ)

Öğr. Gör. Ayşe ÖZTÜRK (ASBÜ)

Tarandığı İndeksler / Indexing

ResearchBib

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2020

ASOS İndeks

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2018

Google Scholar

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2018

International Institute of Organized Research (I2OR)

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2021

Directory of Research Journals Indexing

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 01.2019

İSAM

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 09. 2021

Advanced Sciences Index (ASI)

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 03. 2021

Türk Eğitim İndeksi

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 03. 2021

Bu dergi Creative Commons Alıntı-Gayri Ticari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır.

This journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-No Derivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License.

İçindekiler/Contents

Gökberk DURMAZ

Takdim/Editorial

Araştırma Makaleleri/Research Article

Banu ELİĞÜR

Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints

1-25

Fırsatlar ve Kısıtlamalar Arasındaki Çin-İsrail İlişkileri

Görkem BAHTİYAR& Emin ERTÜRK

Konfüçyüsçülük ve Çin İktisat Zihniyeti'nin Dönüşümü

26-38

Confucianism and The Transformation of Chinese Economic Mentality

Güray ALPAR

Kültürel Antropoloji Yönüyle Moğolistan İncelemesi

39-64

A Study of Mongolia from Cultural Anthropology

Mehmet Akif GÜNDOĞDU

Çin'in Kalkınmasındaki Kilit Rol: Dünya Ticaretine Entegrasyonu

65-80

The Key Role in China's Development: Integration into The World Trade

Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Güvenlik Politikası Konsepti ve Örnek Olay Olarak Çin Halk

81-103

Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cephe Stratejisi

Concept of Security Policy and China's Third Front Strategy as A Case Study

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Bahadır PEHLİVANTÜRK/ *Konuşan:* Aslı Nur ÇANAKÇI

104-114

Yayın Tanıtımı / Book Review

Gülten ÇAKMAK: Doğu Asya Tarihi: Çin, Japonya, Kore-Medeniyetin

115-124

Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar

Yayın Şartları, İlkeleri ve Yazım Kuralları

125-131

TAKDİM

Değerli Okuyucular,

Türkiye’de disiplinler arası bakış ile Doğu Asya araştırmaları alanında (Çin/Japonya/Kore/Moğolistan/Tayvan kültürü, dil edebiyatı, siyasi tarihi, ekonomisi, sosyolojisi, felsefesi, inanç sistemleri, dış politikası, güvenlik ve etnik/azınlıklar sorunu vb.) yapılan akademik çalışmalarını bilim dünyasına ve kamuoyuna duyurmayı amaçlayan *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* (DAAD), Onuncu sayısını sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyor.

DAAD, ülkemizdeki Doğu Asya araştırmaları alanında bilgi üreten bilim insanlarına akademik etkileşim alanı yaratmak, birikimlerini alan uzmanları ile paylaşmak, yeni nesil bölge uzmanlarının daha geniş donanım ile yetişmesine katkı sağlamak amacı ile çıktığı yola deneyimlerini zenginleştirerek devam etmektedir. Dergimize gönderilen yazılar, bölge uzmanı editörleri tarafından incelendikten sonra uzman hakemlere gönderilmek sureti ile ciddi hakemlik sürecinden geçirilmektedir. Bu sayımızda bazı makaleler hakemler tarafından reddedilmiş, bazı makalelerden ise yoğun düzeltme istenmiştir. Onuncu sayımızda, yoğun hakem değerlendirmelerinden geçen sosyal bilimlerin farklı alanlarında birbirinden kıymetli beş araştırma makalesi, bir alan uzmanı ile yapılmış derinlemesine söyleşi ile bir kitap tanıtım yazısına yer vermiş bulunmaktayız.

DAAD editörler kurulu olarak bilimsel çalışmalarını dergimizde yayınlamak üzere gönderen, hakemlerin istek ve tavsiyelerini hassasiyetle yerine getiren tüm yazarlara teşekkür ederiz. Aynı zamanda makalelerin incelenerek değerlendirilmesi işini üstlenerek özenli eleştirileri ile değerlendirmeler yaparak makalelere değer katan kıymetli hakemlerimize, DAAD sekreteryasını titizlikle yürüten Emre KARTAL’a, teknik desteği sağlayan Derviş Ulaşhan ERASLAN’a teşekkür ederiz.

Onuncu sayımızda yayımlanan bilimsel çalışmaların Türkçe okurlara ve akademiye mutlaka faydalı olacağı inancıyla yeni sayımızın bilim camiasına hayırlı olmasını diliyoruz. 2023 Bahar sayısında buluşmak umudu ile.

Dr. Gökberk DURMAZ

Bu Sayının Editörü

EDITORIAL

Dear Readers,

We are glad to announce of the tenth issue of Journal of East Asia Studies in Türkiye (JEAST), which aims to cover and analyze with a multidisciplinary approach a wide range of academic topics in East Asia studies, such as Chinese/Japanese/ Korean/Mongolian/Taiwanese cultures, languages and literatures, political histories, economies, sociologies, philosophies, belief systems, foreign policies, security, and ethnoreligious issues.

JEAST proceeds to create an academic interaction area for scientists who produce knowledge in the field of East Asian research in Türkiye, to share their knowledge with the experts in the field, and to contribute to the development of new generation regional experts with the extensive knowledge. The manuscripts on East Asia sent to JEASt are carefully evaluated first by field/area editors and then by reviewers in this issue, some articles have been rejected by the journal reviewer and, intense correction has been requested from some articles. In the tenth issue, we have included five valuable research articles, an in-depth interview conducted with a field expert, and a book review paper, which have undergone intensive peer review.

As the editorial board of the DAAD, we are thankful to all the authors who submitted their scientific studies to be published in our journal and meticulously accomplished the requests and recommendations of the journal reviewers. At the same time, we would like to thank our precious journal reviewers who undertake the task of reviewing and evaluating the articles and add value to the articles with their attentive criticism and evaluations, and Emre KARTAL who meticulously conducted the DAAD secretariat and as well as to Derviş Ulaşan ERASLAN who provided the technical support.

We hope that the academic works presented in the tenth issue will provide tremendous benefit for the Turkish and international readers, and the scientific community. With the hope to meet you in the Spring issue of 2023.

Dr. Gökbek DURMAZ

Editor of This Issue

Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints

Banu ELİGÜR*

Abstract: This article examines Chinese-Israeli relations, and argues that since the 1990s, China and Israel successfully improved their bilateral ties by focusing on their commonalities defined by mutual economic interests instead of their differences. Yet, besides opportunities, there are also constraints affecting the bilateral relations: first, the U.S.-Chinese competition for global leadership, and the U.S. as a close ally of Israel opposing the improvement in Chinese-Israeli relations; second, China's close military relations with Iran; and third, Beijing's pro-Palestinian policies. The article argues that of the three constraints, the U.S. disapproval of close Chinese-Israeli relations influenced the bilateral ties the most. Although China's military relations with Iran raised Israeli security concerns, both states managed to focus on their mutual economic gains. Regarding the Palestinian issue, China's cautious policies did not adversely affect the bilateral ties.

Keywords: *Chinese-Israeli Relations, U.S.-Israeli Relations, Chinese-Iranian Relations, China's Pro-Palestinian Policies*

Fırsatlar ve Kısıtlamalar Arasındaki Çin-İsrail İlişkileri

Öz: Bu makale Çin-İsrail ilişkilerini incelemektedir ve 1990'lardan beri Çin ve İsrail'in başarılı olarak ikili ilişkilerini farklılıklarından ziyade ortak ekonomik çıkarlarıyla tanımlanmış ortak noktalarına odaklandıklarını öne sürmektedir. Fakat fırsatların yanı sıra ikili ilişkileri etkileyen kısıtlamalar da mevcuttur bunlar: bir, ABD-Çin arasındaki küresel liderlik rekabeti ve ABD'nin İsrail'in yakın müttefiki olarak gelişen Çin-İsrail ilişkilerine karşı çıkması; iki, Çin'in İran ile yakın ilişkileri ve üç, Pekin'in Filistin yanlısı politikaları. Makale bu üç kısıtlayıcı etken arasında en çok ABD'nin yakın Çin-İsrail ilişkilerine karşı olmasının ikili ilişkileri etkilendiği görüşünü dile getirmektedir. Her ne kadar Çin'in İran ile askeri ilişkileri İsrail'in güvenlik endişelerine sebep olmuşsa da, her iki ülke ortak ekonomik kazançlarına odaklanabilmişlerdir. Filistin

---

* Professor of Political Science, Başkent University, Political Science and International Relations Department, Bağlıca-Etimesgut, Ankara, 06790, Turkey. E-mail: eligur@baskent.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5351-2945; *Makale Gönderim Tarihi: 6 Mayıs 2022; Makale Kabul Tarihi: 2 Haziran 2022.*

Önerilen Atıf: Eligür, B., (2022). Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10),s.1-25.

konusunda Çin'in izlediği temkinli politikalar ikili ilişkilerin zarar görmesini engellemiştir.

Anahtar Sözcükler: *Çin-İsrail İlişkileri, ABD-İsrail İlişkileri, Çin-İran İlişkileri, Çin'in Filistin Yanlısı Politikaları.*

Introduction

There are vast differences between China and Israel in terms of their hard power, foreign policy orientation, and regime type. Regarding its military power, China is the world's third most powerful state; whereas Israel ranks the twentieth (Koronka, 2021). China is the world's second largest economy with a nominal Gross Domestic Product (GDP) at \$14,722 trillion, whereas Israel ranks twenty-ninth with a nominal GDP at \$407 billion (World Bank, 2020). Israel is a close U.S. ally and pursues a pro-Western foreign policy orientation; whereas China competes with the U.S. for global domination, and usually follows a pro-Russian stance in international affairs. In contrast to the increasingly repressive authoritarian regime in China (Freedom House 1/2022), Israel is the best democracy in the Middle East region (Freedom House 2/2022). Despite all these differences, however, China and Israel defined their relations based on pragmatism by focusing on expanding their trade and investment opportunities.

This article examines Chinese-Israeli relations, and argues that since the 1990s, China and Israel successfully improved their bilateral ties by focusing on their commonalities defined by mutual economic interests instead of their differences. Yet, besides opportunities, there are also constraints affecting the bilateral relations: first, the U.S.-Chinese competition for global leadership, and the U.S. as a close ally of Israel opposing the improvement in Chinese-Israeli relations; second, China's close military relations with Iran; and third, Beijing's pro-Palestinian policies (e.g., diplomatic support for the Palestinian quest and not regarding Hamas as a terrorist organization). The article argues that of the three constraints, the U.S. disapproval of the close Chinese-Israeli relations influenced the bilateral ties the most. Although China's military relations with Iran raises Israeli security concerns, both countries could manage to focus on their mutual economic gains. Regarding the Palestinian issue, China's cautious policies did not adversely affect the bilateral ties.

A Brief Historical Account of the Bilateral Relations

Israel was the first country in the Middle East region to recognize the People's Republic of China (PRC) in January 1950. Yet, the bilateral diplomatic relations could only be formed in January 1992, when Beijing finally recognized Israel. The Cold War superpower competition, the outbreak of the Korean War in June 1950, and China's pro-Arab stance acted as obstacles for the establishment of diplomatic relations.

Despite the fact that the Cold War impeded the formation of Chinese-Israeli diplomatic relations, until early 1955, China positively regarded Israel as a liberated state from British imperialism with a modernizing society pursuing some socialist tendencies (Shichor, 1994: 188-190). Indeed, China prior to becoming communist in 1949 was one of the countries allowing the flow of Jewish refugees to its territory and communist China maintained this pro-Jewish policy. The first large wave of Russian Jewish immigrants escaping from the Bolshevik Revolution arrived in Shanghai in the 1920s and 1930s. Then, this was followed by European Jews fleeing from Nazi rule in Germany and taking refuge in Shanghai (Griffiths, 2013). During World War II, China not only admitted about 20,000 European Jewish refugees (Smithsonian Magazine, 2021), but also acted as one of the transit countries through which the refugees arrived in Israel in the aftermath of the war. For example, in November 1950, 5,200 Jewish hard core (ill and aged) refugees left China for Israel by an International Refugee Organization ship (FO 371/87424-0013/WR1415/31/48, 1950, November 3).

The end of the Korean War in 1953, by relatively easing the international tension, raised the possibility for China and Israel to form diplomatic relations. In the mid-1950s, Israel, while being on the Western bloc, tried to overcome its regional isolation by reaching out to China, in particular (SD 684A.93/4-655, 1955, April 6), and Asia, in general. Within this framework, in January 1955, an Israeli trade delegation visited China (SD 320.2, 1955, February 1: 5). Following the arrival in Israel of a Chinese trade mission in June 1955, Israeli government informed its counterpart that it was prepared to discuss the exchange of diplomatic representatives with Beijing. Yet, the Israeli initiative failed as a result of China's rejection and its pro-Arab stance (SD 684A.93/6-1055, 1955, June 10). Indeed, at the Bandung Conference in April 1955, China adversely changed its position toward

Israel by prioritizing the Arab-Israeli conflict and the Palestinian issue (Shichor, 1994: 190). During the Suez War in 1956, China supported Egypt and broke off all of its contacts with Israel. This resulted in a frozen period in the bilateral relations until the late 1970s (Goldstein, 2004: 239).

Israel, facing Arab states' hostility, emphasized maintaining its strong relations with the U.S.-led bloc in order to ensure its survival and security. Whereas, until 1978, China's foremost goal was, by supporting the Palestinian liberation quest vis-à-vis the Israeli occupation, to increase its influence in the Middle East region and form an anti-imperialist Third World bloc under its leadership as an alternative to the U.S. and Soviet blocs. In January 1965, China was the first non-Arab country recognizing the Palestine Liberation Organization (PLO), and in March of that year it invited the PLO to open up a semi-diplomatic mission in Beijing. In addition to its diplomatic support, China also provided military training and weapons to various Palestinian factions, adversely affecting the Chinese-Israeli relations (Shichor, 1994: 191-192).

Meanwhile, China's pro-PLO and pro-Arab stance defined by communism was only a partial success. Only a handful of Arab states (e.g., Egypt, Syria, and Yemen in 1956 and Iraq in 1958) formed diplomatic relations with China. Most Middle Eastern states maintained their political ties with the Republic of China (ROC) or Taiwan until the 1970s (Goldstein, 2004: 239). Indeed, the real breakthrough resulting in Beijing to expand its relations with countries of the Middle East could only occur in 1971, when China was admitted to the United Nations (UN), while also assuming the UN Security Council (UNSC) permanent membership at the expense of Taiwan. By the late 1960s, China regarded the Soviet Union as an immediate threat to its security. This resulted in a reconciliation between the U.S. and China, while Beijing distancing itself from pro-Soviet radical Arab states (e.g., Syria, South Yemen, and Libya) and national liberation movements (e.g., FATAH and the PLO). On account of this change, Turkey, Israel, Iran, Kuwait, and Lebanon promptly recognized the PRC's UNSC membership in 1971. This was followed by Jordan in 1977 and Libya and Oman in 1978 (Shichor, 1994: 192-194; Zhang, 1999: 150-151; Shichor, 2015: 102; Inbar, 2020: 254; Scobell and Nader, 2016: 4; Kumaraswamy, 2013: 146).

By the mid-1970s, China toned down its criticism of Israel. Beijing, on the one hand, avoided from forming diplomatic relations with Israel by conditioning it on the settlement of the Arab-Israeli conflict. Yet, on the other hand, China implicitly recognized Israel's right to exist and emphasized not to be identified with radical anti-Israeli Arab-Palestinian policies (Shichor, 1994: 192-194; Zang, 1999: 150-151; Shichor, 2015: 102; Inbar, 2020: 254; Scobell and Nader, 2016: 4; Kumaraswamy, 2013: 146). Meanwhile, Israel consistently pursued One China policy; thus, it never recognized Taiwan. Israel, as an endeavor to improve its relations with China, opened up an honorary council in Hong Kong in 1961, and in 1972, it upgraded this to a consulate general. Yet, in 1975, there was a return to an honorary council for budgetary reasons (Xiao, 2018: 3; Efron et al., 2019: 13).

The bilateral relations improved in 1978 when Deng Xiaoping assumed China's leadership after Mao Zedong's death in 1976. Under Xiaoping, China deemphasized its policy of self-reliance, and instead focused on reaching out to the world by promoting its relations in fields of agriculture, industry, science, and technology for its modernization and economic development. Indeed, Xiaoping's post-Mao pro-market reforms solidified support for the regime, while making China a model for the world (Brands and Gaddis, 2021: 13).

Meanwhile, Israel's relations with Egypt were undergoing a significant change following Egyptian President Anwar Sadat's historic visit to Jerusalem in 1977. This allowed China to redefine its communist foreign policy toward Israel and the Middle East region by pragmatism. China began to portray itself as a disinterested and honest broker of peace in the region. Thus, the late 1970s marked a fresh start for the formation of informal Chinese-Israeli relations. In 1979, Israeli businessman Shaul Eisenberg fostered the clandestine bilateral ties in the form of a military technology transfer from Israel to China, while the latter also benefiting from the former's technology in agriculture (Chen, 2012: 5; Yu, 2021: 278).

In the 1980s, China's economic policy aimed at achieving rapid industrial development by adopting Western methods and technology from available countries. Within this framework, China benefited from Israel's advanced technological capabilities in agriculture, solar energy, construction, and military modernization. For this purpose, Beijing hosted some Israeli scientists; yet, it was only after 1982 that

the country eased its restrictions on Israeli passport holders (Shichor, 2015: 102; Inbar, 2020: 254; Kumaraswamy, 2013: 147-148).

Both states maintained their military cooperation; for example, in 1988, Israel signed a secret deal with China supplying it an advanced missile technology. It is estimated that over the two decades since 1979, the two countries concluded more than 60 arms transactions, and Israeli arms sales to China totaled to between \$1 billion and \$2 billion. In the 1980s, China's political statements on Israel were less hostile; yet, it maintained a pro-Arab stance and sold weapons to Arab states, including missiles threatening Israel. Moreover, in 1990, China signed with Iran, Israel's existential threat since 1979, a nuclear cooperation agreement (Evron, 2017: 830; Inbar, 2020: 255).

Yet, China also continued to improve its relations with the pro-U.S. Arab states. Within this framework, the United Arab Emirates (UAE) in 1984, Qatar in 1988, Bahrain in 1989, and Saudi Arabia in 1990 normalized their relations with China (Kumaraswamy, 2013: 150; *The New York Times*, 1988; Scobell and Nader, 2016: 4; Inbar, 2020: 255). In 1990, Chinese-Israeli relations further improved when China opened up a branch office of the China International Travel Service in Tel Aviv, and Israel reciprocated by opening up a liaison office of the Israel Academy of Sciences and Humanities in Beijing (Evron, 2017: 830; Inbar, 2020: 255).

Until the 1990s, the U.S. largely remained indifferent toward the improvement of the Chinese-Israeli relations on account that following the Sino-American rapprochement of 1971, this fit the U.S. containment strategy vis-à-vis the Soviet Union. Meanwhile, in August 1985, Israel reopened its consulate general in Hong Kong as a means to reach out to China. Following a meeting in September 1987 of Israeli Foreign Minister Shimon Peres and his Chinese counterpart Wu Xueqian as well as a Politburo member, representing both the government and the Chinese Communist Party, both states agreed on taking the necessary steps for a full normalization of the bilateral relations. China abandoned its previous conditions (i.e., complete Israel withdrawal from all occupied territories, a full restoration of Palestinian rights, and the establishment of an independent Palestinian state) in order to form diplomatic relations with Israel. Instead, Beijing emphasized holding an international conference in order to resolve the Arab-Israeli conflict (*The New York Times*, 1987).

In January 1992, the Chinese and Israeli endeavors finally culminated to the formation of diplomatic relations. Israel opened up an embassy in Beijing in 1992 and a consulate general in Shanghai, Guangzhou, and Chengdu in 1994, 2009, and 2014, respectively. Following the formation of diplomatic relations, the bilateral trade ties improved. Indeed, by 2018, China became Israel's largest trading partner in Asia and the third largest partner in the world following the European Union and the U.S. Since 1992, the trade volume between Israel and China increased over 400 times from \$50 million in 1992 to \$22.8 billion in 2022 (Kumaraswamy, 2013: 150-151; Inbar, 2020: 255; Ella, 2021).

Chinese-Israeli Relations Since the 1990s

Since the end of the Cold War, China defined its interests toward the Middle East region as follows: having a continued access to energy resources; expanding its geostrategic influence beyond the Asia-Pacific region; maintaining domestic stability via external relations; and enhancing its status as a great power. Among these interests, China's foremost concern is having a continued access to energy resources. Since the late 1970s, Beijing's sustained economic growth rates raised its demand for oil, and since the 1990s, the country imports oil mainly from the Middle East region. Indeed, in 2015, Beijing became the world's largest importer of crude oil, with the Middle East accounting for more than 40 percent of its oil imports. Thus, China's interest toward the region has visibly grown in order to realize its economic, political, and strategic interests. The post-Cold War period was an opportunity for China to improve its relations with countries in the region. Within this framework, China supported the U.S.-led Middle East peace process, and participated in multilateral talks on regional security, water, and refugees (Scobell and Nader, 2016: 7-21; Inbar, 2020: 256).

Along with its increased level of interest toward the Middle East since the 1990s, China sought to improve its relations with Israel. Beijing, while defining Israel as a center for advanced technology in its quest for military and economic modernization, regards the country as a valuable asset against its perceived threat of radical Islam among Uyghurs in the western Xinjiang region. For China, in its global power competition with the U.S., Israel as a close American ally is a valuable asset. China also values the American Jewish lobby in order to

improve its image in the U.S. by limiting criticism of China's human rights violations both at the U.S. Congress and among American public. The Madrid Peace Conference in 1991 aiming at resolving the Arab-Israeli conflict enabled China to form formal relations with Israel without antagonizing Arab states (Inbar, 2020: 256).

For Israel, developing relations with China has been in tandem with its long-time goal of engagement with Asia. Israel, as a center for advanced technology, seeks to diversify its export markets and sources of investments beyond the U.S. and Europe. Thus, for Israel expanding its political and economic ties with the world's second largest economy is beneficial (Evron, 2017: 829; Inbar, 2020: 255-256; Efron et al., 2019: 1-2, 123).

Although both China and Israel sought to improve their relations, the U.S.-Chinese competition in the post-Cold War period acted as an obstacle to this goal. Since the 1990s, the U.S. has been uneasy about the rise of China in world politics; thus, it staunchly disapproved the Chinese-Israeli military cooperation, in particular. The U.S. has been concerned that China has been seeking to use Israel indirectly to obtain military technology that the U.S. and other Western countries have refused to sell it; thus, achieving parity with the U.S. military. In the 1990s, the U.S. accused Israel of unauthorized selling of American weapons and sensitive technology to China. For example, in October 1993, the Central Intelligence Agency (CIA) Director James Woolsey asserted that Israel sold billions of dollars-worth of advanced military technology to China for more than a decade on programs for jet-fighters, air-to-air missiles, and tanks. Both Israel and China denied the CIA's allegations (Gordon, 1993; UPI Archive, 1993).

In 1999, the U.S. opposed Israel's Phalcon deal (an Israeli-developed sophisticated reconnaissance aircraft) with China on account that it would create a security threat to the U.S. presence and security interests in the Asia-Pacific region, in the Taiwan sector, in particular. A year later, Israel cancelled the deal as a result of the U.S. pressure. Likewise, in 2004, the U.S. opposed the Israeli agreement on the upgrade of the Harpy laser-guided unmanned aerial vehicle (UAV) that it exported to China in 1994 on account that it would make the Chinese military technologically superior to the U.S. position. During the Harpy incident, as a means of pressure over Israel, the U.S. ceased its cooperation with the country on the F-35 Joint Strike Fighter program. Moreover, the U.S. demanded the resignation of senior

Ministry of Defense officials and required that all Israeli defense transfers and dual-use exports to China be subject to the U.S. approval. As a result of the U.S. pressure, in 2005, Israel cancelled the Harpy deal with China (Kumaraswamy, 2013: 151-155; UPI NewsTrack, 2004; Efron, 2019: 19). Thus, the Chinese-Israeli defense ties experienced two major setbacks in 2000 and 2005. Israel's failure to realize its commitments, however, did not result in a diplomatic crisis in the bilateral relations on account that China has been cognizant of the U.S. pressure over Israel. Yet, the bilateral relations cooled off until 2011.

For Israel, the U.S. has been an indispensable ally ensuring its security. Since the early 1960s, Israel has been receiving the latest military technology and the largest share of U.S. aid and assistance, while ensuring the U.S. diplomatic support in international politics. In return, the U.S. expects Israel to comply with its strategic interests (Kumaraswamy, 2013: 145). Despite the U.S. uneasiness, however, China and Israel maintained their military cooperation. Indeed, the U.S.-China Economic and Security Review Commission reported that in 2010 Israel ranked second following Russia as a weapons system provider to China and as a conduit for sophisticated military technology followed by France and Germany (Samet, 2021: 80).

China's interest in Israel and the Middle East increased further in the mid-2000s along with its quest for being a global power. Thus, the region has become a growing destination for China's labor, construction companies, export goods, and investments. For example, between 2004 and 2014 China's trade with the Middle East grew from \$40 billion to over \$300 billion. And between 2005 and 2016 Beijing's investment in the region amounted to \$143 billion, making the country the region's largest source of foreign investment. China concluded partnership agreements with fifteen Middle Eastern and North African countries between 2010 and 2018 (Evron, 2019: 199; Lons et al., 2019: 12; Sun, 2020).

It is important to note that Chinese foreign policy toward the Middle East has been defined by the principle of noninterference or limited level of political involvement in regions beyond its traditional sphere of influence. Thus, China neither interferes in the internal political affairs of states in the region nor gets involved in regional tensions. Beijing acts as an external power maintaining relations with all states in the region. This strategy has been successful given that China has simultaneously managed to maintain its economic and

security ties with competing states such as, Israel, Saudi Arabia, Turkey, and Iran (Scobell and Nader, 2016: 5-6; Evron, 2019: 196).

In 2011, China and Israel revived their relations. High-level military visits resumed in that year when Israeli Defense Minister Ehud Barak visited Beijing. This was followed in August 2011 by the People's Liberation Army General Staff Department's visit to Israel. Yet, the military cooperation has been limited to areas that would not be raising the U.S. concerns such as, Israel providing counterterrorism training to Chinese troops. China's continued need for advanced technologies; its geopolitical competition with the U.S.; Beijing's need for Israeli cooperation on counterterrorism against its perceived threat of radical Islam; and Israel's continued need to diversify its export markets and foreign investments from its traditional partners (i.e., the U.S. and Europe) played a significant role in this revival (Efron et al., 2019: 23; Evron, 2019: 203; Evron, 2017: 829).

For Israel, the European market has been both stagnating and presenting a contentious diplomatic front for the country with a substantial pressure coming from the pro-Palestinian Boycott, Divestment, and Sanctions (BDS) movement. Although the BDS movement in the U.S. did not pose a diplomatic challenge for Israel, the boost in Chinese-Israeli relations in 2013 and 2014, in particular, marked the souring of the U.S.-Israeli relations under the U.S. Barack Obama administration and Israeli Benjamin Netanyahu government (Evron, 2017: 829; Inbar, 2020: 255-256; Efron et al., 2019: 1-2).

In 2013, China launched its international cooperation and economic strategy in the form of an extensive developmental project called the Belt and Road Initiative (BRI), which aimed at politically and economically connecting 146 countries. This will enable China to reach out to markets in Europe, Central Asia, the Middle East, Africa, and Latin America. Within this framework, Beijing engaged in construction contracts and investments (e.g., roads, railroads, and sea ports) with the BRI countries amounting to \$850 billion between 2013 and 2021. Thus, for the Middle East region, the BRI changed the role of China from primarily an oil and gas consumer to a major economic player by constructing a vast transportation and trade network. In 2015, for example, China's investment in infrastructure in the Middle East and Africa was around \$5.7 billion, which increased to \$21.5 billion in 2016. Likewise, China became the region's largest foreign investor with an investment amounting to \$155 billion between 2013

and 2020 representing over 40 percent of the total foreign direct investment. During the 19th National Congress of the Communist Party in October 2017, Beijing defined the one-trillion-dollar BRI as a crucial means serving for its economic development and strengthening its international cooperation. The BRI further boosted the Chinese-Israeli relations since 2013 on account of Israel's valuable location. The initiative is financed in part by the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), and despite the U.S. objections, Israel became one of the founding members of it in 2015 (Chaziza and Karsh, 2021: 1; Evron, 2019: 196; Vilnai, Orion, and Lavi, 2017).

In the post-2011 period, China and Israel, cognizant of the U.S. pressures on Israel, focused more on improving their economic relations than their military ties. During Israeli Prime Minister Netanyahu's visit to Beijing in May 2013, both states agreed on improving their economic relations by going beyond trade; thus, increasing the level of Chinese investments in Israel and the bilateral business and governmental scientific-technological collaboration (Evron, 2019: 204). Within this framework, both states formed five task forces in the fields of high technology, environmental protection, energy, agriculture, and financing (Efron et al., 2019: 26). Netanyahu during his second visit to Beijing in March 2017 defined the bilateral ties as a "comprehensive innovative partnership" (Vilnai, Orion, and Lavi, 2017). The two states signed a number of bilateral and business agreements with a total value of \$25 billion. China invested in infrastructure projects in Israel such as, the Carmel tunnels in Haifa, the light rail in Tel Aviv, and the Ashdod and Haifa seaports (Efron et al., 2019: 3; Vilnai, Orion, and Lavi, 2017).

Meanwhile, two key Chinese government documents – the 2015 "Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road" and the 2016 "Arab Policy Paper" – reveal that the country first, focuses on energy; second, infrastructure construction, trade, and investment; and third, nuclear energy, satellites, and new energy sources in the Middle East. Thus, security-related issues are still not in the primary agenda of China. Beijing has been cautious to maintain a balanced foreign policy based on the principle of non-interference, while strengthening its economic presence by pursuing developmental projects without fully engaging itself in the region politically and militarily. Although China aims at being an influential power in the Middle East, Beijing's UNSC vetoes

follow those of Russia, while its symbolic peace proposals are not seriously followed up by regional powers (Lons et al., 2019: 3, 10-11; Evron, 2019: 201).

China, while improving its relations with Israel, has been cautious to ensure the ongoing flow of energy from the region and to maintain receiving economic benefits from numerous Arab states and Iran. Within this framework, Beijing emphasizes portraying itself as a champion of the Palestinians as a means to increase its regional influence. The 2016 Arab Policy Paper, for example, stated that China supported the Middle East peace process and establishment of an independent Palestinian state with full sovereignty based on the pre-1967 borders with East Jerusalem as its capital (Efron et al., 2019: 33). Yet, Chinese cautious support for the Palestinians did not adversely affect the Chinese-Israeli relations.

China has recently accelerated its transition from a center of low-cost manufacturing economy to a high-tech one with an industrial base. Beijing also seeks for innovative solutions for its large and aging population, which makes Israel a valuable state for its technological development in healthcare, cleantech (e.g., water purification, desalination, and waste management), software, and technology related to automobile manufacturing. Thus, China has been investing in Israel's high technology, agriculture, food, water, and medical and bio technology industries. Indeed, in 2017, China and Hong Kong accounted for around one-third of investments in Israeli high technology (Vilnai, Orion, and Lavi, 2017; Chaziza, 2018; Kuo, 2018). Yet, this raises some concerns about Chinese venture capital companies investing in Israeli high-tech companies with a specialization in sensitive or dual-use technology (e.g., cybersecurity, artificial intelligence, or robotics) (Efron et al., 2019: 117).

In 2014, both states formed the China-Israel Joint Committee on Innovation Cooperation (JCIC) as a comprehensive bilateral framework involving ministries and government agencies as well as leading universities and research institutions. The committee has been meeting annually since 2015. In October 2018, Chinese Vice President Wang Qishan visited Israel as the co-chair of the JCIC, and this was the highest-level visit to Israel since the Chinese then-President Jiang Zemin's visit in 2000. Qishan praised Israel's capabilities in high-technology as a country having a population less than the size of one mid-size Chinese city (Chaziza, 2018; Kuo, 2018).

Israel has been an important center for advanced technology and innovation. Indeed, the World Economic Forum's 2020 Global Competitiveness Report ranked Israel seventh in the world in terms of its citizens' digital skills (Yellinek, 2021: 1, 3). In October 2021, Israel's 70 technology companies, which were valued at around \$1 billion, accounted for about 10 percent of the global total (Rachman, 2021). Between 2002 and 2020, Chinese state-owned enterprises and technology companies either acquired or invested in some 463 Israeli companies mostly in technology. Every major Israeli university like their counterparts in the U.S. and Europe has partnerships with Chinese universities and laboratories. Chinese companies either built or have been operating around \$4 billion of Israeli infrastructure (Feith, 2021). Chinese investments in Israel nearly doubled from \$6 billion between 2005 and 2013 to \$10 billion between 2013 and 2019. Meanwhile, in 2018 the Chinese-Israeli trade totaled to around \$15 billion (Chaziza and Karsh, 2021: 1; Samet, 2021: 79).

For China, pro-West Israel is a valuable state in its geopolitical competition with the U.S. Beijing tries to increase its influence over Israel, as in elsewhere, via investment deals and bids for major Israeli infrastructure projects. Chinese companies sought to run ports in Israel, in some cases successfully. For example, in 2015 China's state-owned Shanghai International Port Group won a tender to operate a port terminal in Haifa for twenty-five years beginning in 2021. Given that the U.S. Navy's Sixth Fleet routinely docks in the Haifa port, this raised the U.S. concerns on account that China could potentially collect intelligence (Samet, 2021: 80; Ben-David, 2021). Chinese construction and operation of major infrastructure projects raise concerns given that they involve the installation of and access to cameras, radio, fiber optics, and cellular networks (Efron et al., 2019: 7). Indeed, in January 2019, National Security Adviser to the Trump administration John Bolton and Deputy Secretary of Energy Dan Brouillette expressed the U.S. uneasiness over the Chinese presence at the Haifa port. However, some Israeli officials discounted them by calling a joke (Nir, 2019).

In 2017, Chinese President Xi Jinping announced that China has entered a new era that it should take center stage in the world. It seems that China in its global leadership competition with the U.S. primarily emphasizes being an economic and technological power instead of acting as a traditional military power. Within this framework, the BRI across Eurasia and Africa will put China at the center of a network of

trade and economic relations across multiple continents. Along with the BRI, the Digital Silk Road aims at making China a cyber-superpower. Thus, it seems that China has been exerting its economic and technological power as a means to increase its geopolitical influence globally (Brands and Sullivan, 2020: 47, 49).

The U.S. has been concerned about China's growing economic influence over Israel. For example, in May 2020, following that the U.S. Secretary of State Mike Pompeo expressed his uneasiness about the growth of Israeli-Chinese economic relations, a desalination plant bid in Israel was granted to another firm instead of a Hong Kong-based company, which was one of the final bidders (Yellinek, 2021: 4). This shows the continuing U.S. pressure over Israel, while the latter conducting its foreign policy toward China.

It is important to note that some Israeli officials share the U.S. concerns about the improvement in Chinese-Israeli relations possibly increasing Chinese influence over Israel, alas, weakening the country's security. In May 2014, Efraim Halevy, former chair of Mossad, for example, by emphasizing the Chinese construction of the Eilat-Ashdod railway connecting the Red Sea to the Mediterranean coast and in 2014, China's Bright Food Group's purchase of Tnuva (a major Israeli food corporation) argued that the Chinese government conglomerates should be regarded as an arm of the Chinese regime. Thus, he maintained that control by Chinese companies of such strategic assets was liable to serve China as a political-strategic leverage against Israel that the latter should evade (Hasson, 2014; Evron, 2017: 839-840).

Likewise, in January 2019, Shin Bet Security Service Chief Nadav Argaman expressed his concerns over Chinese investments in Israel could be putting the state security at risk (Haaretz, 2019). Facing the increased level of U.S. pressure over growing Chinese investments in Israeli companies, in October 2019, the Israeli government formed an advisory committee to monitor foreign investments in the country. Yet, regulators would approach the committee on a voluntary basis, while the panel would be acting in an advisory capacity (Scheer, 2019).

The U.S. under the Joe Biden administration since 2021 continues to be uneasy about Chinese companies constructing major infrastructure and transportation projects in Israel (e.g., Haifa port, tunnel and railway constructions, desalination plants, and 5G network

infrastructure) and China's investments in Israeli technology firms (e.g., medical and food technology, robotics, and artificial intelligence). The U.S. has been concerned over the possibility that China might have an access to sensitive military-related technology on account that various technologies used within the framework of Chinese-Israeli cooperation have both civilian and military applications (Times of Israel, 2021; Magid, 2021). Moreover, the U.S. continues to regard China as its rival in world politics. For example, in June 2021, the U.S. President Biden urged leaders of G7 states to offer hundreds of billions in loans to developing states as a means to counterbalance China's BRI. Indeed, the BRI, China's overseas lending and investment push across Africa, Latin America, and Europe, surpasses the Marshall Plan (Sanger and Landler, 2021).

If the U.S. constrains the further improvement of the Chinese-Israeli relations, two more issues create a divergence of interests in the bilateral ties: first, the Palestinian issue; and even more importantly, second, China's relations with Iran. China was among the first countries recognizing the Palestinian state at the UN, and it does not consider Hamas as a terrorist organization. In December 2017, China denounced the U.S. recognition of Jerusalem as Israel's capital and voted in favor of the UN General Assembly resolution rejecting the U.S. announcement (Efron et al., 2019: 34-35). Meanwhile, in December 2017, China also held a symposium on Palestinian-Israeli Peace with participation of delegates from Palestine, Israel, and China (Gao, 2017). In October 2021, the first "China and the Palestinian Question" international conference was held in Istanbul in order to discuss relations between China and the Palestinians and Beijing's possible role and impact on the solution of the Israeli-Palestinian conflict (Ul Khaliq, 2021). Although China pursues a pro-Palestinian stance, this does not exceed diplomatic support and symbolic gestures aiming at projecting its image as a great power in the Middle East (Efron et al., 2019: 35). Thus, it seems that so long as China pursues a cautious policy on the Palestinian issue, it does not have a potential to weaken the Chinese-Israeli relations.

However, China's relations with Iran have a potential to undermine the bilateral ties. China's strengthening military capabilities of Iran by cooperating over the latter's missile and nuclear programs raises Israel's security concerns. China and Iran maintain strong military ties since the 1980s. China sold Iran tactical ballistic

and anti-ship cruise missiles (e.g., HY-2 Silkworm), advanced anti-ship mines, anti-aircraft missiles, and Houdong fast-attack boats. Beijing also provided technical expertise to Tehran by assisting to develop the indigenous Nasr anti-ship cruise missile. Thus, Chinese design and technology can be seen in many Iranian missiles (e.g., short-range Oghab and Nazeat and long-range Shabab 3 missiles) (Efron et al., 2019: 54). Moreover, in 1990, China signed a nuclear cooperation agreement with Iran, an action inimical to Israel's national security.

China follows Russia in armament sales to Iran. Although Chinese military exports to Iran slowed down between 2013 and 2015 as a result of the international sanctions on Tehran, the bilateral defense ties deepened. In 2014, an Iranian Navy chief visited China for the first time in order to discuss cooperation on anti-piracy and humanitarian assistance and disaster relief operations. Chinese and Iranian navies also held a joint naval drill for the first time in the Persian Gulf in 2014. In October 2015, the deputy chief of the Chinese Navy met with Iranian defense minister to discuss strengthening opportunities for bilateral military cooperation (Efron et al., 2019: 35-36, 54). In January 2016, China signed the Comprehensive Strategic Partnership (CSP) with Iran four days after concluding a CSP agreement with Saudi Arabia (Greer and Batmanghelidj, 2020: 1). This was followed by Iran and China signing an agreement in November 2016 boosting their long-term defense-military ties (Majidyar, 2016). In June 2017, China and Iran conducted a naval drill in the Gulf, (Reuters, 2017) and in January 2022, China, Iran, and Russia held their third joint naval drill in the north of Indian Ocean (Reuters, 2022).

Israel has also been concerned about China indirectly providing weapons (e.g., artillery rockets) to armed nonstate actors of Hezbollah and Hamas. Beijing does not consider them as terrorist organizations (Efron et al., 2019: 35-36, 55). Indeed, during the Second Lebanon War in 2006, the Hezbollah struck an Israeli navy ship by a Chinese-made C-802 anti-ship missile, which Iran provided, resulting in the death of four Israeli sailors and severe damage to the corvette (Kumaraswamy, 2013: 157). Despite all these, however, Israel focused on the economic advantages of improving its ties with China, while expecting to limit the Chinese-Iranian relations by exerting its influence over Beijing (Evron, 2017: 829; Inbar, 2020: 255-256).

Meanwhile, Beijing utilizes cultural and educational activities and person-to-person contacts as a means to cultivate its relations with Israeli society. Chinese tourists visit Israel and students enroll in Israeli universities. China emphasizes communicating with Israeli society via local Hebrew-language newspapers, Chinese outlets (e.g., CRI), and pro-Chinese public figures. It seems that China has achieved some success in boosting its popularity among Israeli society.

For example, the Pew polling firm's 2019 Pew Global Attitudes Survey revealed that 66 percent of Israeli respondents stated that they viewed China favorably, while 25 percent expressed a negative view. Indeed, this made Israel one of the most pro-China countries in the world. By comparison, 60 percent of U.S. respondents to the poll regarded China in unfavorable terms, while only 26 percent expressed a positive view on China (Yellinek, 2021: 10-11; Samet, 2021: 86; China Today, 2019). Yet, a 2017 poll conducted by the BBC showed that only 34 percent of the Chinese public expressed a positive view of Israel, while 57 percent held negative views. Moreover, a 2014 poll conducted by the Anti-Defamation League showed that 20 percent of adults in China held anti-Semitic views (Efron et al., 2019: 41, 44). Thus, the Chinese public does not seem to share the positive official view of Israel.

Conclusion

This article examined the Chinese-Israeli relations, and argued that since the 1990s, China and Israel successfully improved their bilateral ties by focusing on their commonalities defined by mutual economic interests instead of their differences. Yet, besides opportunities, there are also constraints affecting the bilateral relations: first, the U.S.-Chinese competition for global leadership, and the U.S. as a close ally of Israel opposing the improvement in Chinese-Israeli relations; second, China's close military relations with Iran; and third, Beijing's pro-Palestinian policies. The article argued that of the three constraints, the U.S. disapproval of close Chinese-Israeli relations influenced the bilateral ties the most. Although China's military relations with Iran raised Israeli security concerns, both states managed to focus on their mutual economic gains. Regarding the Palestinian issue, China's cautious policies did not adversely affect the bilateral ties.

The U.S. continues to regard China as a significant challenger to its global power status. Indeed, in August 2021, the CIA Director Bill Burns expressed the U.S. concerns about Chinese investments in Israel, particularly in the technology sector, and involvement in major infrastructure projects like the new port in Haifa, having a potential to undermine the U.S.-Israeli strategic relations (Middle East Eye, 2021). Moreover, in November 2021, Chair of the U.S. Joint Chiefs of Staff General Mark A. Milley defined China as the number-one state militarily challenging the U.S. power (Cooper, 2021). Despite the U.S. reservations, however, China and Israel have been seeking to deepen their relations in areas such as, science, technology, agriculture, and healthcare (China Daily, 2021). In January 2022, for example, the China-Israel JCIC met for the fifth time since 2018 (Berman, 2022).

It remains to be seen if China will become politically more involved in the Middle East region as a result of the BRI initiative, which has a potential to overstretch Beijing's resources. China since the mid-2000s became politically and militarily more involved in the region's issues, while still pursuing the principle of noninterference. For example, it has been contributing to UN peacekeepers in Lebanon since 2006; participated in the international anti-piracy and maritime security missions in the Gulf of Aden; conducted joint military exercises in the region; and established a military-logistic base in Djibouti as its first overseas facility. Beijing did not, however, join the international coalition against the Islamic State showing its limits of engagement (Evron, 2019: 201).

The highly demanding economic and political nature of the BRI may eventually result in a change in China's traditional policy of low level of political involvement in regions beyond its traditional sphere of influence. Thus, Beijing may become more involved in the Middle East region by promoting collaboration between rival states, while building and exercising influence in those states' political and business circles (Evron, 2019: 197). Yet, more political involvement in the region's issues may also show China the limits of its pragmatic economic interest-oriented policy of simultaneously conducting friendly relations with countries pursuing competing interests. Thus, it seems that besides the U.S. reservations on the improvement in Chinese-Israeli relations, how China will define its policy toward Iran is highly likely to determine the future the bilateral ties.

References

- Ben-David, Ricky (2021). "Israel Inaugurates Chinese-run Haifa Port Terminal, in Likely Boost for Economy," *Times of Israel*, September 2. Available at: <https://www.timesofisrael.com/israel-inaugurates-new-haifa-port-terminal-in-expected-boost-for-economy/>, accessed April 21, 2022.
- Berman, Lazar (2022). "Marking 30 Years of Ties, Israel and China Convene Joint Committee on Innovation," *Times of Israel*, January 24. Available at: <https://www.timesofisrael.com/marking-30-years-of-ties-israel-and-china-convene-joint-committee-on-innovation/>, accessed April 21, 2022.
- Brands, Hal and Sullivan, Jake (2020). "Two Paths to Global Domination," *Foreign Policy*, No. 237, pp. 46-51.
- Brands, Hal and Gaddis, John Lewis (2021). "The New Cold War: America, China, and the Echoes of History," *Foreign Affairs*, Vol. 100, No. 6, pp. 10-20.
- Chaziza, Mordechai (2018). "Chinese VP Visits Israel Innovation Conference," *BESA Center Perspectives Paper*, No. 996, November 5. Available at <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2018/11/996-Chinese-Vice-President-Visits-Israel-Innovation-Conference-2018-Chaziza-final-1.pdf>, accessed, November 16, 2021.
- Chaziza, Mordechai and Karsh, Efraim (2021). "'Silk Road' to the Levant," *Middle East Quarterly*, Vol. 28, No. 2, pp. 1-11. Available at: <https://www.meforum.org/62068/china-in-the-middle-east-silk-road-to-the-levant>, accessed November 16, 2021.
- Chen, Yiyi (2012). "China's Relationship with Israel: Opportunities and Challenges, Perspective from China," *Israel Studies* Vol. 17, No. 3, pp. 1-21.
- China Daily (2021). "China Set to Deepen Relations with Israel," November 19. Available at: <https://www.pressreader.com/usa/china-daily-global-weekly/20211119/281517934376726>, accessed November 23, 2021.
- China Today (2019). "China-Israel Cultural and Trade Promotion Activities Attract Israelis," January 10. Available at: http://www.china.org.cn/arts/2019-01/10/content_74358530.htm, accessed October 28, 2021.
- Cooper, Helene (2021). "China Could Have 1,000 Nuclear Warheads by 2030, Pentagon Report Says," *The New York Times*, November 4. Available at: <https://www.nytimes.com/2021/11/03/us/politics/china-military-nuclear.html>, accessed April 23, 2022.

Eligür, Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints

ECNS Wire (2022). "Bilateral Trade Volume Between China, Israel Exceeds \$20 bln," January 25. Available at: <https://www.ecns.cn/news/cns-wire/2022-01-25/detail-ihauzmf9717417.shtml>, accessed November 17, 2021.

Efron, Shira et al. (2019). *The Evolving Israel-China Relationship* (CA, Santa Monica: RAND, 2019). Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2600/RR2641/RAND_RR2641.pdf, accessed March 5, 2022.

Ella, Doron (2021). "Trade in Goods and Services Between Israel and China in the Era of COVID-19," *INSS Special Publication*, December 2. Available at: <https://www.inss.org.il/publication/israel-china-trade/>, accessed March 16, 2022.

Evron, Yoram (2017). "The Economic Dimension of China-Israel Relations: Political Implications, Roles, and Limitations," *Israel Affairs*, Vol. 23, No. 5, pp. 828-847.

Evron, Yoram (2019). "The Challenge of Implementing the Belt and Road Initiative in the Middle East: Connectivity Projects under Conditions of Limited Political Engagement," *China Quarterly*, Vol. 237, pp. 196-216.

Feith, David (2021). "Israel's Growing Ties to China are Testing its Relationship with the U.S.," *Washington Post*, July 6. Available at: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/07/06/israels-growing-ties-china-are-testing-its-relationship-with-us/>, accessed November 22, 2021.

FO—Foreign Office—Great Britain, Political Departments: General Correspondence From 1906-1991. The National Archives. November 3, 1950. MS Post-War Europe: Refugees, Exile and Resettlement, 1945-1950: The Henriques Collection, The Wiener Library, London, UK. FO 371/87424-0013/WR1415/31/48. UN Office Information Center (Geneva), IRO Press Release No. 197, 'Hard Core' Refugees Accepted by Israel, 1950, November 3. Gale Reference Complete, Archives Unbound.

Freedom House (2022/1). "Freedom in the World 2022: China." Available at: <https://freedomhouse.org/country/china/freedom-world/2022>, accessed, May 4, 2022.

Freedom House (2022/2). "Freedom in the World 2022: Israel." Available at: <https://freedomhouse.org/country/israel/freedom-world/2022>, accessed May 4, 2022.

Gao, Charlotte (2017). "China Vows to Play an Active Role in Settling the Palestine-Israel Issue," *The Diplomat*, December 28. Available at:

<https://thediplomat.com/2017/12/china-vows-to-play-an-active-role-in-settling-the-palestine-israel-issue/>, accessed December 17, 2021.

Goldstein, Jonathan (2004). "The Republic of China and Israel, 1911-2003," *Israel Affairs* Vol. 10, No. 1-2, pp. 223-253.

Gordon, Michael (1993). "China Buys Weaponry from Israel, Says CIA," *The Age*, October 13, p. 13. Available at: *Gale OneFile: News*, link.gale.com/apps/doc/A296351743/STND?u=baskent&sid=bookmark-STND&xid=d0ba3bec., accessed November 18, 2021.

Greer, Lucille and Batmanghelidj, Esfandiyar (2020). "Last Among Equals: The China-Iran Partnership in a Regional Context," *Wilson Center Occasional Paper Series*, No. 38. Available at: <https://www.wilsoncenter.org/publication/last-among-equals-china-iran-partnership-regional-context>, accessed March 16, 2022.

Griffiths, James (2013). "Shanghai's Forgotten Jewish Past," *The Atlantic*, November 21. Available at: <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/11/shanghais-forgotten-jewish-past/281713/>, accessed, April 23, 2022.

Haaretz (2019). "Chinese Investments in Israel Could Pose Security Threat, Shin Bet Chief Warns," January 9. Available at: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/chinese-investments-in-israel-could-pose-security-threat-shin-bet-chief-warns-1.6827146>, accessed November 12, 2021.

Hasson, Yair (2014). "The Chinese Have Taken Over Israel's Largest Food Producer," *Ynetnews*, May 22. Available at <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4522563,00.html>, accessed May 3, 2022.

Inbar, Efraim (2020). "Israel's Pivot from Europe to Asia," in Robert O. Freedman (ed.), *Israel Under Netanyahu: Domestic Politics and Foreign Policy* (London: Routledge), pp. 242-261.

Koronka, Poppy (2021). "The 20 Most Powerful Military Forces in the World," *Newsweek*, August 24, available at: <https://www.newsweek.com/most-powerful-military-forces-world-america-china-russia-1621130>, accessed May 4, 2022.

Kumaraswamy, P. R. (2013). "China, Israel, and the U.S.: The Problematic Triangle," *China Report*, Vol. 49, No. 1, pp. 143-159.

Kuo, Mercy A. (2018). "China-Israel-U.S.: Innovation Strategy and Security," *The Diplomat*, October 30. Available at: <https://thediplomat.com/2018/10/china-israel-us-innovation-strategy-and-security/>, accessed October 28, 2021.

Eligür, Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities and Constraints

- Lons, Camille et al. (2019). "China's Great Game in the Middle East," *Policy Brief*, European Council on Foreign Relations, October 21. Available at: https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/, accessed, March 2, 2022.
- Magid, Jacob (2021). "U.S.: Blinken to Warn Lapid of Risks of Cooperation with China in 'Candid' Talk," *Times of Israel*, October 13. Available at: <https://www.timesofisrael.com/blinken-will-be-candid-with-lapid-regarding-risks-to-cooperating-with-china/>, accessed November 17, 2021.
- Majidyar, Ahmad (2016). "Iran Signs Defense-Military Agreement with China, Calls for Joint Military Drills," *Middle East Institute*, November 14. Available at: <https://mei.edu/publications/iran-signs-defense-military-agreement-china-calls-joint-military-drills>, accessed March 16, 2022.
- Middle East Eye (2021). "CIA Chief Raised Concerns to Israel Over Chinese Investment," August 19. Available at: <https://www.middleeasteye.net/news/cia-chief-raises-concerns-israel-over-chinese-influence-report>, accessed November 17, 2021.
- Nir, Osnat (2019). "Israeli Officials Discount U.S. Concerns Over China," *Haaretz*, January 17. Available at: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/israeli-officials-discount-u-s-concerns-over-china-the-security-warnings-are-a-jo-1.6850841>, accessed November 17, 2021.
- Rachman, Gideon (2021). "Israel Breaks out of Its Global Isolation," *Financial Times*, October 26. Available at: <https://www.ft.com/content/a67207a6-e2ec-41f3-a29d-f28d202468aa>, accessed November 18, 2021.
- Reuters (2017). "Iran and China Conduct Naval Drill in Gulf," June 18. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-iran-china-military-drill-idUSKBN1990EF>, accessed March 16, 2022.
- Reuters (2022). "Trilateral Naval Drills Between China, Russia, and Iran Start on Friday," January 20. Available at: <https://www.reuters.com/world/russia-china-iran-hold-joint-naval-drill-friday-isna-2022-01-20/>, accessed March 16, 2022.
- Samet, Daniel J. (2021). "Israel's China Problem," *The National Interest*, No. 175, pp. 79-86.
- Sanger, David E. and Landler, Mark (2021). "Counter China on Foreign Aid, Biden Urges G7," *The New York Times*, June 13. Available at: <https://www.nytimes.com/2021/06/12/world/europe/biden-china-g7.html>, accessed March 5, 2022.
- Scheer, Steven (2019). "With Eye to China, Israel Forms Panel to Vet Foreign Investments," *Reuters*, October 30. Available at:

<https://www.reuters.com/article/us-israel-investment-panel-idUSKBN1X926T>, accessed March 5, 2022.

Scobell, Andrew and Nader, Alireza (2016). *China in the Middle East: The Wary Dragon* (CA, Santa Monica: Rand Corporation). Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1229/RAND_RR1229.pdf, accessed October 28, 2021.

SD – Department of State – United States of America, Records of the U.S. Department of State, 1945-1959: Records of the Department of State Relating to the Foreign Affairs of Palestine-Israel (Decimal File Numbers 684, 684A, and 611), 1955-1959. SD 684A.93/6-1055.

Ivan B. White, Counselor of Embassy (Tel Aviv) to State Department (Washington), "Subject: Possible Establishment of Diplomatic Relations between Israel and Communist China," 1955, June 10. Gale Reference Complete, Archives Unbound.

SD 684A.93/4-655. International Political Relations. Other International Relations, Political Relations Between Palestine and China, April 6, 1955-June 10, 1955. Philip P. Williams, First Secretary of Embassy (Tel Aviv) to State Department (Washington), "Subject: Israel's Attitude toward Establishment of Diplomatic Relations with Communist China," 1955, April 6. Gale Reference Complete, Archives Unbound.

SD 320.2. Chinese Communist Relations with Other Countries (1955). American Consulate General, Hong Kong, No. 311, "Diplomatic Relations of Communist China," 1955, February 1, p. 5. Gale Reference Complete, Archives Unbound.

Shichor, Yitzhak (1994). "Hide and Seek: Sino-Israeli Relations in Perspective," *Israel Affairs* Vol. 1 No. 2, pp. 188-208.

Shichor, Yitzhak (2015). "Striking When the Iron is Cold: Moshe Sharett and Sino-Israeli Relations," *Israel Studies*, Vol. 20 No. 3, pp. 102-130.

Smithsonian Magazine (2021). "Europe's Jews Found Refuge in Shanghai," July 20. Available at: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-holocaust-survivors-found-refuge-shanghai-told-through-stories-and-photos-180978235/>, accessed November 29, 2021.

Sun, Degang (2020). "China's Partnership Diplomacy in the Middle East," *The Asia Dialogue*, March 24. Available at: <https://theasiadialogue.com/2020/03/24/chinas-partnership-diplomacy-in-the-middle-east/>, accessed March 2, 2022.

The New York Times (1987). "Israel and China Aides Agree on Ties at U.N.," October 1. Available at: *Gale OneFile: News*

<https://link.gale.com/apps/doc/A176065146/STND?u=baskent&sid=bookmark-STND&xid=a55a3c0b>, accessed April 26, 2022.

The New York Times (1988). "Secret Chinese-Israeli Arms Deal Reported," April 4. Available at: *Gale OneFile: News*, link.gale.com/apps/doc/A175852510/STND?u=baskent&sid=bookmark-STND&xid=afc7ee81, accessed November 18, 2021.

Times of Israel (2021). "CIA Chief Told Bennett of U.S. Worries Over Chinese Influence in Israel," August 19. Available at: <https://www.timesofisrael.com/cia-chief-told-bennett-of-us-worries-over-chinese-influence-in-israel-report/>, accessed March 6, 2022.

Ul-Khaliq, Riyaz (2021). "Istanbul hosts '1st' China-Palestine International Conference," *Anatolian Agency*, October 30. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/istanbul-hosts-1st-china-palestine-international-conference/2407085>, accessed April 23, 2022.

UPI Archive (1993). "China Denies Purchases of U.S. Arms Technology from Israel," October 14. Available at: <https://link.gale.com/apps/doc/A441937708/STND?u=baskent&sid=bookmark-STND&xid=b1490d2b>, accessed November 18, 2021.

Vilnai, Matan, Orion, Assaf, and Lavi, Galia (2017). "Israel and China: Toward a Comprehensive Innovative Partnership," *INSS Insight*, No. 906, March 19. Available at: <https://www.inss.org.il/publication/israel-china-toward-comprehensive-innovative-partnership/>, accessed March 6, 2022.

World Bank (2020). "GDP (current US\$)," available at https://data.worldbank.org/indicator/Ny.Gdp.Mktp.Cd?most_recent_value_desc=true, accessed May 4, 2022.

Xiao, Xian (2018). "The 'Belt and Road Initiative' and China-Israeli Relations," *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* Vol. 10, No. 3, pp. 1-23.

Yellinek, Roie (2021). "How China Learned to Harness Israel's Media and Booming Tech Scene," *Carnegie Endowment for International Peace Paper*, October 27. Available at: <https://carnegieendowment.org/2021/10/27/how-china-learned-to-harness-israel-s-media-and-booming-tech-scene-pub-85653>, accessed March 5, 2022.

Yu, Wang (2021). "Israel-China Relations in the Trump Era," *Journal of Modern Jewish Studies*, Vol. 20, No. 3, pp. 277-300.

Zhang, Xiaodong (1999). "China's Interests in the Middle East: Present and Future," *Middle East Policy*, Vol. 6, No. 3, pp. 150-159.

Acknowledgments

I am grateful to Professor Haluk Karadağ and two anonymous reviewers for their valuable comments on this article.

Konfüçyüsçülük ve Çin İktisat Zihniyeti'nin Dönüşümü

Görkem BAHTİYAR*

Emin ERTÜRK†

Öz: Sanayi devrimi öncesinde dünyanın önde gelen üretim merkezi olan Çin, daha sonra Avrupa'nın yükselişi ile bu gücünü kaybetmiştir. Batı'dan gelen modernist ve kapitalist ruh karşısında Çin de diğer pek çok doğu toplumu gibi, bir hayatta kalma meselesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu acil ve ciddi mesele karşısında Çin, ilk önce Konfüçyüsçü kökenleri ile arasına mesafe koyarak, soğuk bir modernleşme çabasına girişmiştir. Ancak bu yolla hedeflerini gerçekleştiremeyen ülke, 1979 dönüşümü ile birlikte, bir yandan ekonomi politikalarını liberal unsurlarla bezerken, diğer yandan Konfüçyüsçü gelenekle barışmaya başlamıştır. Çin, bu süreçte Yeni Çin haline gelirken, artık Konfüçyüsçülüğün Çin'in kalkınmasına katkısı da Post-Konfüçyüsçülük argümanı ile alkışlanır durumdadır. Bu çalışmada, Konfüçyüsçülüğün zihniyet özellikleri üzerinden, iktisat zihniyetinin Çin'in dönüşümüne katkıları incelenmeye çalışılmıştır. Çin izlediği dönüşüm sürecinde bir taraftan Sosyalist zihniyet ve planlı ekonomi düsturlarını izlerken, diğer yandan kendine has ağ kapitalizmi ve serbest piyasa unsurlarını da içerisinde barındırmaktadır. Araştırmacılar açısından çözülmekte zorlanılan bu durum, Çin'in Konfüçyüsçü zihniyet yapısı incelendiğinde bir miktar daha anlaşılır hale gelmektedir. Ayrıca, Çin'deki Konfüçyüsçü iktisat zihniyetinin, sanayileşmeyi başlatamamış olsa da, sanayi kültürüne uyum sağlamada ülkeye bir avantaj sağladığı da görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çin ekonomisi, İktisat ve Zihniyet, Konfüçyüsçülük, Post-Konfüçyüsçülük.

Confucianism and The Transformation of Chinese Economic Mentality

Abstract: China, which was the leading economic center in the world before the industrial revolution, lost this power with the rise of Europe. In the face of modernism and the capitalist spirit coming from the West, China, like many other eastern societies, was faced with a fatal challenge, an issue of survival. In the face of this urgent and serious issue, China first

* Dr. Öğr. Üyesi, T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi, gorkbaht@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5092-6819.

† Prof. Dr., T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi, erturk@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6163-6852

Makale Gönderim Tarihi: 5 Nisan 2022 Makale Kabul Tarihi: 28 Haziran 2022.

Önerilen Atıf: Bahtiyar, G., & Ertürk, E., (2022). Konfüçyüsçülük ve Çin İktisat Zihniyetinin Dönüşümü, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), s. 26-38.

engaged in a cold modernization effort by distancing itself from its Confucian origins. However, the country, which could not achieve its goals in this way, later turned to make peace with the Confucian tradition, while decorating its economic policies with liberal elements, with the 1979 transformation. While China has transitioned into the New China in this process, the contribution of Confucianism to the development of China is now applauded by the proponents of Post-Confucianism. The aim of this study is to examine the contribution of this mentality side to the transformation of China. Today, China follows the Socialist mentality and the principles of planned economy on the one hand, but on the other hand, it also includes its own unique style of capitalism. This situation, which is difficult for researchers to solve, becomes a little more understandable when the Confucian mentality of China is examined. It can also be argued that the Confucian economic mentality in China gave the country an advantage in adapting to the industrial culture, even though it could not initiate industrialization.

Key Words: *Chinese economy, economy and mentality, Confucianism, Post-Confucianism.*

Giriş

Çin ekonomisi, uzun bir dönem boyunca dünyanın en büyük ekonomisi idi. Aynı zamanda Eski Çin, bilgi üretimi açısından da öncü konumda idi. Tarihteki pek çok önemli icadın kaynağının bu bölge olduğu bilinmektedir. Örneğin kâğıt, pusula, barut ve matbaa Çin icatlarıdır. Çin'in, 15. yüzyıla kadar bilimsel ve teknolojik olarak Avrupa'dan ileride olduğu bilinmektedir. Avrupa'da 15. yüzyılda tanınan mekanik saatler, Çin'de 8. yüzyıl itibarıyla kullanılmaktadır (İhsanoğlu,2017:246). Ancak bu durum 18. yüzyılda sanayi devriminin etkileri ile değişmiştir. Batı dünyası yükselirken, Eski Çin görece geri kalmış ve sanayileşmiş ulusların oyun alanı haline gelmekten kurtulamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası kendini küresel âlemde yeniden konumlandırmaya çalışan Çin, bu dönemden sonra hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreç sonunda Çin büyük ölçüde kendisini dönüştürerek Yeni Çin haline gelmiştir. Bu dönüşüm siyasi, kültürel ve teknik aşamaları haiz olduğu kadar, aynı zamanda bir zihniyet dönüşümünü de içerdiği söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, Eski Çin'den Yeni Çin'e geçiş sürecinde Çin'de iktisadi zihniyet değişiminin incelenmesidir. Max Weber, rasyonel kapitalizmin Batı dünyasına ait bir sistem olduğunu

belirtmektedir. Yeni Çin'de ise sistemin idaresi komünist zihniyete sahip olmakla birlikte, sistemin küresel kapitalizmin en önemli oyuncularından biri olacak kadar kapitalist; nüfus planlaması adına son derece katı yöntemlere başvuracak kadar da "rasyonel" olduğu görülmektedir. Ironik bir şekilde komünist idare, Yeni Çin'de bir tür bürokratik rasyonel kapitalizm kurmayı başarmıştır.

Çin'in zihniyet dönüşümünde Konfüçyüsçülüğün rolü, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu konudaki görüşler ikiye ayrılabilir. Max Weber'in öncülüğünü yaptığı ilk görüş, Konfüçyüsçülüğün Çin'in geri kalmasında bir etken olduğu yönündedir. Bir diğer görüş ise, Konfüçyüsçülüğün özünde gerici bir unsur olmayıp, geri kalmada asıl sorumlunun Eski Çin'in kurumsal yapısı olduğu yönündedir. Post-Konfüçyüsçülük olarak bilinen bu görüşe göre, Konfüçyüsçülük iktisadi gelişmeye katkı yapacak unsurlara sahiptir ancak bunlar eski Çin'de ortaya çıkamamışlardır. Bu görüşün taraftarları, ABD ve Malezya gibi bölgelerde Çinli azınlıkların iktisadi başarılarını bu duruma örnek olarak göstermektedirler. Buna göre, bu azınlıkların da zihniyet temeli olan Konfüçyüsçülük, aslında kapitalist formdaki iktisadi başarıya engel değildir. Bunların yanı sıra ünlü bilim tarihçisi Joseph Needham, Eski Çin'in geri kalması sorusuna iki yönlü bir cevap vermektedir. Ona göre faktörlerden biri, Konfüçyüsçülük ve Taoculuk, diğeri de Çin'in geleneksel kurumsal yapısının Batılı anlamda ilerlemeci olmayışıdır. Burada kurumsal yapının eksikliklerinden birisi ise Eski Çin'de Merkantilist zihniyetin mevcut olmamasıdır. Ancak bu görüşe muhalefet edenler de mevcuttur. Örneğin Ekmeleddin İhsanoğlu, Needham'ın ilk açıklamasını reddetmekte, daha çok ikinciye itimat eder görünmektedir. Zira Çin'in ekonomik, bilimsel ve teknik üstünlüğü sürdürdüğü 15. yüzyıla kadar olan dönemde Çin'deki zihniyet yapısı aynıdır (İhsanoğlu, 2017: 247). Konfüçyüsçülüğün kendiliğinden Çin'i geri bırakan bir inanç unsuru olmayıp, asıl meselenin kurumsal yapı olduğu görüşü zaman içinde itibar kazanmıştır.

Konfüçyüsçülük, Post-Konfüçyüsçülük ve Kapitalist Ruh

Konfüçyüsçülüğün, Çin tarihinde Savaşan Hanedanlar döneminde ortaya çıktığı ve aslında bu karışık dönemde bir düzen önerisi getirdiği öne sürülmektedir. Konunun uzmanlarına göre, Konfüçyüsçülükten etkilenmiş bulunan Çin zihniyeti bu yüzden

düzen ve istikrar unsuruna önem vermekte idi (bkz. Jochim,19921). Çin'in düzene ve aileye önem veren patriyarkal zihniyeti, sonraki kolektivist kurumsal evrimini de açıklamaktadır. Bu zihniyet özelliği anlaşıldığında, aslında günümüz Çin ekonomik sisteminin çelişkili görünen yapısı anlaşılabilir hale gelmektedir.

Konfüçyüsçülüğün, Rasyonel Kapitalist sistemin gelişmesine engel olacağı tezi, Weber'den beri savunulmaktadır. Weber'e göre Çin'de üst bürokratik tabakada Konfüçyüsçülük, halk tabakasında ise mistik Taoculuk ve Budizm etkilidir. Ne Konfüçyüsçülük, ne de Taoculuk ve Budizm Çin'de dünyevi asketik Protestanlık gibi bir rasyonel kapitalist ruh üretmemiştir. Büyüye bağlılık dışında Weber, bunun sebebi olarak, dünyayı aracı kılarak kurtuluşa erme derdinin bu inanışlarda mevcut olmamasını görmektedir (Weber,2018a).

Weber'e göre Batı'nın aksine, Çin dininde öte dünyayı ima eden bir kurtuluş (salvation) motifi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, kişi ile dünya arasında bir ahlaki gerilim (tension) da bulunmamaktadır. Dolayısıyla Çin iktisat zihniyeti, dünyayı şekillendirmekten çok ona uyum üzerine yoğunlaşır. Nitekim Weber'e göre, "Konfüçyen rasyonalizm dünyaya uyumu, Püritan rasyonalizm ise dünyaya hükmetmeyi ifade etmektedir." (Weber, 1968:240). Püritanlıkta insana verilen dünyanın şekillendirilmesi görevi, sonrasında eşyanın tam manasıyla nesneleşmesini de beraberinde getirmiştir (Weber, 1968: 241). Eşyaya bakışta meydana gelen bu değişme, rasyonel kapitalizmin temel unsurlarından biri olmuştur.

Konfüçyüsçülükte kişinin kendini geliştirmesi temel amaçtır. Bunun için eğitim gereklidir ve eğitim için de ekonomik kaynaklar gerekir. Ancak Weber'e göre tam da bu amaç Konfüçyüsçü iktisat zihniyeti ile daha sonra rasyonel kapitalizmi doğuracak olan Püritan zihniyet arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Konfüçyüsçülükte olgun insan amaç iken, Püritanlıkta insan Tanrı'nın dünyayı şekillendirmedeki aracıdır (Weber, 1968: 228,246).

Konfüçyüsçü geleneğin Çin devlet mekanizmasında da hâkim olması ile birlikte tipik Konfüçyüsçünün amacı bürokraside yer edinmek olmuştur. Yine iktisadi kaynaklar da metodik kapitalist işletmecilik yerine, bu amaca yönelik olarak kullanılır olmuştur

¹ Jochim(1992), Konfüçyüsçülüğün Çin iktisat zihniyeti üzerinden iktisadi gelişmeye katkısı ile ilgili, temel olarak Çince literatürü tarayan faydalı bir eser vermiştir. İçerisinde Zheng Dasheng, Huang Shoulun, Hou Jiaju gibi Çin asıllı yazarların yanı sıra Peter Berger gibi batılı kaynaklar da bulunmakta, fakat eser temel olarak Çince literatürü göz önüne almaktadır.

(Weber, 1968: 151, 247). Hırsların ve kaynakların rasyonel endüstriyel faaliyet yerine devlet kademesinde yer edinmeye yönelmesi bizim de aşına olduğumuz, kamu sektöründe bir istihdam olanağı bulma çabası olarak bilinen durumdur.

Çin'de de yakın zamana kadar bu görüş hâkim olmuş ve ülke modernleşme adına Konfüçyüsçülükten kurtulma çabasına girmiştir. Fakat günümüzde Çin'in bu geçmişi ret politikasından vazgeçtiği görülmektedir. Bu tavır değişikliği, 1976'da Mao'nun ölümünden sonra Çin'de yeni uygulamaların devreye girdiği döneme denk gelmektedir. Örneğin 1978'de Çin'de ilk Konfüçyüsçülük sempozyumu düzenlenmiştir (Dirlik,1995, ayrıca bkz. Pezutto, 2019). Artık Konfüçyüsçülüğün sanılanın aksine, iktisadi gelişmeye katkı yapabilecek zihniyet unsurları barındırdığı görüşü ön plana çıkmıştır. Bu görüşe Konfüçyüsçülük denmektedir. Bu yaklaşım aslında, Konfüçyüsçülüğün sanayileşmeye uygun bir zihniyeti içerdiğini fakat eski Çin'in kurumsal yapısı nedeniyle bu yönün ortaya çıkamadığını iddia etmektedir. Bu düşüncenin kök salmasında, Çin devleti sınırları dışında yaşayan Çinlilerin ekonomik başarıları da pay sahibidir. ABD'deki ve Malezya'daki Çinli nüfusun iktisadi başarısı buna örnek olarak verilmektedir. Bunun yanı sıra, Tayvan'ın ve diğer hızlı gelişen Asya ülkelerinin sanayileşme performansı da anılabılır. Bugün artık, Weber'in aksine, Konfüçyüsçü iktisat zihniyetinin Rasyonel Batı Kapitalizmine göre üstün olup olmadığı dahi tartışılır hale gelmiştir. Konfüçyüsçü iktisat etiğinin, uyuma ve dayanışmaya verdiği önem nedeniyle geliri daha adil dağıtabileceği, ekolojik açıdan da daha sürdürülebilir bir büyüme rejimi üretebileceği ifade edilmektedir (Poznanski, 2017). Gerçekten de Asya ülkeleri sanayileşme sırasında gelir eşitsizliklerini ılımlı düzeylerde tutmayı başarmışlardır. Ancak burada şu gerçeği de göz ardı etmemek gerekir: Bu ülkelerde sanayileşme devlet öncülüğünde gerçekleşmiştir. Çünkü en nihayetinde bu bölge sanayi kültürünün ithalatçısıdır, onu icat eden Batıdır². Devlet öncülüğünde gerçekleşen sanayileşmenin geliri daha adil dağıtıyor olması normaldir ve bu durum tamamen Konfüçyüsçülükten kaynaklanmıyor olabilir. Ayrıca, Çin'in sürdürülebilirlik karnesinin de çok başarılı görünmediği bilinmektedir. Ancak Weiming(2000) Çin'deki çevre bozulmasını, tek çocuk politikası gibi, Çin'in Konfüçyüsçü geçmişini yok sayan

² Wang ve Nahm (2019), biraz daha ileri giderek ilerleme (progress) kavramının dahi Çin'e yabancı olup, Batı tarafından geliştirildiğini vurgulamaktadır.

aydınlanmacı modernleşme denemesine atfetmektedir. Ona göre, Çin kendi kültürünü yok sayarak Batı tipi modernleşme çabasına girmekle hata yapmıştır. Bu hatayı tekrarlamayan ve kendi kültürünü terk etmeden sanayileşen Japonya ise başarılı olmuştur. Weber'in aksi yöndeki görüşünün karşısında, Konfüçyüsçü değerlerin iktisadi büyümeye katkı yapabilecek olan unsurlara sahip olduğu da öne sürülmektedir. Bu unsurlar, disiplin, tutumluluk, pragmatizm, uyum, işe saygı, ailenin önemi, hiyerarşilere saygı ve başarı motifi olarak özetlenmektedir. Post Konfüçyüsçülüğe göre bu zihniyet unsurları Eski Çin'in kurumsal yapısında ortaya çıkma imkânı bulamamışlardır. Çin'in Batı ile temasından sonra başlayan kurumsal dönüşümü ile birlikte, bu olumlu özellikler iktisadi büyümeye katkı verecek biçimde tezahür etme imkânına kavuşmuşlardır. Bu duruma bir örnek olarak Eski Çin'deki memuriyet kariyeri yoluyla başarının yanı sıra Yeni Çin'de artık piyasada rekabet yoluyla başarı elde etme motifinin de görülmesi verilmektedir³ (Jochim,1992).

Yine de Post Konfüçyüsçü argümana şüpheyle yaklaşanlar da yok değildir. Örneğin Yao (2007) özellikle Çin dışındaki Çinlilerin başarısının Konfüçyüsçülükten daha çok, göçmenlik dinamizmi ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Hatta Ona göre Konfüçyüsçü kapitalizm argümanı Batı'nın kendi icadı gibi görünmektedir. Batı bu argüman vasıtasıyla Konfüçyüsçülük üzerinden Uzak Doğu'yu ötekileştirmiş ancak bir anlamda onu kapitalist de addederek içselleştirmiş olmaktadır (Yao, 2007: 25,33,34). Ancak yine de göçmenlik argümanının da Güney Kore, Tayvan ve son dönemde Vietnam gibi Konfüçyüsçülüğün önemli olduğu bölgelerin başarısını açıklamadığını belirtmek gerekmektedir.

Sun (1987:12-19), Çin ekonomik sisteminin tam anlamıyla Konfüçyüsçü olduğunu savunmaktadır. Ona göre bu sistem Konfüçyüsçü zihniyetin uzantıları olan aşırı uçlardan uzak olma ve altın denge (golden mean ya da Tao of Chung Yang) arayışı ile sosyalizm ve kapitalizmi uzlaştırmıştır. Benzer şekilde Wang ve Nahm (2019), Konfüçyüsçülüğün aslında Çin komünizmi ile uyumlu olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre Konfüçyüsçülükte bulunan ilahi yetki (mandate of heaven) ve ataya saygı (filial piety) gibi

³ Benzer bir durumun, memuriyet ve piyasa zihniyeti karşıtlığı üzerinden Osmanlı ve Türkiye'de de geçerli olduğu söylenebilir. Nitekim Sabri Ülgener'in de belirttiği gibi, "müstakil iş adamı" tipi bizde uzun zaman ortaya çıkmamıştır (Ülgener,2006:259).

unsurlar Çin iktisat zihniyetini Batı tipi liberal sistemden çok kolektivist bir sisteme yatkın hale getirmektedir. Ataya saygı etiği, yine en büyük ata ya da aile reisi olarak imparatora bağlılığı beraberinde getirirken Batı tipi bir bireyciliğin gelişimini de engellemiştir. İlahi yetki kavramı ise imparatorun yönetme yetkisini ifade eder ve bu yetkinin meşruluğunun işareti de ülkenin müreffeh ve huzurlu olmasıdır. Buna karşın ülkede huzur ve refahın bozulması da idarecinin ilahi takdiri kaybettiğine yorulur (Wang ve Nahm, 2019: 93-96). Buradaki ilahi yetki zihniyetinin, Weberyen iktisat sosyolojisinde vurgulanan Kalvinist / Püritan kişisel kurtuluş etiğine benzerliği dikkat çekicidir. Ancak ilahi takdir etiği, Kalvinist / Püritan meslek etiğinin aksine kişisel değil kolektivist bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lam, Konfüçyüsçü etiğin tutumluluğu ve dayanışmacılığı vurguladığını belirtmektedir. Ancak tutumluluk sonucunda elde biriken fonların arazi alımına yönelmesini de vurgulamaktadır. Ayrıca Konfüçyüsçü zihniyetin özelliklerinden olan Orta Yol Doktrini, yüksek riskli girişimleri teşvik etmemektedir. Ancak bu noktada yine Konfüçyüsçülüğün dayanışmacı yapısı devreye girmekte ve riskli büyük sanayi yatırımlarını Çin'de devlet üstlenmektedir. Lam, bu şekilde Konfüçyüsçülük ile Çin iktisadi sistemi arasındaki tamamlayıcılığa dikkat çekmektedir (Lam, 2003:160). Fonları disiplinli kapitalist işletme yerine spekülâtif alanlara, belki daha çok da toprağa yatırılması bizde Sabri Ülgener'in de üzerinde durduğu konulardan biridir (Ülgener, 2006: 234-237).

Konfüçyüs'ün Konuşmalar'ına (Lün-yü) bakıldığında mistiklikten uzak olmakla kendi içerisinde belli bir rasyonelliğe yaklaşmış olduğu söylenebilir⁴. Örneğin "Üstadın bahsetmediği konular doğaüstü varlıklar, üstün kuvvetler ve ruhlardır" (Konfüçyüs, 1974: 24). Yine aynı eserde erdemli fakirliğin, erdemsiz servete yeğlendiği görülür. Konfüçyüs'ün konuşmalarında en çok vurgulanan nokta ise eğitimidir.

Eski Çin'de Kurumsal Yapı ve Sonrasındaki Dönüşüm

Müstakil şehir ve şehirli kavramları Çin'de yoktur (Weber, 2018b: 593). Dolayısıyla rasyonel kapitalizmin gelişiminde önemli bir faktör

⁴ Weber de Konfüçyüsçülüğün bu özelliğini vurgulamakla birlikte, Ona göre Konfüçyüsçü rasyonellik, dünyaya uyumun yollarını arar (Weber, 1968: 240).

olan burjuvanın temelleri Çin'de bulunmamaktadır. Yine Çin'de bir tüzel kişilik şeklinde ortaya çıkan bir şirket tanımı yoktur. Weber (Weber, 2018b: 95,96) bunu da kısmen, klanın ekonomik önemine bağlamaktadır. Bununla beraber eski Çin'de etkin bir bürokratik mekanizmanın varlığı bilinmektedir. Bu noktada, bu bürokratik mekanizmanın neden Eski Çin'de rasyonel kapitalizmin gelişimini sağlayamadığı sorgulanabilir. Her ne kadar bürokrasi gerek memur alımında gerekse de terfilerde kendi içinde sınavlara dayalı, rasyonel görünen bir sistem uygulasa da, söz konusu sınavlar aslında birer genel kültür sınavı görünümündedir ve Konfüçyüsçü memur etiği, patrimonyalizmden ve büyüsel bileşenler içeren bir yapıdan arınmış değildir. Ayrıca, söz konusu sınıf ve onun zihniyeti, toplumun dengesini sarsacak olan kapitalist gelişmeye de karşıdır (Weber, 2018b: 413,414,473). Geleneksel Çin iktisat zihniyeti, çalışkan ve tutumlu bir nüfus ortaya çıkarabilmiş ama bu nüfusu rasyonel kapitalizm altında örgütleyememiştir (Swedberg, 2019: 224,225). Bürokraside egemen olan bu zihniyet, devlet yapısının patrimonyal karakterini desteklemiştir. Burjuvazinin gelişemeyişi ile birlikte, geleneksel zihniyetin tahakkümü, Çin'de rasyonel bilim ve sermaye muhasebesi gibi modern kurumsal gelişmelerin ortaya çıkışını da engellemiştir. Ancak ilginç bir şekilde, 20. yüzyılda Çin'i bir bürokratik rasyonel kapitalizme götüren süreçte de temel aktör Çin devlet yapısıdır. Çin'deki bürokratik gelenek, Yeni Çin'in oluşum sürecinde, bu defa daha önceki önleyici rolünün tam aksi bir rol üstlenerek, kapitalist gelişmenin temel sürükleyicisi olmuştur. Çin'in geleneksel iktisat zihniyetine ait özellikler arasında bulunan çok çalışma ve tutumluluğun da Yeni Çin devlet yapısının ülke ekonomisini dönüştürme amacına hizmet ettiği öne sürülebilir.

Batı'da rasyonel kapitalizmin gelişmesinde ön plana çıkan bir diğer faktör de aile ya da şahıs ile şirket kavramlarının birbirinden ayrılması, şirketin özel bir varlık kazanması ve de bu varlığın rasyonel sermaye hesaplaması ile somutlaştırılmasıdır. Bu gelişme yaşanırken, Batı'da hukuki altyapı da buna uygun olarak evrilmiştir. Weber, Çin ile ilgili incelemelerinde Çin'de de bir takım aile şirketlerinin gelişmesi söz konusu olmakla birlikte, Batı'daki hukuki altyapı gelişimi orada yaşanmamıştır. Ayrıca, ailenin kaynaklarının bir araya toplanması da, metodik, disiplinli kar arayışına değil, bürokratik hiyerarşide yer edinmeye yöneliktir (Weber, 2018a: 502,503). Bu yaklaşımı belki de daha küçük bir ölçekte olmakla birlikte, bize tanıdık gelen "devlete kapağı atma" şeklinde kendi geçmişimizde de görmekteyiz.

Rasyonel kapitalizm zihinlerde şekillenip eski düzenleri değiştirmeden önce, Orta Çağ'ın başat özelliği gelenekçilik idi. Bu zihniyetin yansımalarını Doğu'da olsun, Batı'da olsun pek çok farklı bölgede görmek mümkün idi. Bu zihniyete bir örnek olarak adil fiyat anlayışı verilebilir. Adil fiyat anlayışının Avrupa ve Osmanlı dünyalarında olduğu gibi Çin'de de var olduğu görülmektedir (Brook,1995:87,88). Ancak, Avrupa'da zihniyet dönüşümü, kapitalizmin önündeki bu kurumsal engeli zamanla kaldırabilmiştir. Brook'un Weber'i takiben belirttiği gibi, modern kapitalizm Batı'da doğmuştur, ancak artık bütün dünyada kendini tesis ettiğinden, Çin'deki iktisat zihniyetinin de kapitalizme uyması söz konusudur. Zira kapitalizm bir bölgede tesis olunduktan sonra kendisini sürdürme eğilimindedir (Brook, 1995: 94,95). Ülgener'in zihniyet çalışmalarının yöntemi olarak vurgulamış olduğu a causal değişmeyi (yani bir toplumda kurumsal yapı, tarih ve zihniyetin birlikte değiştiğini) bu örnek üzerinden de görmekteyiz. Benzer bir açıklamayı Liu vd. (2014)'te de görmek mümkündür. Liu vd.'ye göre de Konfüçyüsçülük muhafazakârlığı ve riskten kaçınma davranışını teşvik etmektedir. Yazarlar buna delil olarak Konfüçyüsçülüğün önemli isimlerinden biri olan Mencius'un "Kaderi anlayan kişi, sallanan duvarın önünde durmaz" sözünü göstermektedirler (Liu vd., 2004:108). Fakat bu sözü aslen rasyonel bir tutum olarak yorumlamak da mümkündür.

Sanayi devrimi öncesinde dünyanın önde gelen üretim merkezi olan Çin, daha sonra Avrupa'nın yükselişi ile bu gücünü kaybetmiştir. Batı'dan gelen modernist ve kapitalist ruh karşısında Çin de diğer pek çok doğu toplumu gibi, bir hayatta kalma meselesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu acil ve ciddi mesele karşısında Çin, ilk önce Konfüçyüsçü kökenleri ile arasına mesafe koyarak, soğuk bir modernleşme çabasına girişmiştir. Burada hedef, hızlıca sanayileşmek ve Batı ile aradaki farkı bir an önce kapatmaktır. Ancak bu yolla hedeflerini gerçekleştiremeyen ülke, zaman içinde sert sosyalizmi yavaş yavaş esnetirken, köklerinde yer alan Konfüçyüsçülük ile de tekrar buluşmuştur. Geline son noktada ise Çin'in 1979 sonrasındaki hızlı sanayileşmesinde tam da bu Konfüçyüsçülüğün de katkısı olduğu iddia edilmektedir. Modern Çin ekonomik sisteminin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar, ağ kapitalizmi, küreselleşme ve devletin ekonomideki ağırlığıdır. Çin'de küçük ölçekli işletmeler arasında yaygın olan ağ kapitalizmi (network capitalism), resmi sözleşmelerden ziyade bir tür karşılıklılık (guanxi) ilkesine dayalı olarak yürümektedir. Çin'deki ağ kapitalizminin temel

aktörleri çoğunluğu aile işletmeleri olan küçük ölçekli firmalardır. Küçük ölçekli işletmecilikte ağ kapitalizmi etkili iken, büyük ölçekli sanayiler ve finans ise devletin kontrolü altındadır. Ayrıca bu Yeni Çin kapitalizmi, 1980 sonrası neoliberal küreselleşme döneminde ortaya çıkmış ve bu dönüşüme de uyum sağlamıştır (McNally, 2008: 108-112). Özellikle ağ kapitalizminin unsurlarından aile ve guanxi Konfüçyüsçülüğün de önemli ilkelerindedir. Bu nedenle Yeni Çin'in Konfüçyüsçü zihniyetin izlerini halen taşıdığı söylenebilir.

Sonuç Yerine: Çin, Osmanlı, Weber ve Ülgener Üzerine

Sanayileşme sorunu, bir anlamda gelenekçi ev idaresi sisteminden çıkmadaki başarısızlık olarak görülebilir. Ancak ev idaresi (oikos) Weber'e göre aslen tüketim ile ilgilidir ve yine oikos rejimleri kendi kendine yeterlilik üzerine temellenmektedir (Swedberg, 2019: 55). Osmanlı iktisat anlayışı, Genç (2018)'in işaret etmiş olduğu, iaşe (provizyonizm) ilkesinin ön plana çıkışından anlaşılacağı üzere bu zihniyetin tipik bir örneğidir. Ancak modern Çin ekonomisi bugün açıkça üretim odaklı bir sistemdir. Bu üretim iç pazara yönelik olduğu kadar, iç pazara yönelik olandan daha fazlası uluslararası piyasalara yönelik olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda Çin tarzı bir kapitalizmden bahsedilebilir. Ayrıca bu sistem rasyonellik anlayışını o kadar ileri taşımıştır ki nüfus kontrolü amacıyla son derece katı önlemler alınmış. Bu politika tavizsiz bir şekilde uygulanmıştır. Bu süreçte yüzbinlerce bebeğin kaybedildiği bildirilmektedir (The Washington Post, 1985). Çin bunu, gelecekteki sosyal faydayı maksimize edebilmek adına yapmıştır. Böylelikle, dinamik optimizasyonun en acımasız örneklerinden birini vermiş bulunmaktadır. Modernist zihniyetin gelebileceği en uç ve en acımasız nokta bu şekilde Çin'de tezahür etmiş durumdadır. Çin'deki zihniyet dönüşümünün ironik bir şekilde komünist iktidar eli ile Rasyonel Kapitalizme doğru yönlendirildiği öne sürülebilir. Weber'in analizinde, devlet "formel düzeni" dayatan organizasyon olarak alınmaktadır. Mesela laissez-faire düzenini koruyup sürdüren devlet bunun örneği olarak verilmektedir (Swedberg, 2019:72). Çin örneğinde de devlet, Rasyonel Kapitalizmi dayatan bir yapıya bürünmüştür ve kendisinin komünist olması bunu değiştirmemiştir.

Weber, Rasyonel Kapitalizmin Batıya özgü olduğunu belirtir. Batı dışında dünyanın çeşitli bölgelerinde gözlenebilen diğer kapitalizm türleri, Siyasi Kapitalizm ve Geleneksel Ticari Kapitalizmdir. Weber'in analizinde kapitalist ekonomik sistemler,

disiplinli kar elde edilmesine dayalı olmaktan çıkıp rant ekonomilerine dönüştükçe duraklama eğilimine girme riski ile karşı karşıyadır (Swedberg, 2019). Bu iktisatçıların Ricardo'dan beri bildikleri bir husustur. Çin'in ekonomisinin rant ekonomisine dönüşmesini titizlikle engellediği görülmektedir. Örneğin yakın zamanda basında da yer bulan, Çin'in özellikle finansal piyasalarda tekelleşme eğilimlerine karşı sıkı duruşu bu titizliğin göstergesi olarak görülebilir. Bu aynı zamanda Çin'in ekonomisini Rasyonel temellerde tutma arzusunu da göstermektedir.

Bir diğer önemli nokta da, geri kalmışlık söz konusu olduğunda, inançları suçlama konusunda aceleci olunmaması gerektiğidir. Konfüçyüsçülük ve Çin'in zihniyet dönüşümü incelendiğinde, söz konusu inanç sistemini geri kalmışlığın sebebi olarak gören yaklaşımın zaman içinde erozyona uğradığı ve günümüzde terk edildiği görülmektedir. Bu konudaki yeni anlayış, inançların içerisinde yaşadığı kurumsal alanın da önemli olduğu yönündedir. Aynı görüş, İslam için de düşünülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda, zihniyet çalışmaları için bir yönetsel çıkarıma daha ulaşmak mümkündür. O da din - zihniyet - iktisat ilişkilerinde Sabri Ülgener'in önermiş olduğu a casual yöntemin önemidir. Çin iktisadi gelişmesi ve Konfüçyüsçülük üzerine yukarıda verilenlerden de anlaşılabilceği gibi; inançlara iktisadi başarının ya da başarısızlığın a priori sebebi olarak bakmak yerine, inançların tezahür biçimlerinin iktisadi gerçeklik ile birlikte değiştiğini akıldan tutmak yararlı olacaktır.

Konfüçyüsçü zihniyet kendiliğinden sanayileşmeyi ve rasyonel bir kapitalizmi doğuramamıştır. Ancak yine de Konfüçyüsçü iktisat zihniyeti, eğitime verdiği önem ve serveti de eğitimin aracı olarak görmesi ile sanayi kültürünü benimsemeye elverişli bir konumdadır. O nedenle Batı dışında ilk sanayileşen bölgenin de bu Konfüçyüsçü zihniyetin etkin olduğu Doğu Asya olması tesadüf değildir.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu da Çin ekonomisinin dönüşümü üzerinden, Zihniyet Çalışmalarında, Ülgener'in a causal yönteminin önemini ortaya koymasıdır. Çalışma boyunca görüldüğü üzere, Konfüçyüsçülük, kendiliğinden ekonomik kalkınmayı engelleyici değildir. Ancak Konfüçyüsçülüğün bugün Çin'e avantaj sağlayan özellikleri, Post-Konfüçyüsçü argümanın da vurguladığı gibi, Eski Çin'in değil, Yeni Çin'in ve yeni dünyanın kurumsal yapısı içerisinde tezahür edebilmiştir. Bu da zihniyet-iktisadi performans

özelinde ancak a *causal* yöntemle izlenebilecek bir birlikte hareketin varlığını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

BROOK, Timothy (1995), "Weber, Mencius and the History of Chinese Capitalism", *Asian Perspective*, C. 19(1), S. 79-97.

DİRLİK, Arif (1995), "Confucius in the Borderlands: Global Capitalism and the Reinvention of Confucianism", *Boundary 2*, C. 22(3), S. 229-273.

GENÇ, Mehmet (2018), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken, İstanbul.

GENÇ, Mehmet (2021), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi-I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (2017), *Osmanlı Bilim Mirası. Cilt:1: Mirasın Oluşumu, Gelişimi ve Meseleleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

JOCHIM, Christian (1992), "Confucius and Capitalism: Views of Confucianism in Works on Confucian Ethics and Economic Development", *Journal of Chinese Religions*, C. 20(1), S. 135-171.

KONFÜÇYÜS (1974), *Konuşmalar (Lün-yü)*(Çev. Nabi Özerdim), Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

LAM, Kit-Chun Joanna (2003), "Confucian Business Ethics and the Economy", *Journal of Business Ethics*, C. 43, S. 153-162.

LIU, Elaine M., MENG, Juan Juan, WANG, Joseph Tao-yi (2014), "Confucianism and Preferences: Evidence from Lab Experiments in Taiwan and China", *Journal of Economic Behaviour & Organization*, C.104 (2014), S.106-122.

McNALLY, Christopher A. (2008), The Institutional Contours of China's Emergent Capitalism içinde, *China's Emergent Political Economy: Capitalism in the Dragon's Lair*, ed. Christopher A. McNally, S.107-125, Routledge, London and New York.

PEZUTTO, Sophie (2019), "Confucianism and Capitalist development: From Max Weber and Orientalism to Lee Kuan Yew and New Confucianism", *Asian Studies Review*, C. 43(2), S. 224-238.

POZNANSKI, Kazimierz (2017), "Confucian economics: How is Chinese thinking different?", *China Economic Journal*, C.10(3), S. 362-384.

SUN, Li-teh (1987), "Confucianism and the Recent Chinese Economic Reform", *Journal of Economic Development*, C.12(1), S.7-32.

SWEDBERG, Richard (2019), *Max Weber ve İktisat Sosyolojisi Düşüncesi*(Çev.: C.Burak Aydın), Dergâh, İstanbul.

THE WASHINGTON POST (1985). China's Birth Control Policy Drives Some to Kill Baby Girls, by Michael Weisskopf, July, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/01/08/china-s-birth-control-policy-drives-some-to-kill-baby-girls/77bf59d0-b0c0-4261-a1e5-51ea6a3b8939/> Erişim:27.06.2022.

ÜLGENER, Sabri (2006), *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Derin, İstanbul.

WANG, Jin and NAHM, Keebom (2019), "From Confucianism to Communism and Back", *Journal of Asian Sociology*, C.48(1), S. 91-114.

WEBER, Max (1968), *The Religion of China* (Çev. Hans H. Gerth), The Free Press, New York.

WEBER, Max (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*(Çev.: Zeynep Gürata), Ayraç, Ankara.

WEBER, Max (2018a). *Ekonomi ve Toplum I. Cilt*, Yarın Yayınları, İstanbul.

WEBER, Max (2018b). *Ekonomi ve Toplum, II. Cilt*, Yarın Yayınları, İstanbul.

WEIMING, Tu (2000). "Implications of the rise of 'Confucian' East Asia", *Daedalus*, C. 129(1), S. 195-218.

YAO, Souchou (2007), *Konfüçyen Kapitalizm* (Çev. Zehra Savan), Küre, İstanbul.

Kültürel Antropoloji Yönüyle Moğolistan İncelemesi

Güray ALPAR*

Öz: Dünya tarihinin bir bölümünde liderlik konumunu elde etmeyi başarmış ve dünyanın en büyük kara imparatorluğu kurmuş Moğol kültürü her yönüyle incelenmeyi hak ediyor. Binlerce yıllık birikimi ile Moğol Kültürü hem tarihi hem de kültürü içine alan antropolojik bir inceleme ile daha iyi anlaşılacaktır. Bu araştırmada da bir taraftan gelişimi içerisinde Moğol tarihi incelenirken diğer taraftan kültürel özelliklerine yoğunlaşarak bu ulusun bilinmeyen yönleri de değişik kaynaklardan yararlanarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tarih, bir anlamda geçmişten kalan anlamlı izlerin değerlendirilerek gelecek için kullanılabilir bilgilere dönüştürülmesidir. Geçmişin öyküsü olan tarihin esas odak noktası da insandır. İnsanlar ve toplumlar arasındaki kültürel ve sosyal farklılıklar, on binlerce yıllık tarihi bir dönem içerisinde oluşur. Tarihi anlaşılır kılmak için diğer bilimlerden istifade etmek ise daha sağlıklı sonuçlara varmamıza yardımcı eder. Böylece iç dünyamız gelişir, dönüşür ve zenginleşir. Olayları değerlendirmek için kullanabileceğimiz disiplinlerden birisi de kültürel antropolojidir. Zaten antropolojinin esas konusu insan ve onu oluşturan kültür örüntüleridir. Kültür ise insan tarafından yaratılan her türlü birikimdir. Antropolojik incelemeler insanı ve olayları daha iyi anlamamıza yardımcı olur ve böylece ortaya çıkan birikimler evrenselleşir. Bunun sonucunda da birey ve toplumlar daha iyi anlaşılır. Moğol kültürünün geçmişten gelen ve bütün dünyaya etki eden yönlerinin ortaya konulması, bir anlamda çoğu zaman yanlış değerlendirilen bu kültürün gerçek yönlerini de ortaya koyacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Moğol, Moğolistan, Kültürel Antropoloji, Kültür, Tarih*

A Study of Mongolia from Cultural Anthropology

Abstract: Mongolian culture, which has managed to achieve a leadership position in a part of world history and established the largest land empire in the world, deserves to be examined in all aspects. The Mongolian Culture with its thousands of years of history will be better understood with an anthropological study that includes both history and culture. In this research, while examining the Mongolian life in history, on the other hand, it will be tried to reveal the unknown aspects of this nation by focusing on its cultural characteristics. In a sense, it is the evaluation of the

---

* Doç. Dr., Stratejik Düşünce Enstitüsü, galpar1965@gmail.com ORCID: 0000-0003-0122-7795; *Gönderim Tarihi: 1 Mayıs 2022; Makale Kabul Tarihi: 20 Haziran 2022*

Önerilen Atf: Alpar, G., (2022). Kültürel Antropoloji Yönüyle Moğolistan İncelemesi, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), s.39-64.

meaningful traces of the past and transforming them into usable information for the future. The main subject of history, which is the story of the past, is human. Cultural, ethnic and social differences between people are formed in a historical process of thousands of years. Making use of other sciences to make history understandable helps us to reach more solid conclusions. Thus, our inner world develops, transforms, and enriches. One of the disciplines we can use to evaluate events is cultural anthropology. In fact, the main subject of anthropology is human and the cultural patterns that make up it. Culture is any accumulation created by man. Anthropological studies help us better understand people and events, and the resulting accumulations become universal. Thus, individuals and societies are better understood. Revealing the aspects of Mongolian culture from the past and affecting the whole world will reveal the true aspects of this culture, which is often misunderstood in a sense.

Key Words: *Mongolian, Mongolia, Cultural Anthropology, Culture, History*

Giriş

Bugünü anlamamanın yolu geçmişi iyi bilmekten geçer. Bu husus Moğolistan coğrafyası için de geçerlidir. Eğer geleceğe, geçmiş bilmeden bakarsak doğru sonuçlara varmamız zorlaşır. Bu noktadan hareketle tarih bilmenin önemi de ortaya çıkar. Tarih, insanın kendisini anlamasına ve iç büyümesine yardım eder. Romalı filozof Çiçero'ya göre geçmişi bilmemek çocuk kalmak demektir (Modzelowski, 2010). Ancak anlamlandırılmadığı sürece tarihi bilmek de bir şey ifade etmiyor. Bu nedenle iyi bir tarih okuyucusunun, olayları sadece okuyup geçmekle kalmaması, onu kendi araştırmalarının süzgecinden geçirerek günlük hayatına ve geleceğe yön vermekte kullanması da gerekmektedir (Halkın, 1989:9). Diğer taraftan tarihi doğru kaynaklardan ve çok boyutlu olarak incelememiz gerekiyor. Bu da ancak tarih incelemesine diğer disiplinleri katarak mümkün olabilir.

Tarihçiler, üzerinde araştırma yaptıkları toplumun genellikle saf yerli olmayıp; savaş, dağılım, göç, bölünme ve birleşmelerden oluştuğu gerçeği ile karşı karşıya kalınca, ister istemez antropoloji bilimi de işin içine girmiştir. Kültürel antropologlar da inceledikleri kültürel grubun, zamanla kendisinden farklı diğer kültürlerle etkileşerek, nasıl değiştiğini ve nasıl farklı hale geldiğini incelemiş ve birey ve toplum arasındaki ilişkiyi anlaşılır kılmaya katkıda bulunmuşlardır (Gürsoy, 2008: 15). Kültürü de işin içine katan

disiplinler arası bir anlayışla yapılacak böyle bir inceleme, tarihi ve olayları daha anlaşılır kılacaktır. Ancak böyle bir işbirliğine dayalı disiplinler arası bir çalışma, evrensel tarih anlayışına ulaşmamıza yardım eder ve bu sayede toplumlar ve coğrafya daha iyi anlaşılabilir. Diğer taraftan anlaşılır olmak, kendisini merkeze alan anlayışın dışına çıkarak, gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmayı içermelidir. Kişinin dolayısıyla araştırmacının kendi ahlaki duruşu, etik olmayan davranışa karşı en güçlü silahtır (Gürsoy, 2008b).

Şüphesiz bu alanda “antropoloji” biliminin kullanılması yararlı olacaktır. “İnsan bilimi” anlamına gelen antropoloji, birçok alanı yanında, esas olarak insanların zaman içerisindeki birikimlerini esas alan kültürlerini inceler. Kültürü, bireyüstü insan eseri olarak yorumlayanlar da vardır (Wein, 2019: 37). Biraz daha ayrıntılı tanımıyla antropoloji, insanların içlerinde hayat buldukları kültürlerini araştırır, inceler ve insanlar ve oluşturmuş oldukları kültürlerin; neden ve nasıl birbirine benzediğini veya neden birbirine benzemediğini veya kültürlerin ve insanların neden ve nasıl değiştiğini araştırır ve sorulara cevap bulmaya çalışır (Güvenç, 1996: 38). İnsanların süreç içinde öğrendiği veya kazandığı bilgi, sanat, gelenek ve görenek yanında; yetenek, beceri ve alışkanlıklarının bütünü ve karmaşık bir örüntüsü olarak “kültür”; insanın kendi ilişkilerini sorguladığı ve hatta aşabildiği önemli bir kavramdır. Bir başka ifade ile kültür, insanın doğuştan getirmediği, ancak doğaya kattığı her türlü birikimdir (Alpar, 2013: 96).

Antropoloji ile olayları karşılaştırma, değişik kaynaklardan destekleme, her dönemin olaylarını aynı dönem içerisindeki diğer olaylarla kıyaslama, geçmiş bugüne, bugünü geleceğe taşımak mümkün olabilecektir. Antropoloji belki de tüm bilimlerin en özgürleştirici olanlarından birisi olarak, kendisini tüm insanların incelemesine adanmış ve geçmiş ve bugüne dair bilinmeyenleri, bilinenlerden yararlanarak gün yüzüne çıkarmaya çalışır (Hawiland, 2002: 31). Ve en önemlisi antropoloji, entelektüel nirengi noktalarını okunur hale getirmeyi amaçlar (Auge, 2012: 17).

Bu noktada olayları anlamlandırmak ancak yaşanmışlık üzerinden mümkün olabilecektir. Moğolistan’ın bulunduğu coğrafyada çok sık yaşanan göç olgusu buna bir örnek olarak verilebilir. Göç teorileri insanların göç olgusunu kategorize etmeyi amaçlamaktadır. Oysa beşere dayalı gerçek göç olgusuna açıklık getirilmesi ancak insanların yaşanmış tecrübeleri üzerinden

anlaşılabilir (Durmaz, 2020: 2-10). Yine insan göçüne açıklık getirmede, sosyal antropolojinin fenomenoloji yaklaşımına da ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Durmaz, 2020: 13). Bununla birlikte geçmişi doğruya en yakın şekilde anlamlandırılmada antropoloji kadar, sosyoloji biliminin bakış açılarından da yararlanılabilir. Bakış açısının nasıl olması gerektiği konusunda da sosyolojinin bakış açısı kavramını hatırlamakta fayda vardır (Erdem, 2019: 32).

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı; Moğolistan kültürünü ve coğrafyasını tarih ve diğer bilimlerden de istifade ile antropolojik bir bakış açısıyla inceleyerek, bu bölgenin anlaşılmasına kaynak teşkil edebilecek temel unsurları ortaya çıkarmak ve gelecekte yapılacak çalışmalar için sınırlı ölçüde de olsa yol göstererek toplumu anlaşılır kılmaya yardımcı olabilmektir.

Araştırmanın yöntemi

Moğolistan ile ilgili olarak belli alanlarda bilgilerin ve kaynakların yeterli olmadığı bilinmektedir. Buna rağmen, bilinenlerden yola çıkarak ve işin içine değişik disiplinleri katarak bazı sonuçlara varmak mümkün olabilecektir.

Antropolojik bakış açısı insanı ve onun oluşturduğu kültürü inceleyerek, bazı sonuçlara ulaşmaya çalışırken, insan ve kültürlerin neden birbirine benzediği veya benzemediği yanında, neden ve nasıl değiştiği üzerine de odaklanır. Bunun yanında sosyolojik bakış açısı ise olaylara sıradan bakmadan, gündelik hayatın rutinine kapılmadan, görünenle yetinmeyip arkasında yatan ana nedenlere yoğunlaşmış gerçeği ortaya çıkarmaya çalışan bir bakış açısı sunar.

Şüphesiz Moğolistan tarihi ve kültürünü anlamak için de aynı hususlar geçerli olup, belirlenen bakış açısının ve Moğolistan ve civarındaki coğrafyanın tarihi ve kültürü ile ilgili disiplinler arası bir anlayışla yapılacak olan bir literatür taramasının ve disiplinler arası bir değerlendirmenin, bu amacı gerçekleştirmede ve bu coğrafyanın anlaşılmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Bulguları

Yazılı tarih öncesi Moğolistan coğrafyası hakkında bildiklerimiz

Tarih yaşananlardan kalan anlamlı izlerin kullanılabilir bilgilere dönüştürülmesidir. İnsanlar ve toplumlar arasındaki sosyal ve kültürel değişimler ve farklılıklar onbinlerce yıllık bir dönem içinde oluştu. Ancak ne kadar geriye gidersek kanıtlar daha bulanıklaşıyor (Morris, 2012: 185). Bilgi bulanıklaşınca da hikayeleşiyor, değişikliğe uğrayabiliyor. Kimilerine göre hiçbir şey yokken, destanlar vardı... (Terzioğlu, 2017: 5). Ancak artık bulunan izlerden olayların yaklaşık olarak ne zaman gerçekleştiğini bulabiliyoruz (Diamond, 2010: 124). Karbon 14'ün yarısı her 5700 yılda bir bozularak karbon 12'ye dönüşüyor ve bu bilimsel kural bize çok büyük bir kolaylık sağlıyor.

Bu kural sayesinde, evrenin yaklaşık 14 milyar, dünyamız ve güneş sisteminin ise 4,5 milyar yaşında olduğunu hesaplayabildiğimiz gibi dünya üzerinde 3 milyar yıldır yaşam olduğunu da bilebiliyoruz. Tabi bu insan dışındaki canlılar için geçerli. Araştırmalarda elde ettiğimiz bilgilerden insanın yaklaşık 7 milyon yıldır dünya üzerinde yaşadığını sanıyoruz. Diğer bildiklerimiz ise 65 milyon yıl önce dünyamıza çarpan ve bugünkü Meksika'ya düşen 10 km çapındaki bir meteor nedeniyle, oluşan toz ve asit yağmurlarının atmosferi güney ışıklarına kapatması. Bu olay nedeniyle ısı düşmüş ve dünyamız bir buzul dönemi yaşamıştır.

Bu dönemde "Büyük Yokoluş" denilen olay gerçekleşmiş ve canlıların %80'i ile birlikte dinazorların nesli de tükenmiştir. Günümüzde Moğolistan ve çevresindeki coğrafi bölge, dinazor fosillerinin çokça bulunduğu bir bölge olarak dikkat çekiyor. "Moğolistan Merkez Dinazor Müzesi" buna dair örneklerin görülebileceği bir müzedir. Ayrıca Hohhot'daki müzede (Çin'e bağlı İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nin başkenti) olduğu gibi yine yakın coğrafyalardaki müzelerde, arkeolojik kazılardan elde edilen dinazor iskeletleri ve taşlaşmış dinazor yumurtaları, milyonlarca yıl önceki yaşamı üç boyutlu görseller desteğinde canlandırılarak insanlara sunuyor (Cumhuriyet, 11 Ağustos 2009).

Moğolistan coğrafyasındaki zengin dinazor iskeletlerinin ortaya çıkarılması için bir çok kazı yapılmıştır. Bunlardan birisi, 1963 ve 1965 yılları arasında Polonya ve Moğol Bilimler Akademilerinin müştereken, Gobi Çölünde yapmış oldukları çalışmalardır. Burada özellikle Nemegt Havzasındaki kum yataklarında bulunan çok sayıdaki dinazor kalıntıları önemliydi. Keşifler aynı zamanda Asya ve Kuzey Amerika arasındaki fauna (Belli bir bölgede yaşayan hayvan türlerinin tamamı) benzerliğini de ortaya koymuştu. Bu dönemde

kadın araştırmacılar kazılara öncülük etmişti. Bunların arasında öne çıkanlardan birisi de Kielan Jaworowska idi. Jaworowska, Gobi gezilerindeki bulguların daha geniş bir etkiye sahip olması için bulguların İngilizce yayınlanmasında ısrar etmiş ve halka ulaşmayı önemli görmüştür. Bulunan fosiller ise Moğol, Polonya ve SSCB Bilimler akademisinde muhafaza edilmiştir (Kielan ve Dowchin ,1968: 7-30, Kielan, Cifelli ve Lui, 2004: 700).

Resim-1: Moğolistan'ın başkentinde bulunan Dinazor Müzesi

Diğer taraftan bugünkü Moğolistan'ın hemen güneyinde bulunan Hohhot'taki (Çin Halk Cumhuriyetine bağlı İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nin başkenti) müzede, bunun yanında tarihin derinliklerine inen dönemlere ait bölgedeki ekonomik ve toplumsal gelişime dair evreler de paleontolojik fosillerden istifade ile anlaşılır kılınmaya çalışılıyor.

İç Moğolistan Özerk Bölgesi, Çin Halk Cumhuriyetine bağlı bir bölge olarak, günümüz Moğolistan coğrafyasının doğusu ve güneyinde yer alıyor. 3 milyona yaklaşan nüfusunun %80'ini Çinliler, %16'sını Uygurlar dahil Moğol toplulukları oluşturuyor. Ayrıca az miktarda, Müslüman Huiler ve Mançular ile Koreliler de vardır.

Harita 1: Moğolistan ve Güneyinde İç Moğolistan Özerk Bölgesi

İç Moğolistan Özerk Bölgesindeki bulgular, bölgenin dünyanın en eski kültür coğrafyalarından birisi olma özelliğini perçinliyor ve geçmişte yaşamış ve nesli tükenmiş bitki ve hayvan örneklerini insanlığa sunuyor. Bu dönemde Moğolistan ve çevresinin bataklıklarla kaplı olduğuna dair bulgular var.

Son olarak 2022 yılının şubat ayında dünyanın en eski çiçek tomurcuğu fosilinin de aynı bölgede bulunması, bölgenin flora (bir bölgede yetişen bitkilerin ortak adı) bir zenginliğe işaret ediyor (<https://www.ajanslotus.com/>Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).

Çin Bilimler Akademisinden Jeoloji ve Paleontoloji Enstitüsü araştırmacısı Wang Xin, konuyla ilgili "Geological Society London Publication" dergisinde yayınlanan yazısında, Moğolistan Özerk Bölgesinde 160 milyon yıllık yapraklı bir dal, bir çiçek soğanı ve bir çiçek tomurcuğu fosili keşfettiğini belirtmiştir. Benzer bir şekilde dünyanın 1,2 milyon yaşında en eski DNA'sı da mamut dışından, Sibirya'nın kuzeyinde çıkarılmıştır.

Buzulların erimesi ve sonrasında Moğol Coğrafyası

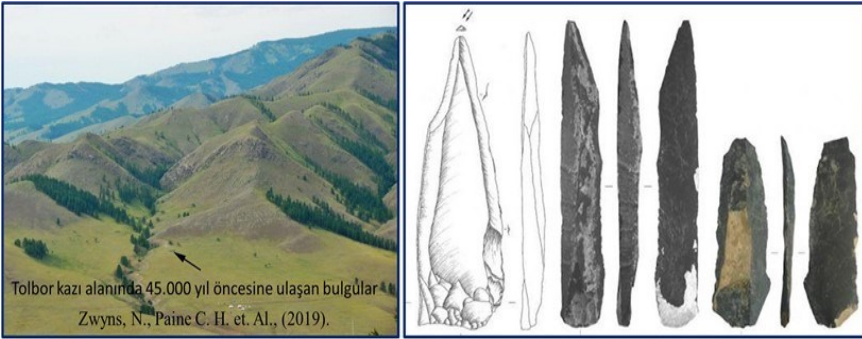
Yaklaşık 2.5 milyon yıl önce dünyanın ısısı daha fazlaydı. Bundan sonra dünyada her 90.000 yılda bir en az 10 buzul dönemi görüldü. Buzul dönemlerde, deniz seviyesi normalinin yüzlerce metre daha altındaydı (Wulf, 2004: 37,78). MÖ 30.000'li yıllarda başlayan son

buzul çağında, deniz seviyesi şimdikinden 130 metre daha azdı ve Kuzey Amerika kıtası ile Asya kıtası arasında yer alan Bering Boğazı bir süre de olsa geçilebilir durumdaydı. Bu süreç boyunca iki kıta arasında karadan geçişler mümkündü. Şüphesiz bu iletişim, Asyadaki kültürel birikiminin Amerika kıtasındaki kültürle yakınlığını ve benzerliklerini de açıklamaktadır.

MÖ 45.000'lerde, Moğolistan civarında insana ait izler var olmaya başlamıştı. Sibiry'a da 45.000 yıl öncesine dair modern insana dair yüksek kaliteli genom dizisi incelenmiştir (Fui Li Moorjani et.al., 2014: 445-450). Bu araştırmalara göre; Sibiry'a, Altay ve Moğolistan örnekleri arasında güçlü benzerlikler mevcut. Buradaki buluntulardan aslında bu insanların daha önce yaşayan bir popülasyondan türeyebileceği değerlendirildi, Moğolistan ve kuzeyindeki kültürel yaşantının derinliğinin daha da eski tarihlere gidebileceğine dair bizlere ip uçları vermektedir (Meignen, 2012: 12-21).

Araştırmaların sonuçları bu bölgedeki yaşamın MÖ 45.000 ve öncesine gittiğini doğruluyor. Araştırmalar derinleştikçe tarih de derinleşiyor. Muhtemelen araştırmalar arttıkça daha da eskilere gidilecek. Bu araştırmalardan en önemlilerinden birisi de Nicolas Zwyns'nin belirttiği şekilde, 2011 ve 2016 yıllarında Sibiry'a ve Kuzey Moğolistan bölgesi arasında yer alan Kuzey Hangar Dağlarında bulunan Tolbor nehri civarındaki Tolbor-16 kazı alanına ait. 45.000 yıllık bu alanda 826 tane taş eserin yanında binlere varan taştan yapılmış aletler de bulundu.

Resim 2: Tolbor kazı alanında bulunan 45.000 yıllık bulgular

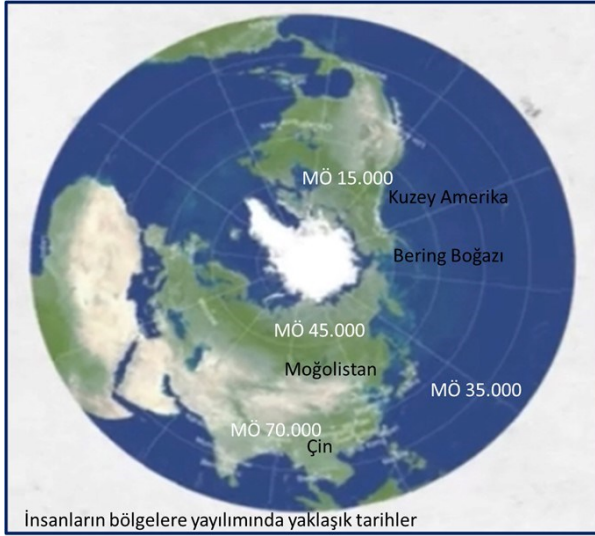
Bunlar arasında uzun ve düz bıçaklar da var ve benzer aletler Çin'den başlayarak, Moğolistan ve Sibiry'a alanlarında karşılaşılan

cinsten. Zwyns'e göre bu bulgular, kültürün geniş bir alana yayıldığını ve sistematik şekilde üretildiklerini gösteriyor. Bölge insanların benzer kültürü paylaştıklarına dair en kesin delilleri barındıran bu bulgular gerçekten önemli ve incelemeyi hak ediyor.

Bu dönemde MÖ 45.000'li yıllara ait buluntular yanında, Sibirya bölgesinde MÖ 30.000'li yıllara ait olan ve Amerikan yerlileriyle benzerlikleri bulunan, iki çocuğa ait süt dişleri ve MÖ 25.000 yıllarına ait bugünkü Çin'in kuzeyinde Moğolistan bölgesine yakın bölgede de bıçak yapımına dair bulgulara rastlanılmıştır (Boeda, 2013: 191-203).

Yine MÖ 20.000'li yıllarda aynı coğrafyada, yabani arpa ve buğday toplanmasına başlanmıştır. Bering Boğazının oluşması son buzul çağının sona ermesine yakın 15.000'li yıllarda gerçekleşti (Alpar, 2014: 16).

Bering Boğazı, Asya'nın en doğu noktası ile Amerika'nın en batı noktası arasında bulunan bir boğazdır. Günümüzde Rusya ile ABD (Alaska) arasında coğrafi bir sınır konumunda olması ile birlikte Amerika ve Asya kıtalarının birbirine en yakın olduğu yerdir. Derinliği, 30-50 metre civarındadır.

Harita 2 : Bulgulara göre yaklaşık olarak insanların dünyaya yayılması

MÖ 15.000'lerden sonra küresel sıcaklık yükseldikçe Asya ve Amerika kıtaları arasındaki karadan ulaşım kaybolmuştu. Bu dönemde dünya ısı yaklaşık olarak 15 derece kadar atmış ve

günümüzdeki sıcaklık derecelerinin 1 ya da 2 derece kadar yakınına gelmişti (Morris, 2010: 104-105). Aynı benzerlik ve kopuşun Moğolistan ve Japonya ana karası arasında da yaşandığı söylenebilir. MÖ 11.000'lerden itibaren ise bölgede tarım dönemi başlamıştır. Bu döneme kadar süreç "Eski Taş Çağı" olarak isimlendirilmektedir. Bu geçiş dönemi tarım ve hayvancılığa geçiş yıllarıydı (Dünya Tarihi, 2010: 14-18). Bu dönemlerde Moğolistan ve civarında hem tarım ve hayvancılık gelişmiş ve zengin bir kültür ortamı oluşmuştur. Neolitik dönemde ise Moğolistan'da avcılar, ren geyiği yetiştiricileri ve göçebeler yaşıyordu.

Moğolistan ve kuzeyindeki Doğu Sibirya bölgesinde bu döneme dair bulgulara rastlanılmıştır. MÖ 8600 ile MÖ 3500 yılları arasında avcı toplayıcı gruplara ait, bulunan yaklaşık 65 mezarlıkla ilgili yapılan incelemede, 5 farklı mezar geleneği bulunmuş, defin olayları ile ilgili mekansal kalıplar incelenmiş ve kültürel yapı ile ilgili tahminler yapılmaya çalışılmıştır (Weber, Ramsey et al., 2021).

Elde edilen bulgulardan hareketle Moğol halkının doğayla kurduğu güçlü uyumu da anlamak mümkün. Bu anlamlı ilişki, Hottan müzesindeki bölümlere verilen isimler incelendiğinde rahatlıkla görülebilir: Eski Çağ Dünyası, Gömülü Hazine, Bozkır Kahramanlığı, Bozkırın Alevi, Bozkır Gündoğumu, Gögün Ritmi, Eski Çağ Patikasının Hazinesi bunların bazıları. Müzenin bir başka bölümünde ise bu bölge ve civarında yaşamış 55 halk budunu tanıtılıyor ki bunlar Moğolistan'daki Hu, Hun, Serbi, Hitan ve Türk halklarını da içeriyor. Bu sunum, bölgenin derin bir tarih ve kültürü olduğunu ve bunların birbiri ile iç içe geçişini gösteren bariz bir örnek olarak dikkat çekiyor. Bu noktada, Moğolistan coğrafyasının Asya kıtasındaki stratejik konumunun incelenmesinde de fayda vardır.

Moğolistan ve çevresinde yaşayan halkların kültürel etkileşimi

Daha önce İç Moğolistan Özerk Bölgesi tarif edilirken, bu bölgede yaşayan halklardan bahsedilmişti. Bu yapı kültürel olarak da bölgede iç içe geçmiş bir örüntüyü karşımıza çıkarır. Şüphesiz Moğolistan ve çevresindeki kültürel yapı ile olan bu benzerlik, Amerika kıtasındaki kültürel yapı ile olan benzerliklerin çok daha ötesindedir.

Harita 3 : Moğolistan coğrafyası ve çevresi

Günümüzde Çin’de 6 milyondan fazla etnik Moğol olarak nitelendirilen Moğol yaşamaktadır ki bu halen Moğolistan’da yaşayan Moğolların sayısından iki kat daha fazladır. Diğer taraftan, Çin Halk Cumhuriyetine bağlı bir bölge olarak, İç Moğolistan Özerk Bölgesinin bulunduğu coğrafya da dahil, Çinlilerin ve Moğolların birlikteki yaşamının yanında; Huiler, Mançular ve Koreliler de yaşamaktadır. Mançular, günümüzde Kuzeydoğu Çin’de yaşayan Mançurya kökenli Tunguz halkıdır. Koreliler ise Kore ve Güneybatı Mançurya kökenli Doğu Asyalı bir etnik gruptur. Bu coğrafyada yaşayan onlarca etnik unsurun kültürel olarak birbirinden etkilenmemesi mümkün değildir. Zaten toplumların birikimli uygarlığı olan kültür; değişikliğe uğrayarak gelişir. Bu değişim dışarıdan zorlama ile olabildiği gibi, kültürel özümseme, kültürel yayılma veya gönüllü kültürleşme olarak da gerçekleşebilir. Şüphesiz Moğolistan ve çevresindeki unsurlar, tarih boyunca bazı hususlarda öz kimliğini muhafaza etmekle birlikte, meydana gelen hızlı etkileşimler sonucu, çoğu zaman kendisinden farklı kültürlerle etkileşime girerek, ikisinden de farklı yepyeni bileşimler yaratarak yollarına devam etmiştir (Alpar, 2003: 124).

Bu konuyla ilgili olarak ilginç bulgulara rastlamak da mümkün. Asya’nın doğusundaki üç büyük etnik grup olan; Han Çinlileri (Bugünkü Çinlilerden pek çok farklı özellikleri vardır), Japonlar ve Koreliler arasındaki benzerlikleri araştırmak amacıyla yapılan incelemede, genetik ilişkiler ve ayrılma süreçleri bizlere farklı bilgiler sunmuştur (Wang, Lul ve diğerleri, 2018: 1). Bu araştırmaya göre,

Doğu Asya'da büyük etnik gruplar dil ve kelimeler dâhil birçok benzerlikleri paylaşıyor.

Yine araştırmalara göre, bu coğrafyada Doğu Asya insanları birçok noktada benzer dil ve kelimeleri kullanmaktadır. Örneğin; Japonlar ve Çinliler benzerdir ve bu husus 1940'larda Koreliler terkedene kadar da benzerdi. Japon ve Kore dilleri de bir noktadan sonra farklılaşmaya başlamıştı. Bunlar arasındaki genetik farklılaşma açısından popülasyonların en son ortak atasının 3000-3600 yıl öncesine tarihlendiği de görülmektedir. Buna göre bu coğrafyada MÖ 45.000'li yılların evveline ulaşan insan varoluşunun, başlangıçta bir çok benzerlik taşımasına rağmen zaman içindeki coğrafi dağılışın bu benzerliği giderek farklılaştırdığı ancak benzer ana özelliklerini muhafaza ettiği görülmektedir.

Dil benzerliği geçmişi anlamada bir rehber niteliğindedir

Finli dil bilimci ve Türkolog Ramstedt (1873-1950), Korece ve Japonca'nın birbirine benzediğini, bu iki dilin Çince'den farklı özellikler taşımasına rağmen, Korece ve Türkçe'nin birbiri ile kardeş diller olduğunu iddia eder. Yine ona göre Eski Türkçe ile Japonca arasında da kuvvetli akrabalık ilişkiler vardır.

Altay Dil Teorisi de; Türk, Moğol, Mançu, Kore ve Japon dillerinin ortak ve aynı kaynaktan geldiği görüşünü savunur (Ramstedt, 1924). Ramstedt'e göre Ana Altayca dört diyalekte ayrılmıştır: Ana Türk dili ve Ana Kore dili asıl dil grubunun güney, Ana Moğolca ve Ana Mançu-Tunguzca ise kuzey kısmını oluşturur. Zaten birçok Koreli tarihçi de kendi köklerini Türk ve Altaylara dayandırır.

Kore ve Türklerin, temel geleneklerinde benzerlikler vardır. Onlara göre yaşanan büyük göçlerde Türkler batıya doğru giderken, Koreliler doğuya doğru göç etmişler ve her iki toplumda, gittikleri yerlerde diğer halkların kültürlerini alarak farklılaşmışlardır. Teodong Jeans bu farklılaşmayı, "Türk ve Kore ırkını, aynı atanın, gitgide uzaklaşmış çocukları" olarak ifade eder ve Türklerin Koreceyi bu benzerlikten dolayı öğrenmesi kolaydır.

Nitekim Türkçe ve Korece'nin dil kuralları ve cümlelerin sıralamasının da benzerlikler gösterir. Türkçe ve Korece her ikisi de sondan eklemeli dillerdir ve fiiller her iki dilde de cümle sonunda yer

alır. Türkçe ve Korecede, sözcükler kısa, ses dönüşümü benzer, ses uyumu mevcuttur ve genelde tek ve kapalı bir seslemeden oluşur.

Genel olarak Moğolistan ve çevresindeki coğrafya değerlendirildiğinde, bu coğrafyadaki etnik grupların bazen yakın, bazen biraz daha uzak olmakla birlikte, aynı kökleri paylaştıklarına dair kültürel benzerlikleri bünyelerinde barındırdığı görülmektedir. Türkçe ve Moğolca arasında 3000'den fazla, Türkçe ve Korece arasında ise 1500'den fazla ortak kelime vardır. Ayrıntıda daha da çoğaltılabilecek olan bu benzerlikler, geçmişten gelen yakın ve uzak akrabalığı bilimsel bir şekilde kanıtlıyor.

Yazının icadından sonra Moğolistan coğrafyası

Moğolistan ve çevresindeki insanlar arasındaki benzerliklerin, MÖ 4000'lerden başlayarak yaşanan göçler ve etkileşim nedeniyle, farklılaşmaya başladığını görüyoruz.

Bu coğrafyada oluşan tarım ve hayvancılık kültürü yanında, özellikle atış evcilleştirilmesi ve kullanım şekli bölge steplerinde adeta bir devrim yaratmıştır. Atlar önceden de evcilleştirilmişti ancak binme amaçlı değildi. Atın da bu dönemde Moğolistan ve çevresindeki coğrafyada binme amaçlı olarak evcilleştirildiği bilinmektedir (Diamond, 2010: 101:102). Atlar MÖ 4500 ile 3500 yılları arasında Moğolistan coğrafyasında yaşayan insanlar tarafından evcilleştirilmiştir (Morris, 2012: 324).

Atın binme amaçlı evcilleştirilmesi bir çok şeyi değiştirdi ve zamanına göre sürat faktörünü artıran bir yenilikti. Moğolistan coğrafyasının geniş düzlüklerinde, bir yerden başka bir yere uzun bir zaman aralığında giden insanlar, şimdi çok daha bir kısa sürede istediklere yere ulaşabiliyorlardı. İşte göç, iletişim ve farklı kültürlerle etkileşim de bu yüzden başladı ve gelişti. Bu durum kısa sürece bütün coğrafyada benimsendi ve hayatın bir parçası haline geldi. Hızlı ve hareketli at sayesinde geniş alanlarda süratli hareket, zamanı da kısalttı. Geyikler de atlardan önce evcilleştirilmişti. MÖ 4000'lerde ilk haliyle atlara eyer kullanmadan binilirken, daha sonra eyer ve üzenginin kullanılmaya başlamasıyla, bu coğrafyanın insanların önce Asya steplerine, daha sonra da güneye Çin'e ve Batıya doğru Avrupa'ya hareketlerinin zaman içinde kolaylaştığı görülmektedir. Bu durumun giderek bölgenin, diğer yörelere olan üstünlüğünü de beraber getirecektir.

Gerçekten de daha sonraki dönemlerde Çin'i rahatsız eden en önemli konu, kuzeydeki Moğolistan bozkırlarında yaşayan halklar olacaktır. Çinliler bu coğrafyada yaşayanlara, başlarındaki hanedanlar nedeniyle Hsiung-nu ya da Kun (Hun) ismini vermişlerdi. Bu dönemlerde Türkler, Proto-Moğollar ve Tunguz grupları birleşmiş ve beraber hareket ediyorlardı. Asya bir araya geliyordu.

Asya bölgesini birleştiren Hun Türkleri'nin kökenleri konusunda çeşitli fikirler önce sürülmeye devam etmektedir. Bu konuda güneydeki Ordos kültüründen veya İskit-Sibirya kültüründen ve batıdan geldikleri yanında, Levha mezarı kültüründen veya Hun kültürünün orta kesiminden ortaya çıktığı da iddialar arasındadır (Ochir, 2021: 180). Bunların hepsi elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Kapsayıcı özelliği nedeniyle, belki de hepsinin özelliklerini bünyesinde bulunduran bir kültür olması ihtimalinin daha muhtemel olduğu değerlendirilebilir.

Çin kaynaklarına göre MÖ 2700-2600 yılları arasında Çinliler, Moğolistan'ın Cahar bölgesinde Hunları bir savaşta yenmişlerdir ki, bu kayıt bölgeye ilişkin en eski haber olarak önem taşır (Baykuzu, 2012: 22). Ancak her nedense bundan önceki olaylardan pek bahsedilmemektedir. Ancak yine de bu kaynaklar, MÖ 3000'lerde Türklerin Çinlilerle savaştığını göstermesi bakımından da önem taşır. (Türkel, 1990: 110). Yine buradan hareketle, yazının icat edildiği tarihlerde, yani Sümerler döneminde Türklerin Çinlilerle savaş halinde olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü sadece aynı geleneklere sahip olmak veya aynı eşyayı kullanıyor olmak tamamen aynı aynı olmak anlamına gelmeyebilir.

MÖ 2000'li yıllardan itibaren Çinli tarihçilerin açıkça, güçlü anlamında "Türk" adından daha sık bahsettikleri görülmektedir. Çinli tarihçilere göre Türkler mükemmel at kullanan bir ulus olup (Lucas, 1953: 259), atlı arabalar da, yine Türkler tarafından ilk defa MÖ 2000'li yıllardan beri kullanılmaktaydı. Bütün bunlar bu bölge halklarına; hızlı ulaşım, hızlı toplanma ve hızlı dağılım açısından büyük bir üstünlük sağlıyordu.

Diğer taraftan Çinli tarihçiler bu dönemi hep kendi bakış açlarına göre yorumlamış, taraflı davranmış ve her nedense savaşın ayrıntılarını pek yazmamış ve olayın sanatsal askeri yönüyle pek fazla ilgilenir gözükmemişlerdir. Gerçekte ise Çinliler, hemen hemen bütün askeri taktik ve stratejik bilgilerini, kuzeydeki steplerden gelen

Türkler ve Moğollardan öğrenmişlerdi. Sorun ise Moğolların ve Türklerin yazılı kültür yerine, sözel kültüre önem vermeleri ve kendi tarihlerini yazılı hale getirememeleri gibi gözükmektedir.

Türkler MÖ 700'lerde Çin topraklarını ele geçirmeye başlamıştı (Çeçen, 2007: 10-12). Hunların ilk kurucusu Teoman (MÖ 220-209), sonraki ise Oğuz Kaan adıyla bilinen Mete (MÖ 200-173) Handır. Hunlar daha sonra "Türkler" diye isimlendirilen boyların ilk atalarıdır. Teoman ve Mete'den sonraki hanların Türkçe isimleri ise bilinmemektedir (Çeçen, 2007: 48). Bu dönemlerde Moğolistan coğrafyasında yaşayanlar, geçmişten gelen birikimleriyle güçlü bir kültürel ortamı ve devlet geleneğini yaratmayı başarmışlardı. Büyük Hun İmparatorluğu, MS 216 yıllarına kadar hüküm süren, bilinen ilk büyük Türk devletiydi.

Ancak zamanla Çinliler de kendilerin geliştirmişler, MÖ 22'den sonraki 40 yıl içinde meydana gelen büyük ayaklanmaları bastırılmışlar ve MS 200'lü yıllara kadar büyük bir sorun yaşamamışlardır. Bu dönemde MÖ 127 yılında, 100.000 Çinli köylü Moğolistan bölgesine yerleştirilerek nüfus yapısı değiştirilmeye başlanmış, MÖ 109 yılında ise Kore yarımadasının büyük bir bölümü Çinliler tarafından ele geçirilerek 400 yıla yakın kontrol edilmiştir.

Bu dönemde Çin ülkesi Avrupa kıtası kadar bir büyüklüğe ulaşmıştı. Öyle ki atlar kullanılsa bile, bir bilginin ülkenin bir köşesinden diğerine ulaşması bir aydan daha fazla süreyi buluyordu (James, 2011, 73). Bunun üzerine bölgede bir bilginin başka bir yere süratle iletilmesi için MÖ 166 yılından başlayarak dumanla haberleşmeye dayalı bir sistem geliştirilmişti.

Çinliler artık askeri yöntemlerin yanısıra, kuzeyden gelen göçebe halklara karşı; rüşvet, diplomasi ve asimilasyon gibi yöntemlerle savaşmaya başlamışlardı. Bunda başarılı da oldular ve MÖ 59 yılında Hun Devletini ikiye bölmeyi başardılar. Bu da yeterli olmayınca MS ilk yüzyıldan itibaren kuzeydeki göçebeleri kontrol altına almak için 500 üst düzey Hunlu aristokrati, ağır maliyetlere katlanmak pahasına kendi saraylarında ağırlamaya başladılar. Çin ordusunda da bu dönemde 250.000'den fazla göçebe görev yapıyordu. Bu zamanla asimile etmeye dayalı bir yöntemdi ve Çinliler sabırla hareket ederek bunu nasıl gerçekleştireceklerini iyi biliyorlardı. Bu yöntemin benzeri, daha sonra Cengiz Han sonrasında Moğollara karşı da uygulayacaklardı (Alpar, 2014: 85).

Cengiz Han dönemi ve sonrasında Moğolistan

Çin MS 1200'lü yıllara gelindiğinde nüfusu 115 milyona ulaşmış bir ülkeydi. Ülke ancak kuzeyden gelen akınları kontrol altına alabildiğinde gelişme fırsatı yakalayabiliyordu. Moğolların tekrar ortaya çıkışı, Çin'in bu büyümesini yavaşlatmış ve ihtiyaç duyduğu dönüşümleri gerçekleştirmesini engellemiştir. Tahribat ancak 1360 yılında Moğollar ülkeden çıkarıldığında düzeltilmeye başlayabilmiştir.

MS 1200 ve 1350 yılları arasında tüm dünyayı sarsan Moğol İmparatorluğu, Moğolistan coğrafyasındaki bir güç boşluğundan yararlanarak ortaya çıkmıştı ve şimdiye kadar Avrasya kıtasında var olan ve Mısır ve Fransa gibi bölgelere dahi akınlar yapmayı başarabilmiş, dünyanın en büyük kara imparatorluğunun yaratıcısı olmuştu.

Moğolların bu dönemdeki yükselişi, sonrasında "Cengiz" adını alan "Timuçin" ile başlamış ve bugüne kadar ele geçirilemeyen Moskova'yı bile ele geçirmeyi başarmışlardı. Yükseliş, Hun ve Moğolların ana kültür alanlarından birisi, Amerikan Doğal Bilimler Müzesi görevlileri Roy Cahpman Andrews ve Henry Fairfield Osborne göre insanlığın beşiği olan "Gobi bölgesinden" başlamıştı. Bu bölge insanı zaten doğuştan savaşa hazırdı. Soğuk ve açlık ise zaten bu bölge insanının her zaman alışkın olduğu şeylerdi (Lisner, 2006: 157).

Cengiz Han, uyguladığı strateji ile Moğol savaş sanatını dönüşüme uğratmayı başardı. Zamanının savaş sanatının teknolojilerini ordusuna adapte etti ve bunları kendi yöntemleri ile birleştirerek farklı sistemler geliştirdi. Pekin'deki yangın bir aydan fazla sürdü (Çimen, 2014: 43). Moğollar ateşli okları kullanarak saldırdılar. Ardından duvarlarda gedikler açmak için, taş atan mancınıkları devreye soktular. Aynı zamanda büyük kütüklerle de surları delmeye çalışıyorlardı. Zengin bir savaş kültürüne sahip olan Çinliler, ham petrol ve değişik kimyasal maddeleri kullanarak, yaptıkları yangın bombalarıyla karşılık vermeye çalıştılar. Moğollar, Çinli esirleri ileri sürüp, onların koruması altında surlara dayadıkları merdivenlerle şehre girdiler.

Moğol kültürünün özellikleri

Moğollar, Avrasya bölgesinde dengeyi değiştirdiler. Başboş yaşıyorlardı. Cengiz onlara sadakat yemini ettirmişti (Roux, 2012: 17).

Dişe gelen her şey onların gıdası olabiliyor, gerektiğinde hiç et yemeden, ateş yakmadan on gün ata binebiliyorlardı. Susuz kaldıklarında ise atların kanını içiyorlardı. Su az olduğundan Moğollar bunu idareli kullanmayı öğrenmişlerdi. Cengiz Han suyun kirletilmemesi için yasalar bile çıkartmıştı (Okur, 2005: 254). Bu aslında Şaman geleneğinin bir uygulamasıydı. Şamanizm tarih öncesi çağlardan gelen bir gelenektir. Tabiatı ve ağaçları korumanın yanında, kadına verilen değer de en üst düzeydeydi. Bu inancın zorlaması ve tebliği yoktu. Zaten gittikleri hiçbir yerde de din konusunda zorlama yapmıyorlardı. Moğollar yapısal bütünlük içeren belirgin bir dine sahip değildi. “Animizm” ve “Şamanizm” karışımı bir inançları vardı. Araştırmalar Şamanlığın sadece Türkler ve Moğollara özgü olmayıp, Amerika kızilderilerinden Avrupa’ya ve Okyanusya yerlilerine varıncaya kadar bir çok coğrafyada sayısız unsurun ortak olduğu, yaygın olan bir inanç olduğunu göstermektedir (Mircea, 2014).

Moğollar gerçekten de dinlere karşı tarafsızlardı ve bu yüzden ele geçirdikleri yerlerde dini inançlara pek karışmadılar. Bu yüzden çoğu zaman direnç görmeden hızlı ilerlediler. Batı Avrupa’da Hıristiyan din adamları onların bu durumunu anladığında, bundan yararlanmak istemişler ve onların desteğini almak amacıyla, 1245-1253 yılları arasında, Moğol saraylarına çeşitli heyetler göndermişlerdi. Pek sonuca ulaşamaları da, Hıristiyan gezginler ve din adamları Moğol hâkimiyeti altındaki topraklarda güven içinde serbestçe dolaştılar. Bu geziler, onların “Doğu” dünyasını keşfetmeleri ve bundan yararlanmaları için güzel bir fırsat sunmuştu. Moğolların dili de Türk diline yakındı (Roux, 2012: 14). Kıpçaklar da Türkçe konuşurdu. Kıpçaklar kitleler halinde Moğollara katılınca, Moğol ordusu da adeta bir Türk ordusuna dönüştü.

Moğol askerleri, kendilerine söylenmeden, ne zaman ne yapmaları gerektiğini bilirlerdi (Greene, 2011: 160). Başlangıçta ordu, bir Moğol kurumu olma özelliği taşıyordu. Bu nedenle 1312 yılına kadar orduya sadece Moğollar alınmıştı. İmparatorluk genişleyince, bu durum zorunlu olarak değişmeye başladı. Liyakate önem verilirdi. 1258 yılındaki Bağdat kuşatmasını, kuşatma tecrübesi nedeniyle, Çinli bir general yönetmişti (Ponting, 2011:409). Ele geçirilen yerlerdeki insanlar askere alınıyor, böylece büyük ordularla birden fazla cephede savaşmak mümkün oluyordu. Moğollar, her şeye rağmen egemenlikleri altındaki bölgelerde emniyet ve asayişini sağlamışlardı. Öyle bir güven algısı oluşturulmuştu ki, bu dönemde Anadolu’dan,

Asya'nın doğusuna kadar herhangi birinin, başında altın bir tepsi olduğu halde, çekinmeden gidebileceği söyleniyordu.

Moğolların değişik iklimlere dayanabilme ve her şeyi yiyip içebilme kapasiteleri insanları çok etkilemiştir. Çamurlu suları süzerek içebilirler ve dışı gelen her şey onların yemeği olabilirdi. Atlarıyla giderken yanlarında saman ve yem taşımazlardı (Roux, 2012: 60). Marco Polo onlar için: "Gerektiğinde hiç et pişirmeden ve ateş yakmadan on gün boyunca at binebilirler. Şarapsız ya da susuz kalabilirler ve o zaman atlarının kanlarını içerler" demişti. Kör bir itaat duyguları vardı. İnanıkları şeflerine bağlılık için savaşırlardı. Sert iklim koşullarından kaynaklanan acımasızlıklarını, fiziksel ve manevi güçle tamamlıyorlardı. Yenilgiyi asla kabul etmezlerdi. Onlar, dünyadaki en ağır şartlarda çalışan, yorgunluğa katlanan ve az bir yemekle yetinen insanlardı (Polo, 1955). Rubrouck, bir seferinde IX Louis'ye şöyle demişti: Şayet sizin adamlarınız onların yemeğiyle yetinmeye razı olsalar, bütün dünyayı fethedebilirdiniz (Smith, 2006: 4).

Moğollar, muazzam güçlerine rağmen, göçebe yaşam biçimini korudular. Bizzat liderleri buna öncülük etti ve asla rahat bir yaşam sürmeyi düşünmediler. Yönetici olarak genelde aile üyelerini atadılar. Bir yeri ele geçirmekteki amaç, çoğu zaman ganimet elde etmektir. Fransa Kralı'nın Moğollara gönderdiği elçiye bile, "bol miktarda koyun ve sığırlarının olup olmadığı"ni soruyorlardı. Aslında öğrenmek istedikleri, tıpkı yıllar sonra Amerika kıtasında İspanyolların yerlilere altın ve gümüşü sorduğu gibi (Smith, 2006: 4), o ülkenin fethetmeye değip değmeyeceğiydi. Çok yağma yapıyorlardı ancak kimsenin savaşı bırakıp yağma yaptığı da görülmemişti. Elde edilenler paylaşılıyordu (Roux, 2012: 62).

Moğollar savaşırken, daha az güç harcayarak daha uzağa ok atmayı sağlayan, yeni bir yay geliştirmişlerdi. Onların kullandığı iki midilli büyüklüğündeki step atları; küçük, tıknaz, dayanıklı ve hızlıydı. Her yerde, her şeyle beslenebiliyordu. Karların altındaki otları bile bulup yiyebiliyor, kayaların üzerine tırmanabiliyor, dinlendiğinde günde 100 kilometreden fazla yol yapabiliyordu. Bu nedenle yazın atlar otlarla beslenip, kış gelince sefere çıkılıyordu. Her savaşçıda en az üç at oluyor ve mutlaka yedekte bir at bekletiliyordu. At onlar için her şeydi. Onunla yaşar, onun üzerinde ölürlerdiler. Sütünden beş derece alkollü kımız içkisi üretirler, ilkbaharda yelelerini kırarak yular ve ip yaparlar, susadıklarında atın bir

damarını açarak kanını içerlerdi. Atın üzerinden isabetli atış yapabiliyorlardı. Hatta geriye dönüp omuzlarının üzerinden ok atmakta ustalaşmışlardı. Yakına ok atarken hafif, uzağa atarken ağır olan yay kullanırlardı. Develer yük taşımada, atlar ise savaş ve avda kullanılıyordu (Roux, 2012: 16).

Moğol ordusunda, Frank germeli yaylarını kullanan Franklara da rastlanıyordu. Başlangıçta basit silahları kullanırken, sonraları daha karmaşık silahlarla, kuşatma makinelerini de kullanmayı öğrendiler. 1217 yılında kent kuşatmalarında duvarları yıkmak için topçulardan oluşan bir birlik kurmuşlardı. Ayrıca geniş nehirleri aşmak için gemiler ve sallar üzerine oturtulmuş köprüleri de kullanmaya başlamışlardı. Belli aralıklarla tepeler üzerinde oluşturulan gözcü kuleleriyle, geniş alanlar gözetim altında tutulmakta, saldırılar önceden haber alınmakta ve yakılan farklı renkli ateşlerle, mesajlar birbirine iletilebilmekteydi. Bu haberleşme sistemi, günümüzdeki internetin o zamanki versiyonu gibiydi.

Moğolların savaşları öyle başıbozuk saldırılardan oluşmuyordu. Aksine her sefer, usta taktisyenler tarafından özenle, en ince ayrıntısına kadar planlanıyordu. İz sürmek için keşif kolları çıkarılıyor, gidilecek istikamette erzaklar önceden depolanıyor ve yol üzerindeki su kaynakları belirleniyordu. Komutanların ölmelerinin paniğe yol açabileceğini bildiklerinden, genelde savaş alanını görebilecek kadar geride bir yerde komuta yerini oluşturuyorlardı (Roux, 2012: 64). Savaşa girmeden önce civardaki yüksek yerler mutlaka tutulurdu. Savaşta en zayıf unsurlar ile ilk çarpışmada dağılabilir olan yabancı acemi askerler, merkeze yerleştirilirdi. Seçkin birlikler ise kanatlara konur ve geniş bir kuşatma harekâtına başlanırdı. Büyük savaşlara girmekten ziyade, düşmanı yoran ve moralini bozan savaşları tercih ederlerdi. Güçlü bir orduyla karşılaşırlarsa, onları peşlerine düşürmek için kaçıyormuş gibi yaparak düzenlerini bozar, kendi istedikleri bir yere çeker ve tuzağa düşürünce saldırıya geçerlerdi. Bu savaş kültürü de Türklerle birlikte tarihsel süreçte geliştirdikleri bir taktikti.

Moğollar, düşmanı aldatmak için her türlü hileyi yapabilirlerdi. Esirlerine kendi üniformalarını giydirelirler ve ellerine Moğol bayrakları vererek sayılarını çok gösterirlerdi. Gerektiğinde sahte ordugâhlar kurulur, kimsenin olmadığı yerlerde kamp ateşleri yakılır, samandan sahte korkuluk askerler kullanılırdı. Ayrıca oluşturulan propaganda mekanizması sayesinde, cephe hattından çok uzaklara kadar en dehşet verici ve en akla gelmeyen söylentiler yayılırdı.

Moğollar, 1252 yılında bir nüfus sayımı da yaptılar. Sayım tam on yıl sürdü. Fermanlarını, ülkelerinin büyüklüğü ve üzerinde değişik halkların yaşaması nedeniyle birçok dilde çıkarmak zorundalardı. Ülke büyük olunca, önemli haberler bile çok geç ulaşıyordu. Möngke'nin ölümü, Suriye'de kardeşi Hulagu'ya neredeyse iki yıl sonra ulaşabilmişti. Buna çareler arandı ve 1234 yılında etkili bir ulaşım sistemi kuruldu. Her 40 kilometrede bir "menzil" denilen noktalar oluşturuldu (Çimen, 2014: 43) ve hızlı kuryeler vasıtasıyla günde 300 kilometre mesafeye ulaşma kapasitesine erişildi. Bu sistem, zamanına göre ulaşımda çağ atlamaktı.

Moğol gücünün gerilemesi

Ancak, Moğollar giderek genişlemenin sınırlarına ulaşmışlardı. 1260 yılında, bir Mısır ordusu kendilerini yenip durdurana kadar yarattıkları yıkım çok büyüktü. Çin'de ise asimile olma pahasına, Çin'i yönettiler. Ancak diğer yerlerde, bunu sayıca yapmalarına imkân yoktu. Ayrıca, yeterli otlak bulamadıkları yerlerde göçebe olarak harekâtı sürdüremez duruma gelmişlerdi. Gelinebilecek sınırların sonuna gelinmişti.

Çin, Moğollar tarafından ele geçirildi. Ancak başlangıçta Moğol elitlerin çoğu, Çince öğrenmedi ve Çin adetlerini benimsemedi. Ancak Çin her zaman olduğu gibi sabırlıydı. 1294 yılında Cengiz Han ölünce imparatorluk, İran'da İlhanlıların üstün geldiği bir iç çatışma hariç, genelde barışçıl bir şekilde bölündü. 1220'li yıllarda, Cengiz Han'ın oğlu Çağatay tarafından, Buhara ve Semerkant şehirlerini içine alacak şekilde Çağatay Hanlığı kuruldu. Buraya gelen Moğollar, zamanla Türk azınlığın içinde eridiler ve "Çağatay Türkçesi" adıyla yeni bir dil doğdu. 1334 yılında bu hanlık ikiye bölündüğünde ise göçebe fatihlerin sonuncusu "Timur" ortaya çıktı.

Cengiz Han, steplerdeki toplumları birleştirmiş, Timur ise bu toplulukları kullanarak diğer ülkelere üstünlük kurmuştu. Cengiz Han ve sonrasında Timur ile Moğollar, her ne kadar Müslüman dünyanın harap olmasına neden olsalar da, Türk kavimlerinin Batı Asya boyunca yayılmasına imkân sağlamışlardı.

Moğollar kalabalık bir kavim değildi ve bu bakımdan Cengiz Han, bağlılığına güvendiği Türk boylarını güçlendirmekte bir sakınca görmemişti. Bu nedenle, bir süre sonra Moğol ordusundaki Türklerin sayısı, yerli Moğolları aştı. Moğolca konuşan azınlık, Türk kitlesi

içinde eridi (Sanders, 1993: 57). Moğolların Türklerin içinde erimesine en fazla katkı sağlayanlar ise Uygur Türkleriydi.

Buna rağmen, Moğolların durmak gibi bir niyetleri yoktu. 1281 yılında, beklenmedik bir şekilde, o zamana kadar hiç saldırıya uğramamış olan Japonya'yı istilaya teşebbüs ettiler. Bu maksatla hazırlanmış 45.000 civarındaki atlı askeri, 4400 civarında gemi taşıyordu. Japonya'nın kurtulma ümidi mucizelere kalmıştı. Ancak beklenilmeyen bir şey oldu ve bütün Moğol donanması çıkan bir fırtınada yok oldu (Ponting, 2011:406). Japonlara göre bu olay, kendilerini yıkımdan kurtaran "ilahi bir rüzgâr" manasına gelen "kamikaze"ydi. "Kamikaze" deyimini daha sonraları yaygın olarak kullanılacak ve II. Dünya Savaşı'nda Amerikan donanmasına saldıran Japon uçakları da bu ismi alacaktı.

Bu olaydan sonra Moğollar için fetih dönemi kapandı ve "yerini sağlamlaştırma" dönemi başladı. Daha sonraları Moğollar, gittikleri ülkelerin geleneklerini benimsediler ve savaştan bıkmaya, ipek giysiler giymeye ve sabunla hamamlarda yıkanmaya başladılar. Rahata alışan ordu savaşamazdı. Sonuçta onlar da yıkıldı.

Moğollar, Çin'den çekilince, Karakurumda tertiplendiler. Ancak Çinliler, Moğolların yeniden tertiplenmemesi ve kendileri için bir tehlike oluşturmaması için sık sık bu bölgeye akınlar düzenlediler ve bu akınların birisinde 1380 yılında Karakurum'daki yönetim de yıkıldı.

Bundan sonraki dönemlerde zaman zaman başarılar kazanılsa da Moğallar bir daha eski güçlerini toparlayamadılar. Şaman inancı da Budist ve Taoculuk gibi inançların etkisinde giderek yozlaştı (Moğolların kendi değerlendirmelerine göre) ve zayıfladı. Bu aynı zamanda Moğolların kendilerine has olan kültürel özelliklerinin de yitirilmesi anlamına geliyordu.

Günümüzde Jeostratejik açıdan Moğolistan'ın, Rusya ve Çin gibi iki güçlü devlet arasında sıkıştığı görülmektedir. Ancak Moğolistan yönetimin, ülke gerçeklerine uygun politikalar geliştirme ve bu sıkışıklığı aşma gayreti içinde olduğu da görülmektedir (Alpar, 2021: 44).

Bulguların Değerlendirilmesi

Eğer Moğolistan ve çevresindeki coğrafyanın geleceğine, geçmişini bilmeden bakarsak doğru sonuçlara varmamız mümkün

olmaz. Şüphesiz bu konuda tarih, sosyoloji ve en önemlisi antropoloji bilimi bulgularıyla bizlere yol gösterecektir.

Elde edilen bulgular, tarih öncesi dönemden başlayarak, günümüze kadar Moğolistan ve yakın çevresi hakkında bizlere bilgi vermektedir.

Bu çalışmada Moğolistan ve çevresindeki coğrafyaya, geçmişi ve geleceğiyle bir arada ve disiplinlerarası bir bakış açısıyla bir anlam yüklenmeye çalışılmıştır. Bu konuda elimizdeki bilimsel belgelerin giderek çoğaldığı da ortadadır. Bu ise her ne kadar bazı araştırmalar maksatlı olarak gerçeği değiştirmeye çalışsa da bölgenin anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır.

Gerek milyonlar yıl öncesine dayanan dinazor kalıntıları gerekse MÖ 45.000 yıllarından itibaren insan ve bunun ortaya koyduğu kültürene dair kalıntılar da bu dönemlere ait bilgileri bizlere sunmaktadır.

Bölge ve civarı, dünyada ilk bitki ve hayvan faunasının oluştuğu yer olma özelliğini taşımaktadır. Aynı husus insan yerleşimi ve kültürel birikimin oluştuğu bölge olma özelliği için de geçerlidir. Bölgenin önce ısınması tarım dönemine geçişte ve hayvanların evcilleştirilmesinde de bölge öncülüğünü sağlamıştır. Yaratılan kültür ve zamanının ileri teknolojisi ve atın kullanımı bu bölge toplumlarına belirli bir üstünlük sağlamış ve buna dayanarak kendi bölgesinin dışındaki kültürleri de etkileme imkanı bulmuşlardır.

Ancak bu kültürün derinliğinin tam olarak ortaya konulduğundan da bahsedilemez. Hatta taraflı yönlendirmelerle bu bölge ve civarındaki kültüre hak ettiği değer verilmemekte, çoğu zaman da bu bölgelerdeki kültür önemsizleştirilerek sıradan hale getirildiği görülmektedir. Esas sorun ise taraflı bakış açıları ile tarihi gerçeklerin üstünün örtülmeye çalışılması ve yönlendirilmesi gibi görülmektedir.

Diğer taraftan birbirinden kopuk araştırmaların disiplinler arası bir bakış açısıyla bir araya getirilmesi ve anlamlı sonuçlar çıkarılması gereği de bulunmaktadır.

Sonuç

Moğolistan ve çevresine yönelik yapılan ve geniş bir tarih aralığını içeren bu çalışma ile bölgenin oldukça zengin ve tarihin

derinliklerine uzanan yapısının, bir derece de olsa açıklığa kavuşmasına imkân sağlanmıştır.

Açıkça ortadadır ki bölge tarihi, birçok bakımdan kültürel zenginliğin izlerini bünyesinde barındırmakla kalmayıp, bu kültürel zenginliği bir bağ olarak toplumları birbirine bağlamada da kullanmaktadır. İnanç, dil ve diğer kültürel öğelerin, Moğolistan coğrafyasını da aşarak; Sibiryaya, Amerika Kıtası, Kore, Japonya, Çin ve Okyanusya yanında; Asya'nın diğer köşeleri ve Avrupa'ya kadar çok geniş bir coğrafi alanda kendine yer bulması da derin ve zengin edimlerin yayılma eksenlerini ortaya koymaktadır. Bu eksen kimi yerde aynı ailevi bağlara işaret etmesi yanında, kimi zaman da yakın ve uzak akrabalık bağlarını ortaya koyuyor.

Kültürel bağlar sınırları aşarak insanları ve toplumları da birbirine bağlıyor. Ortaya çıkan bağlar ise çeşitli coğrafyalardaki toplumların barış ve refahına hizmet ediyor. İnsanlar giderek birbirine daha fazla yaklaşıyor. Bilinmezlik örtüsü altında ve sisler arasında gri gözüken noktalar her yapılan araştırma ile biraz daha renklenirken, bölge kültürünün mirasçıları da kendileriyle daha fazla gurur duyuyor, bu muazzam destekle geleceğe daha umutlu bakıyor.

Yapılan bu çalışma, mükemmellik iddiasında olmayıp, belli bir aşamaya taşımaya çalıştığı inceleme konularıyla bundan sonraki çalışmalar için bir altyapı oluşturmayı hedeflemektedir. Benzer araştırmalar ile kültürel örüntüler açığa çıkarılmaya devam edildiği sürece, bölge ve çevresindeki halkların daha fazla birliktelik ve benzerlik unsuru ile barış ve refaha daha fazla yaklaşması ve kendi tarihlerinin derinliklerinden gelen kültürel kökleriyle geleceğe daha umutla bakma şansını elde etmesi mümkün olabilecektir.

Kaynakça

Alpar, Güray. (2003). *Kırıkkale, Ankara ve İstanbul'da Yaşayan Üç Grup Arasında Kimlik, Aile ve Eğitim*, Yeditepe Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

..... (2014). *Antropolojik Bakış açısı ile Stratejik Dünya Tarihi*, Palet Yayınları: Konya.

..... (2021). 21. Yüzyılda Türkiye Moğolistan İlişkileri, Ed. Şahin Doğan, *Türkiye'den Moğolistan Jeopolitiğini Okumak*, s.27-46. Ak-Mat Matbaacılık: İzmir.

Alpar, Melek. (2013). Yabancı dil öğretiminde kültürel unsurların önemi. *The Journal of Language and Linguistic Studies*, Vol. 9, No. 1, April 2013.

Auge, Marc. (2012). *Çağdaş Dünyaların Antropolojisi*, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Dipnot Yayınları: Ankara.

Baykuzu, Deniz Tilla. (2012). *Asya Hun İmparatorluğu*, Kömen Yayınları: Konya.

Boeda, Eric ve diğerleri. (2013). Levallois and non-Levallois blade production at Shuidonggou in Ningxia, North China. *Quaternary International*, 2013, 295: 191-203.

Cumhuriyet (11 Ağustos 2009). *Dinazorların Dünyasına Yolculuk*.

Çeçen, Anıl. (2007). *Türk Devletleri*, Fark Yayınları: Ankara.

Çimen, Ali. (2014). *Tarihi Değiştirenler*, Timaş Yayınları: İstanbul.

Diamond, Jared. (2010). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, Çev. Ülker İnce, Tübitak Bilim Kitapları: Ankara.

Durmaz, Gökberk. (2020). *Highly Skilled Immigrants, Science Cities, and Japan*. 1st Ed. Nobel Yayınılık: Ankara.

Dünya Tarihi (2010). NTV Yayınları: İstanbul.

Eliade, Mircea. (2014). *Şamanizm*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitapevi.

Erdem, Tefvik. (2019). *Sosyoloji Notları*, İmaj Yayınevi: Ankara.

Fu, Q., Li, H., Moorjani, P. et al. (2014). Genome sequence of a 45,000-year-old modern human from western Siberia. *Nature* 514, p. 445-450.

Green Robert, Joost Elffert. (2011). *33 Stratejide Savaş*, Çev. Füsün Doruker, Altın Kitapları: İstanbul.

Gürsoy, Akile. (2008a). "Türk Tarihini İncelemede Antropoloji'nin Katkısı", Tarihten Bir Kesit: Etrüskler, Sempozyum Bildirileri, Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXVI.

..... (2008b). *Araştırma Yöntemleri*, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Ders Notları: İstanbul.

Güvenç, Bozkurt. (1996). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitapevi: İstanbul.

Halkın, E.Leon. (2009). *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çev. Bahattin Yedi yıldız, TTK Basımevi: Ankara.

Haviland, Willam a. (2002). *Kültürel Antropoloji*, Çev. Hüsamettin İnanç ve Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları: İstanbul.

<https://www.ajanslotus.com/dunyanin-en-eski-cicek-tomurcugu-fosilinin-kuzeyinde-bulundu>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022.

James, C. Davis. (2011). *İnsanın Hikayesi*, Çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.

Kielan, Jaworowska Z. ve Dowchin N. (1968). "Polonya-Moğol Paleontolojik Keşifler 1963-1965" Anlatı, Paleontologica Polonica.

Kielan Jaworowska Z., Cifelli R. Ve Lui Z. (2004). *Dinazor Çağında Memeliler: Kökenler, Evrim ve Yapı*, 2. Baskı, Colombia Üniversitesi Yayınları: New York.

Lisner, İvar. (2006). *Uygarlık Tarihi*, Çev. Aslan Moran, Nokta Kitap: İstanbul.

Lucas, S. Henry. (1953). *A Short History of Civilization*, McGraw-Hill Book Company: New York.

Meignen, L. (2012). Orta ve Üst Paleolitik "Geçiş" Üzerine Levanten Perspektifleri, *Avrasya Arkeolojisi, Etnolojisi ve Antropolojisi*, Cilt 40, Sayı 3, Eylül 2012, s.12-21.

Modzelewski, Korol. (2010). *Barbarların Avrupa'sı*, Çev. Nedim Demirtaş, İş Bankası Yayınları: İstanbul.

Morris, Ian. (2012). *Dünyaya Neden Batı Hükmediyor*, Çev. Gül Çağalı, Alfa Basım Yayım: İstanbul.

Ochir, Battulga. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye-Moğolistan İlişkileri, Ed. Şahin Doğan, "Moğolistan'daki Hun Dönemi Arkeoloji Çalışmaları Üzerine", s.153-186. Ak-Mat Matbaacılık: İzmir.

Okur, İbrahim. (2005). *Temizliğin Tarihi*, Okursay Kitapları: Bursa.

Polo, Marco. (1955). *La Description du Monde*, Çev. L. Hambis, Klincksieck: Paris.

Ponting, Clive. (2011). *Dünya Tarihi*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları: İstanbul.

Ramstedt, G. J. (1924). A Comparison of the Altaic Languages With Japanese, *Transaction of the Asiatic Society of Japan, Second Series I*.

..... "Einführung in die altaische Sprachwissenschaft (*Altay Dilbilimine Giriş I-III*). Yayımlayan Pentti Aalto, 1952-1966: Helsinki.

Roux, Jean Paul. (2012). *Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Smith, Adam. (2006). *Ulusların Zenginliği*, Çev. Metin Saltoğlu, Palme Yayıncılık: Ankara.

- Sanders, Oral. (1993). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Terzioğlu, Haldun Ahmet. (2017). *Büyük Hun Devletinin Kurucusu Teoman Han*. Panama Yayınları: Ankara.
- Türkeli, Cevat. (1990). *Çin Kaynaklarına Göre Hunların Ataları*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Wang, Yuchen, Lul Dongsheng ve diğerleri, (2018). Genetic structure, divergence and admixture of Han Chinese, Japanese and Korean populations, Wang et al. *Hereditas*.
- Wein, Hermann. (2019). *Felsefi Antropoloji*, Çev. İsmail Tunalı, Ayrıntı Basımevi: Ankara.
- Weber W. Andrzej, Ramsey Bronk Christopher et. Al. (2021). Spatio-temporal patterns of cemetery use among Middle Holocene hunter-gatherers of Cis-Baikal, Eastern Siberia, *Archaeological Research in Asia*, Volume 25, March 2021.
- Wulf, Christoper. (2004). *Tarihsel Kültürel Antropoloji*, Çev. Özgür Dünya Sarısoy, Dipnot Yayınları: Ankara.
- Zwyns, N., Paine C. H. et. Al., (2019). The Northern Route for Human Dispersal in Central and Northeast Asia: New Evidence From the Site of Tolbor-16, *Scientific Reports*, 9 (1): 1-10: Mongolia.

Resimler:

Resim-1: Moğolistan'ın başkentinde bulunan Dinazor Müzesi

Resim 2: Tolbor kazı alanında bulunan 45.000 yıllık bulgular

Haritalar:

Harita 1: Moğolistan ve Güneyinde İç Moğolistan Özerk Bölgesi

Harita 2 : Bulgulara göre yaklaşık olarak insanların dünyaya yayılması

Harita 3 : Moğolistan coğrafyası ve çevresi

Çin'in Kalkınmasındaki Kilit Rol: Dünya Ticaretine Entegrasyonu

Mehmet Akif GÜNDOĞDU*

Öz: 1950-1970'lerde geleneksel ithal ikame stratejisinin başarısızlığa uğramasından sonra, birçok gelişmekte olan ekonomi, uluslararası kuruluşlar tarafından savunulan "Washington Mutabakatı-Washington Consensus (WC)" olarak adlandırılan piyasa odaklı bir ticaret serbestleştirme stratejisine dönüşmüştür. Türkiye dâhil çoğu gelişmekte olan ülke, tüm gelişmekte olan ülkelere aynı ticaret politikası rejimini izlemelerini öneren bir kalkınma reçetesi olan bu mutabakatı benimsemiştir. Buna karşılık Çin, Washington Mutabakatı'na teslim olmadan bazı ekonomistler tarafından "Pekin Mutabakatı- Beijing Consensus (BC)" olarak adlandırılan yeni bir yol ile küresel pazara entegre olmuştur. Ayrıca, Çin'in dikkat çekici ekonomik gelişimi, Washington Mutabakatı'nı benimseyen birçok gelişmekte olan ülkenin etkileyici olmayan deneyimiyle belirgin bir tezat oluşturmaktadır. Bu durum, Çin'in deneyimlediği yaklaşımın başarıya ulaşmasının sebeplerinin ne olduğu ve diğer gelişmekte olan ülkeler için bir örnek teşkil edip edemeyeceği tartışmalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada Çin'in yaklaşımını nasıl farklılaştığı tartışılmış ve bu farklılığın ekonomik yansımaları bazı ekonomik göstergeler çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bu hususta Çin'in ticaret serbestisi reformunu kendi yerel dinamiklerini gözetererek bir sentez oluşturduğu ve bunun sonucunda ekonomik kalkınmada ticaret serbestisi politikasının oldukça başarılı olduğu ortaya konulmuştur. Bu başarı, uluslararası finans kuruluşları ve gelişmiş ekonomilerin önerdiği kalkınma reçetelerinin sorgulanmasına ve hatta Çin'in yaklaşımının gelişmekte olan ülkeler için daha iyi sonuçlar vereceği tartışmasını alevlendirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çin, Washington Consensus, Beijing Consensus, Kalkınma, Ticari Sertbestleşme, JEL Kodu: F01, F13, F15, F19, F63, F68, F69

---

* Dr. Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, akif.gundogdu@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6181-7362; Makale Gönderim Tarihi: 30 Nisan 2022; Makale Kabul Tarihi: 20 Haziran 2022; Önerilen Atıf: Gündoğdu, M. A., (2022). Çin'in Kalkınmasındaki Kilit Rol: Dünya Ticaretine Entegrasyonu, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), s.65-80.

The Key Role in China's Development: Integration into The World Trade

Abstract: After the failure of the traditional import substitution strategy in the 1950s-1970s, many developing economies have turned to a market-oriented trade liberalization strategy called the "Washington Consensus (WC)" advocated by international organizations. Most developing countries, including Turkey, have adopted this strategy, a development prescription that recommends all developing countries follow the same trade policy regime. In contrast, China has integrated into the global market in a new way without surrendering to the Washington Consensus which is called the "Beijing Consensus (BC)" by some scholars. Also, China's spectacular economic development stands in marked contrast to the unimpressive experience of many developing countries that have embraced the Washington Consensus. This situation brings to the fore the debates on the reasons for the success of the approach experienced by China and whether it can set an example for other developing countries. In this study, it is discussed how China differs in its approach and the economic reflections of this difference are presented within the framework of some economic indicators. In this regard, it has been revealed that China's trade liberalization reform has created a synthesis by considering its own local dynamics in the integration of the world, and as a result, the trade liberalization policy has been quite successful in economic development. This success has sparked the questioning of the development prescriptions proposed by international financial institutions and developed economies, and even the argument that China's approach will yield better results for developing countries.

Keywords: *China, Washington Consensus, Beijing Consensus, Development Policy, Trade Liberalization; JEL Codes: F01, F13, F15, F19, F63, F68, F69*

Giriş

Açık ticaretin ülkelerin büyümesini olumlu yönde etkilediği birçok iktisatçının çalışmalarında gösterilmiştir (Grossman, G. M., & Helpman, 1991; Barro ve Lee, 1994; Frankel ve Romer, 1999; Wacziarg ve Welch, 2008). Bununla birlikte, çok sayıda araştırma, ticari açıklığın başarısının ve faydalarının her ülke için farklı olduğunu göstermiştir. Ticari serbestleşmenin ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandırırken özellikle gelişmekte olan ekonomilere çeşitli sorunlar getirdiği de tartışılmaktadır (Rodrik, 2007).

Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, iktisat bir bilim olarak kabul edildiğinden beri iktisatçıların temel odak noktalarından biri olmuştur. Merkantilist çağda ekonomik kalkınma kavramı, değerli madenlerin stoklanması üzerinden değerlendirilmektedir. Dış ticaret de bu amaç doğrultusunda ihracata yönelik şekillenmektedir. Klasik iktisatçılar bu bakış açısını genişletmiş ve ilerletmiştir. Adam Smith'in (1776) bakış açısı, "mutlak maliyet" temelli uluslararası iş bölümünün ulus ekonomisini desteklediğini öne sürmektedir. David Ricardo (1821), sınırlı kaynaklara vurgu yaparak "karşılaştırmalı maliyetleri" dikkate alan her ülke için bir uzmanlık kriteri olması gerektiğini savunmaktadır. Karşılaştırmalı maliyetlere dayalı uluslararası uzmanlaşma, ülkenin dış ticarete katılım olarak ekonomik büyüme yaşamasını sağlamaktadır. "Mutlak maliyet" temelli uluslararası iş bölümü, ülke ekonomisini desteklemektedir.

Ülkelerin serbest ticaret anlaşmalarına girmesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi milli gelire katkı olarak yerli üretimin teşvik edilmesi için ticaret engellerinin kaldırılması ve ihracat olanaklarının sağlanmasıdır. Ticaret anlaşmalarıyla iş birliği yapan ülkeler, daha büyük pazarlar için ölçek ekonomileri yaratır ve böylece rekabet avantajına dahil olmaktadır. Ayrıca ticaret engellerinin kaldırılması, uluslararası rekabet nedeniyle güçlenen ekonomilere öncülük etmektedir. Bunun sonucunda tüketim fazlası azalmakta ve üretim tesisleri desteklenerek sanayi teşvik edilmektedir.

1929 yılındaki Büyük Buhran ile özellikle sanayileşmiş ülkelerde serbest ticaret politikalarından uzaklaşılarak korumacı ekonomi politikaları uygulanmıştır. Dünya ticaretinin azalmasına ve krizin tüm dünyaya yayılmasına sebebiyet vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşlarda yok olan ekonomileri düzenleyip güçlendirmek ve dünya ticaretinin gelişmesine katkıda bulunmak ana odak noktası olmuştur. Bu kapsamda Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır (1947). GATT, uluslararası ticareti hak ve sorumluluklar açısından düzenleyen çok taraflı bir anlaşmadır. Dünyadaki ticari ve ekonomik ilişkilerin artırılması, tam istihdam ve üretim kaynaklarının verimli kullanılması amaçlanmıştır. Bundan sonra 1995 yılında, uluslararası ticaretin kurallarıyla ilgilenen şu anda tek küresel uluslararası kuruluş olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO) kurulmuştur. Amaç, ticaretin olabildiğince sorunsuz, öngörülebilir ve özgürce akmasını sağlamaktır.

1950-1970'lerde uygulanan geleneksel ithal ikame stratejisinin başarısızlığa uğramasının ardından birçok ülke, Washington Mutabakatı- Washington Consensus (WC) adlı uluslararası finans, ticaret ve ekonomik kurumlar tarafından savunulan reformları ve ticareti serbestleştirme politikalarını uygulamıştır. Bu açıdan 1980'ler ve 1990'lar, ticaretin ülkeler ve dünya ekonomisi açısından serbestleşmesiyle birlikte hızlı ve dalgalı bir büyüme trendine dönüşmüştür. Ticaretin serbestleştirilmesi, ülkeler arasında artan üretim, istihdam, tüketim ve dolayısıyla işçi başına üretim artışı şeklinde statik kazanımlar ile sonuçlanmıştır. WC, tüm gelişmekte olan ülkeler için aynı ticaret politikası rejimini izlemeleri için kalkınma ve reform politikaları öneren bir kalkınma reçetesi olarak tasarlanmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve endüstriyel kapasiteleri ne olursa olsun WC, devlet müdahalesini en aza indirerek tek tip ve evrensel bir model sunmaktadır. Böylece pazar, büyüme ve ihracat ve üretim yapısının serbest giriş ve çıkış lehine çeşitlendirilmesi hedeflerine daha iyi ulaşacaktır. Neoliberal politikaların etkisi ve özel sektör desteği ile bazı gelişmekte olan ülkeler 1980'lerden sonra ekonomik başarı elde etmişlerdir. Bu durum, WC politika önerilerinin başkaları tarafından uygulanmasını hızlandırmıştır. Yine de Washington Mutabakatı politikaları, gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir bir büyüme sağlamada başarısız olmuştur. (Rodrik, 2007). Öte yandan, 1978'de gerçekleştirilen ticaretin serbestleştirilmesi reformlarından sonra Çin, istikrarlı ve hızlı bir büyüme hızı yaşadı. Çin'in ticaretin serbestleştirilmesine ve diğer reformlara yaklaşımı, Ramo (2004) tarafından "Pekin Mutabakatı- Beijing Consensus (BC)" olarak adlandırılmıştır ve WC politika önerilerinden temel ilkelerde ayrılmaktadır. Çin hükümetinin çalışma raporunda (2010) Çin'in yaklaşımı şu şekilde ifade edilmektedir:

"Şu sonuçlara vardık: Hem piyasa mekanizmalarını hem de makro kontrolü kullanmaya devam etmeliyiz, yani aynı zamanda reformlarımızı bir piyasa ekonomisine yönelik olarak sürdürmeliyiz. Piyasa güçlerinin kaynakları tahsis etmede temel rollerini oynamasına ve piyasanın canlılığını canlandırmasına izin vermeliyiz. Aynı zamanda sosyalist sistemin, kararları verimli bir şekilde almamızı, etkin bir şekilde örgütlenmemizi ve büyük taahhütleri gerçekleştirmek için kaynakları yoğunlaştırmamızı sağlayan avantajlarından en iyi şekilde yararlanmalıyız" (Report on the Work of the Government, 2010).

Özetle, Çin'in yaklaşımı, devletin ekonomideki kritik rolünün temelinde WC karşısına konumlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde WC politikalarının başarısız olması ve Çin'in istikrarlı ekonomik kalkınması şu tartışmayı da beraberinde getirmiştir: Çin, diğer gelişmekte olan ülkeler için Washington Mutabakatından daha etkili bir yaklaşım sunuyor mu? Ramo'nun Çin'in yaklaşımını Pekin Mutabakatı olarak nitelendirmesi de bu tartışmanın bir yansımasıdır.

Çin, küresel pazarlara açılma ve aktif bir katılımcı olma kararıyla, kapalı sayılabilecek bir devletten tam entegre bir uluslararası ekonomiye dönüşmeyi başarmıştır. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ- WTO) 2001 yılında katılımıyla Çin'in uluslararası üretim ağlarına ve küresel değer zincirlerine entegrasyonu, dış ticareti hızlı bir büyüme trendine sokmuş ve Çin'i küresel bir üretim ve ticaret üssü haline getirmiştir.

Dünya Bankası veri tabanına göre Çin, 1978-2017 yılları arasında hızlı bir büyüme kaydetmiştir ve Çin'in toplam dış ticaretinin yıllık ortalama büyüme oranı, dünya ortalamasının üzerinde, yüzde 14,1 olmuştur. İthalat ve ihracatın toplam değeri 1978 yılında 206 milyar dolardan 2017 yılında 4,1 trilyon dolara yükseldi. Bu dönemde ihracat 10 milyar dolardan 2,2 trilyon dolara, ithalat ise 11 milyar dolardan 1,8 trilyon dolara yükseldi. 2008 yılında ortaya çıkan küresel finansal kriz sırasında ihracatta yavaşlama olmasına rağmen, Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye katılımının ardından ticaretin ivmesi sürekli bir artış göstermiştir. Çin'in ihracatının dünya ticaretindeki payı 1978'de yüzde 2'nin altındayken, 2017'de yüzde 12'ye artarak diğer tüm ülkelerden daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

Çin, dışa açılma kararını uygulamadan önce, 1950'lerde gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan ortak kalkınma modeli olarak ithal ikameci sanayileşmeyi uygulayarak içe dönük bir kalkınma stratejisi izlemiştir. İthalat, yerli üretimdeki kıtlık nedeniyle sadece temel hammadde ve sermaye mallarıydı. İhracat, ithalat için döviz sağlamanın bir yoluydu. 1978'deki dış ticaret reformu, genel ekonomik dönüşümün bir parçasıydı ve Çin'e otarşik ve içe dönük bir devletten uluslararası pazardaki en önemli oyuncularından biri haline getirmiştir. Ayrıca, Çin'in ticaret reformu perspektifi, nihai kontrolü merkezde tutarak idari ademi merkezizetçilik, kademeli değişimler, düalist konsept, paralel fiyatlandırma özellikleriyle ekonomik dönüşüme genel yaklaşımıyla uyumluydu. Bu yolculukta, son 40 yılda Çin ticaretinin yapısında büyük değişiklikler olmuştur (Garnaut

ve Song; 2018). İhracatın ağırlık merkezi düşük teknoloji ürünlerden (tekstil) orta teknoloji ürünlere (mekanik ve elektrik ürünleri) ve ardından yüksek teknoloji ürünlere kaymıştır. Ayrıca Çin'in DTÖ'ye katılmasıyla birlikte dış ticarete katılan işletmelerin sahiplik yapısı da büyük değişikliklere uğramıştır. 1998'den önce Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) Çin'in ihracat büyümesine hakim olurken, 1998'den sonra Çin dış ticarete kademeli reform yapmaya başladıktan sonra, özel şirketler Çin'in ihracat büyümesinin en önemli unsuru haline geldi (Li, K., & Jiang, W.; 2018).

Geriye dönük tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Çin'in ticaret serbestleşmesi kırılma noktası olarak 3 dönemde incelenebilir. Birincisi, dış ticaret, döviz kuru, döviz tutma sistemi ve diğer önlemler için sözleşme sorumluluk sisteminde reform yaparak ihracatı artıran ekonomik teşvikler ile ticaret planlamasının idari olarak daha düşük hükümet seviyelerine dağıtıldığı 1978'den 1991'e kadar olan dönemdir. İlk adım, dış ticaretle uğraşma yetkisini merkezden yerel yönetimlere yönlendirerek yerel dinamikleri ihracat için daha verimli kullanmaktır. Ulusal dış ticaret şirketleri artık tekel değildir ve taşra şubelerinin bağımsız mali ve operasyonel organlar haline gelmesine izin verilmiş ve bu da ihracat yapan şirketlerinin artmasına neden olmuştur. Reformlar, ticaret yönetimindeki hükümet kontrollerini kademeli olarak azaltmıştır. Bu dönemin ana odak noktası, yerel yönetimlerin dış ticaret konusunda güçlendirilerek iç koruma sağlanırken teşvikler yoluyla ihracatın artırılmasına çalışmak olarak ifade edilebilir (Koves ve Marer, 1991). İkinci dönem, 1992'den 2000'e kadar ithalatın gevşetilmesi gibi ticareti serbestleştirmeye yönelik cesur hamlelerin yapıldığı dönemdir. İlk, 1991'de Çin ile ABD arasında ithalat üzerindeki tarifeleri ve kısıtlamaları azaltmak için imzalanan anlaşma ile gerçekleşmiştir. İlerleyen yıllarda farklı içerik ve ölçeklerde çok çeşitli ürünlerde ithalatta gevşeme devam etmiştir (Li, K. ve Jiang, W.; 2018). 2000'li yıllara gelindiğinde Çin dış ticaret açısından dünyaya daha fazla entegre olmuştur. Üçüncüsü, 2001'de DTÖ'ye katılımından günümüze, kapsamlı liberalleşmenin bir sonucu olarak küresel ticarete hızlı entegrasyondur. 2001 yılında DTÖ'ye katılım, Çin için reform ve açılış tarihindeki en önemli noktadır. Çin'in pazar odaklı reformunun uluslararası toplum tarafından tanınmasına ve Çin pazarında uluslararası ticaret kurallarının ve standartlarının genişletilmesine olanak vermiştir. Çin, DTÖ'ye katılarak birçok açıdan taahhütlerini yerine getirmiştir. Vergiye tabi tüm kalemler için tarife oranları düşürüldü. Ve ithalat kotaları ve lisansları zaman içinde

aşamalı olarak kaldırılmıştır. Ticaretle ilgili çok sayıda idari kanun ve yönetmelik yenilenmiş ve DTÖ'nün ulusal muameledeki tutarsızlıklarını ortadan kaldırmak için değiştirilmiştir. Ticari faaliyet ruhsatlandırması için uygulanan dış ticaret onay sistemi iptal edilmiştir. Politika düzenlemeleri ve reformlar, ekonomik ve ticari yasaların, politikaların ve düzenlemelerin şeffaflığını önemli ölçüde artırmıştır.

Özetle Çin'in ticaret sistemi reform süreci, yerel ekonomik reformlar ve teşvikler ile uluslararası pazarlarda büyümeyi hızlandırmıştır. Tamamen dünyaya entegre olmuş, daha tarafsız ve liberal bir ticaret politikasına dönüşmüştür. Dışa açılma, Çin'deki ticaretin hızlı büyümesine katkıda bulunmuş ve ekonomik büyümeyi hızlandırmıştır.

Ticaret Serbestleşmesi

Ticaretin serbestleştirilmesi varsayımı, serbest ticaretin önündeki kısıtlamalarının kaldırılmasıdır. Klasik iktisatçılardan, ekonominin bir bilim olarak görüldüğü ve ele alındığı dönemden bu yana, dış ticaretin gelişmesinin ülkelerin karşılıklı refahını artıracığı üzerine tezler öne sürülmüştür. Günümüzde dış ticaret teorileri bu tezlerin temelleri üzerine inşa edilmektedir. Ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, her ülkenin mal ve hizmetlere ulaşabilmesi, teknolojik gelişmenin tüm dünyaya yayılması ve dünya refahını hızlandıran bir faktör konumuna gelmesi dış ticaretin pek çok faydası arasında yer almaktadır. Ticaretin önündeki dünya engellerinin azaltılması, büyümeyi hızlandırmakta, üretkenliği artıran yeni uzmanlaşma biçimlerini teşvik etmekte ve iş dünyasında daha hızlı istihdam yaratılmasına ve yoksulluğun azaltılmasına yol açmaktadır (World Bank, 2003).

1950-1970'lerde birçok gelişmekte olan ekonomi tarafından uygulanan geleneksel ithal ikamesi stratejisinin başarısızlığından sonra, birçok ülke stratejilerini uluslararası ekonomik ve finansal kurumlar tarafından geliştirilen ve sunulan reform programlarından etkilenecek belirlemiştir. Bu açıdan 1980'ler ve 1990'lar, ticaretin ülkeler ve dünya ekonomisi açısından serbestleşmesiyle birlikte hızlı ve dalgalı bir büyüme trendine dönüşmüştür. Ticaretin serbestleştirilmesi, artan üretim, tüketim, istihdam ve dolayısıyla işçi başına çıktı, Ar-Ge harcamaları ve sanayileşmenin artmasıyla ülkeler arasında statik kazanımlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca finansal serbestleşme, artan bilgi, rekabet ve nitelikli işgücü ile desteklenen

ekonomileri canlandırmak için ülkeler arasında doğrudan yatırımlara dönüşmüştür. Bu nedenle, üretim hattının çeşitlendirilmesi, o dönemde Dünya Bankası'nın ilk hedeflerinden olan ekonomik büyümeyi ve refahı hızlandırmıştır.

1980'lerin başında çeşitli gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ve 1990'larda yoğun bir şekilde yayılan piyasa sürecine dayalı bir ekonomik reform olarak ticaretin serbestleştirilmesi, farklı ülkeler için içerik ve mülkiyet açısından farklılık göstermiştir. Shafaeddin (2005), reform yapan ülkeleri üç gruba ayırarak incelemiştir. Bunlardan ilki, 1960'lı yıllarda başlayan dinamik ticaret ve sanayi politikalarını sürdüren birkaç Doğu Asya ülkesinden oluşan bir gruptur. Çoğunluğu Afrika'dan reform programlarından geçen ikinci grup ülkeler, uluslararası finans kurumlarının tavsiyeleridir. Son grup, uluslararası finans kuruluşlarının baskısıyla 1980'lerin başında başlayan ekonomik reformları gerçekleştiren bazı Latin Amerika ülkelerinden oluşmaktadır. Bu reformların içeriği ve felsefesi, 1990'ların başından beri, Washington Mutabakatı adı verilen uluslararası finans kuruluşları tarafından savunulan politika tavsiyelerine atıfta bulunmaktadır. Gelişmekte olan tüm ülkelerin kalkınmalarını ve endüstriyel birikimlerini göz ardı ederek kalkınma ve reform politikalarını tek tip ve evrensel bir kalıba zorlayan bir kalkınma reçetesi olarak tasarlanmıştır. Tüm endüstrilerin ve sektörlerin aynı düşük hatta sıfır tarife oranlarına sahip olacağı anlamına gelen ticaret serbestliği tanımıdır. Bu daralan makroekonomik politika önerileri, gelişmekte olan ülkeleri derin ve ani bir dizi ekonomik ve sosyal zayıflık yaratacak bir konuma itmiştir (Shafaeddin, 2005). Aslında reform programlarının temel amacı, devletin kaynak tahsisi konusunda karar almadaki rolünü en aza indirmek, ithal ikamesi dış ticareti yerine ithalatı serbestleştirmek ve böylece ihracatın artmasını teşvik etmektir. Devlet müdahalesi en aza inerek pazar, büyüme ve ihracat ve üretim yapısının serbest giriş ve çıkış lehine çeşitlendirilmesi hedeflerine daha iyi ulaşılacaktır. Bu perspektifte yatırımların genişletilmesi, kaynakların daha iyi tahsis edilmesi ve yatırım harcamalarının daha verimli sektörlerle yönlendirilmesi ile mümkündür. Bu yeni teşvik yolu, ticaret yoluyla beceri ve teknolojiyi geliştirerek üretimde ve büyümede çeşitlenmeye neden olmaktadır.

Pekin Mutabakatı (*Beijing Consensus*)

Benzersiz bir başarı öyküsü olarak Çin, Washington Mutabakatı'nın çerçeve kalkınma politikalarında şiddetle önerdiği gibi, kendi ekonomik arka planını ve küresel pazarını piyasaya teslim olmadan zamanla bütünleştirmeyi başarmıştır. Zhang (2012:2) *The China Wave: Rise of A Civilizational State* (Çin Dalgası: Medeniyet Devletinin Yükselişi) adlı kitabında Çin'i son derece güçlü ve kapsamlı tarihsel ve kültürel geleneklere sahip bir "medeniyet devleti" olarak tanımlar. Kitabına göre Sümer, eski Mısır, Yunan ve Roma medeniyetleri yükselen ama sonunda düşenlerden sadece birkaçıdır. Bu medeniyetler hala var olsaydı ve modern bir devletle birleşseydi, bir medeniyet devleti olurlardı. Şu anda Çin, devasa bir modern devlet ile dünyanın en uzun medeniyeti haline gelen tek yükselen medeniyet devletidir. Eski bir uygarlığın bazı geleneklerinin modern bir ulusun uygulamalarıyla kaynaşmasından kaynaklanan gerilimi bir uygarlık devleti olarak Çin'in en az sekiz özelliği vardır: i) süper büyük bir nüfus; ii) çok geniş bir bölge; iii) süper uzun gelenekler; iv) süper zengin bir kültür; v) benzersiz dil; vi) benzersiz siyaset; vii) benzersiz bir toplum ve; viii) benzersiz bir ekonomi (Zhang, 2012:3). Ona göre, bir medeniyet devleti, tamamen yabancı bir modeli benimsemek yerine, orijinal kimliğini korurken yabancı modelin gücünden yararlanır. Ayrıca, Çin'in başarısının potansiyel ilhamı için kitapta "Çin Dalgası -China Wave" olarak tanımlanan diğer ülkelerin taklit etmeyi seçebilecekleri kendi standartlarını belirleme yeteneğine de sahiptir. Özellikle batılı ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkeler için geliştirilen kalkınma politikası çerçevesinin (Washington Mutabakatı) başarısızlığa uğramasından sonra (Rodrik, 2006), Çin deneyimi gelişmekte olan ülkeler için dünyada daha çok alternatif bir kalkınma modeli olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bu durum da Çin ve diğer ülkelerin zenginlik ve fikir bakımından Batı ile eşit olacağı yatay bir düzen getirecektir. Ekonomik ve politik ağırlıktaki böylesi eş görülmemiş bir değişim, yalnızca insanlık tarihini değiştirmekle kalmayacak, aynı zamanda dünyayı daha iyi bir yöne doğru değiştirecektir (Zhang, 2012).

Çin'in kalkınma yaklaşımı, kabaca söylemek gerekirse Washington Mutabakatı'na uyarlanan devlet güdümlü bir modernizasyon sürecini vurgulamaktadır. Doğu Asya kalkınma modeli ile karşılaştırıldığında, Çin'in kalkınma yaklaşımı de benzersiz önem farklılıklarına sahiptir. Çin, kendine özgü kalkınma modelini

oluşturmak için, batı modelini kendine özgü özelliklerine en uygun eşleşmeleri seçerek benimsemiştir. Zhang'a (2012) göre, Çin modeli sekiz özelliğe sahiptir: i) pratik akıl yürütme; ii) güçlü durum; iii) istikrara öncelik vermek; iv) insanların geçim kaynaklarının önceliği; v) kademeli reform; vi) doğru öncelikler ve sıralama; vii) karma bir ekonomi ve; viii) dış dünyaya açılma.

Çin'in deneyimi, hükümeti toplumun karşılıklı çıkarları için çalışmak üzere motive edilmesi gereken rasyonel bireylerden oluşan bir yapı olarak ele alan farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Çin'in Washington Mutabakatı'nı uygulaması ülkeye özgü olmakla birlikte, diğerlerinin öğrenebileceği temel bir ilkeyi içermektedir. Bu da statükoyu iyileştirmek için tanımlanmış bir amacı olan gönüllü bir pragmatizmdir (Yao, 2011). Burada yerel yetkililerin ve Komünist Parti üyelerinin kendi yükselmeleri için toplumsal veya yerel bir başarı yakalama motivasyonları Çin'in hızlı ve istikrarlı kalkınmasında bürokratik verimliliği artırmıştır (Yao, 2014).

Ekonomik Göstergelerle Çin'in Ticari Serbestleşme Sonrası Gelişimi

Çin'in ticari serbestleşme süreci öncesi ve sonrasındaki gelişimini ekonomik göstergeler ile değerlendirmek ve bunu diğer bazı gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırarak yapmak yukarıda bahsettiğimiz kalkınma başarısının önemini daha da belirgin olacaktır. Dolayısıyla bu bölümde, Çin ve diğer seçilmiş gelişmekte olan bazı ülkelerin makroekonomik göstergelerine dayalı bir ekonomik analiz yer almaktadır. Tablo 1'de, 1980 ile 2017 yılları arasında kişi başına düşen GSYİH'deki değişimi gösteren bazı göstergeler, bu dönemde elde edilen ortalama büyüme oranları ve seçilmiş gelişmekte olan ülkeler için o yıllar arasında ülkelerin negatif büyüme yaşadığı yıl sayısı yer almaktadır. Kişi başına düşen GSYİH açısından bakıldığında 2017 yılına kadar Çin, kişi başına düşen GSYİH'de 1980'deki düzeyinin yaklaşık 44 kat üzerinde bir artış yaşamaktadır ve bu, seçilmiş ülkeler arasında açık ara en yüksek artıştır. Tayland yaklaşık 9 kat artışla ikinci sıradadır. Polonya ve Türkiye sırasıyla 7 ve 6 kat artışla üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Ekvator, Meksika ve Yunanistan, kişi başına düşen GSYİH'lerinde yaklaşık 2 kat artışla en düşük artışı yaşayan ülkelerdir. İkinci gösterge, 1980-2017 yılları arasındaki ortalama büyüme oranı ile ilgilidir. Çin bir kez daha %9,6 ile yıllar içindeki en yüksek ortalama büyüme oranını korumaktadır. Meksika %5,9 ortalama ile ikinci, Tayland ise %5,2 ile üçüncü sırada

yer almaktadır. Türkiye ortalama %4,6 ile onu takip etmektedir. Yunanistan, Arjantin ve Romanya sırasıyla %0,9, %2,1 ve %2,2 ile en düşük ortalama büyüme oranlarına sahip ülkelerdir. Üçüncü gösterge, ülkelerin negatif büyüme oranı yaşadığı yıl sayısını göstermektedir. Bu gösterge, ülkelerin büyüme deneyimlerinin dalgalı mı yoksa daha istikrarlı mı olduğuna dair bir ipucu vermesi açısından önemlidir. Tablo 1'de görüldüğü gibi Arjantin 15 yıllık negatif büyüme yaşarken Yunanistan 13 yıllık negatif büyüme deneyimlemiştir. Brezilya, Malezya, Peru ve Romanya, 1980-2017 yılları arasında 7 yıllık negatif büyüme tecrübesine sahiptir. Bu dönemde Çin negatif büyüme tecrübesi yaşamazken, Türkiye 5 yıllık negatif büyüme yıl sayısına sahiptir. Polonya ve Kolombiya ise birer yıllık negatif büyüme oranı yaşamışlardır.

Tablo 1. Bazı Makro Ekonomik Göstergelerle Gelişmekte olan Ülkeler

Ülke	Kişi Başına Düşen GSYİH (USD)			Ortalama Büyüme Oranı (Yıllara Göre)	Büyümenin Sıfırın altında Kaldığı yıl Sayısı
	1980	2017	Oran (+)	1980 - 2017	1980 - 2017
Arjantin	2758	14592	+429%	2.14	15
Brezilya	1947	9880	+407%	2.45	7
Çin	195	8760	+4392%	9.59	0
Kolombiya	1241	6376	+414%	3.50	1
Ekvator	2238	6213	+178%	3.03	4
Yunanistan	5893	18884	+220%	0.85	13
Malezya	1774	10254	+478%	2.58	7
Meksika	3027	9278	+207%	5.87	3
Peru	1033	6710	+550%	3.29	7
Polonya	1731*	13856	+700%	3.71	1
Romanya	1673**	10807	+546%	2.22	7
Tayland	683	6578	+863%	5.19	3
Türkiye	1564	10513	+572%	4.60	5

*1990, **1987

Kaynak: WorldBank, 2019

Tablo 2'de, Çin ve diğer seçilmiş gelişmekte olan ülkeler için bazı ticaret göstergeleri bulunmaktadır. İlk gösterge, toplam ticaretin GSYİH'ye karşılık gelen oranını göstermektedir. 2017 yılında Malezya, Tayland ve Polonya sırasıyla %133 ve %122, %104 ile en yüksek ticaret/GSYİH oranına sahiptir. Brezilya (%24), Arjantin (%25) ve Kolombiya (%35) en düşük ticaret/büyüme oranına sahiptir. Türkiye ve Çin, 1980 yılına göre 3 kattan fazla artarak 2017 yılına gelindiğinde en büyük değişimi gösteren ülkelerdir. GSYİH'nın ticaret yüzdesi Çin'de %12'den %38'e, Türkiye'de ise %17'den %54'e yükselmiştir. Peru, 2017'de 1980 ile aynı seviyeye sahiptir. 1980-2017 yılları arasında en düşük artış Brezilya, Kolombiya ve Ekvator'dur.

İkinci gösterge, toplam ihracatın orta ve yüksek teknoloji ihracatının yüzdesini göstermektedir. Seçilmiş ülkeler arasında toplam ihracatta orta ve yüksek teknolojinin en yüksek payına (%80) sahip olan ülke Meksika'dır. Tayland %35'ten %63'e çıkarak ikinci en yüksek paya sahiptir. Malezya, Romanya ve Çin sırasıyla %62, %60 ve %59 pay ile takip etmektedir. Türkiye 2017'de payı %20'den %43'e çıkarmıştır. Peru, Ekvator ve Yunanistan, toplam ihracatında orta ve yüksek teknoloji payında en düşük orana sahiptir.

Üçüncü göstergede de görüldüğü gibi Malezya, toplam ihracat içinde sadece yüksek teknoloji ihracatını dahil ederken, 2009 ile aynı oranda %50 ile en yüksek paya sahiptir. 2017 yılında Çin %31 ile ikinci, Tayland ise %23 pay ile onu takip etmektedir. 2007 yılında %2 olan Türkiye, toplam ihracata %3 ile en düşük yüksek teknoloji ihracatı payına sahiptir. Bunu Peru (%5) ve Ekvator (%8) takip etmektedir. Oransal olarak en fazla artış gösteren ülkeler sırasıyla Kolombiya (%3'ten %9'a), Polonya (%4'ten %11'e) ve Romanya (%4'ten %10'a) olmuştur.

Tablo 2. Bazı Ticari Göstergelerle Gelişmekte Olan Ülkeler

Ülke	Ticaret (% GSYİH)		Orta ve Yüksek Teknolojili İhracat (% imal edilmiş ihracat)		Yüksek Teknolojili İhracat (% imal edilmiş ihracat)		İhracatın İthalat İçeriği (%)	
	1980	2017	1990	2017	2007	2017	2005	2016
Arjantin	11	25	23	45	7	9	11	7
Brezilya	20	24	37	41	12*	13	11	10
Çin	12	38	28	59	30	31	26	16
Kolombiya	31	35	24	42	3	9	10	10
Ekvator	35	42	6	15	5*	8	-	-
Yunanistan	44	67	13	28	9	12	19	21
Malezya	112	133	53	62	50**	50	44	36
Meksika	22	77	61	80	20*	21	34	36
Peru	47	47	7	6	3*	5	13	10
Polonya	43*	104	41	55	4	11	24	27
Romanya	41**	85	38	60	4	10	27	21
Tayland	54	122	35	63	27	23	38	32
Türkiye	17	54	20	43	2	3	15	16

*2008 **2009 Yüksek teknoloji içeren ihracat
*1995 **1990 Ticaret

Kaynak: WorldBank,2019; OECD,2019

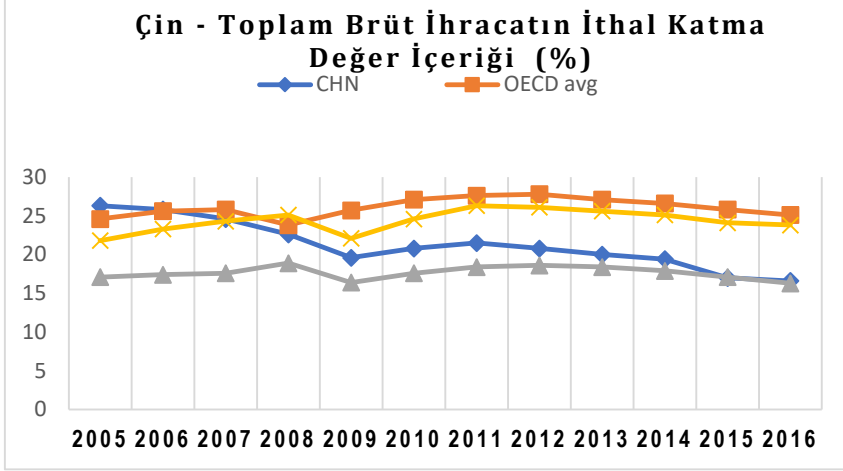
İhracattaki İthalat Oranı

Şekil 1'de görüldüğü gibi, burada Çin'in brüt ihracatının dış katma değerli içeriği yani ihracatının ithalat içeriği göstergesi, yıllar içinde G20 ortalamasına benzer şekilde OECD ortalamasının altına düşmektedir. Çin istikrarlı düşüş yaşarken, OECD, G20 ve EU28 ortalamalarının son yıllarda gözlenen hafif düşüş eğilimlerine rağmen önceki değerlerine yakın daha yatay bir rotada devam ettiği görülmektedir. Bu aynı zamanda küresel değer zincirlerinin entegrasyonunun hafif bir düşüş gösterdiği anlamına da gelmektedir.

Çin'in 2005 yılında %26,3 olan ihracattaki ithalat payı, 2016 yılında %9,6'lık bir düşüşle %16,6'ya gelmektedir. Bu OECD, EU28 ortalamasının altında ve G20 ortalamasına benzer düzeydedir. Çin

ekonomisinin büyüklüğü ve ihracatının ve ekonomik büyümesinin istikrarlı eğilimi göz önüne alındığında, bu anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü zamanla büyüyen yerel tedarikçi havuzu ve iç pazardaki teknolojik gelişme, ihracatta Çin'in ithalat değerini düşürmektedir.

Şekil 1. Çin- Toplam Brüt İhracatın İthal Katma Değer İçeriği

Kaynak: OECD, 2018

Sonuç

Yukarıdaki veriler ışığında Çin'in son yarım asırlık ekonomik gelişimine ve kalkınmasına bakıldığında ticari serbestleşmenin bu kalkınmada en başat rolü oynadığını iddia etmek için güçlü gerekçelerin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışmada yürüttüğümüz tartışma ve bu tartışmayı derinleştiren ve genişleten ekonomik göstergeler bunu desteklemektedir. Çin'in başarısının arka planında tarihsel ve kültürel birikimlerini batı tarzı ekonomik kalkınma politikalarıyla harmanlayarak kendi benzersiz yolculuğuna dönüştürmesi yatmaktadır. Bu durum uluslararası ekonomiye entegrasyonda yerel dinamiklerin de göz önünde bulundurulmasının, hedeflenen kalkınma başarısına yakınsamaya daha çok imkân verdiği görüşünü desteklemektedir. Ekonomik kalkınmada başarı, hedefler doğrultusunda uygulanacak reformların hızlı bir şekilde gerçekleştirmek yerine istikrarlı ve topluma yayılan bir anlayışla yürürlüğe koymak daha önemlidir.

Kaynakça

- BARRO, R. J., & Lee, J. W. (1994, June). Sources of economic growth. In Carnegie-Rochester conference series on public policy (Vol. 40, pp. 1-46). North-Holland.
- FRANKEL, J. A., & Romer, D. H. (1999). Does Trade Cause Growth? *The American Economic Review*, 89(3), 379-399.
- GARNAUT, R., Song, L., & Fang, C. (2018). *China's 40 Years of Reform and Development*. Canberra: ANU Press.
- GROSSMAN, G. M., & Helpman, E. (1991). *Innovation and growth in the global economy*. MIT press.
- KOVES, A., & Marer, P. (1991). *Foreign Economic Liberalization: Transformation in socialist and market economies*. Boulder, CO: Westview Press.
- Lİ, K., & Jiang, W. (2018). 28. China's foreign trade: Reform, performance and contribution to economic growth. In R. Garnaut, L. Song & C. Fang (Eds.), *China's 40 Years of Reform and Development* (pp. 575-593). Australian National University Press.
- OECD (2018), *The changing nature of international production: Insights from Trade in Value Added and related indicators*. <https://www.oecd.org/industry/ind/tiva-2018-flyer.pdf> (Accessed on 10 January 2020)
- OECD (2018), *Trade in Value Added: China*. <https://www.oecd.org/industry/ind/TIVA-2018-China.pdf> (Accessed on 10 January 2020)
- OECD (2019), *Import content of exports (indicator)*. doi: 10.1787/5834f58a-en (Accessed on 27 March 2019)
- Report on the Work of the Government (2010), <http://english1.english.gov.cn/official> /2010-03/15/content_1556124.htm Accessed date 15-03-2021
- RİCARDO, D. (1821). *On the principles of political economy*. London: J. Murray
- RODRİK, D. (2007). The global governance of trade as if development really mattered. In *One Economics, Many Recipes* (pp. 213-236). Princeton: Princeton University Press.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.
- SHAFÄEDDİN, M. S. (2005). Trade liberalization and economic reform in developing countries. *The IMF, World Bank and Policy Reform*, 155, 2-20.

SMİTH, A. (1776). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.

Wacziarg, R., & Welch, K. H. (2008). Trade liberalization and growth: New evidence. *The World Bank Economic Review*, 22(2), 187-231.

Wacziarg, R., & Welch, K. H. (2008). Trade liberalization and growth: New evidence. *The World Bank Economic Review*, 22(2), 187-231.

World Bank (2003), *Global Economic Prospects and the Developing Countries (GEP)* Washington, D.C.: World Bank Group.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/867491468124755492/Global-economic-prospects-and-the-developing-countries-2003-investing-to-unlock-global-opportunities>

World Bank (2019). Medium and high-tech exports (% manufactured exports), <https://data.worldbank.org/> (Accessed on 2 February 2020)

World Bank (2019a). GDP Per Capita , <https://data.worldbank.org/> (Accessed on 11 February 2020)

World Bank (2019b). Trade (% of GDP), <https://data.worldbank.org/> (Accessed on 9 February 2020)

World Bank (2019c). Growth Rate , <https://data.worldbank.org/> (Accessed on 11 February 2020)

World Bank (2019d). High-tech exports (% manufactured exports), <https://data.worldbank.org/> (Accessed on 2 February 2020)

YAO, Y. (2011). Beijing Consensus or Washington Consensus: What Explains China's Economic Success? *Development Outreach*, 13(1), 26-31.

YAO, Y. (2014). The Chinese growth miracle. In *Handbook of economic growth* (Vol. 2, pp. 943-1031). Elsevier.

ZHANG, W. (2012). *The China wave: Rise of a civilizational state*. NJ: World Century Publishing Corporation.

Güvenlik Politikası Konsepti ve Örnek Olay Olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cephe Stratejisi

Mehmet Erkan KILLIOĞLU*

Öz: 1648 yılında Westphalia uluslararası sistemi, Ulus Devlet nosyonunun uluslararası sisteme takdiminden bu yana ulus devletler uluslararası sistemin önemli bileşenlerinden birisi olmuştur. Teoride her biri bağımsız ve kendi ülkesinde tek hâkim, egemen olan bu devletlerin birbirileri ile olan ilişkilerini düzenleme ihtiyacı Milletlerarası Hukuk'un gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak milletlerarası hukuk sisteminde ceza hukukunda olduğu gibi bir suç ve ceza ilişkisi yoktur. Uluslararası Ceza Mahkemesi veya BM gibi uluslararası kuruluşların karar ve yaptırımları devletler tarafından, nadir tanımlanmış olan suçlar dışında, daha ziyade bir tavsiye kararı niteliğinde kabul edilmektedir. Buna da suç olarak görülen fiile karşılık gelen bir cezanın olmaması veya bu cezanın infazını uygulayacak bir merkezi otoritenin olmaması sebep olmuştur. Bu durumun uluslararası ilişkiler alanına yansımaları Realizm'le olmuştur. Realizm taraftarı düşünürlerin teorilerini inşa ederken kendilerine ilham veren ve yol gösteren de uluslararası sistemi düzenleyecek bir otoritenin eksikliği sebebiyle, anarşik bir uluslararası ortamın var olduğu düşüncesidir. Ancak buradaki anarşik ortam tanımını denetim ve yaptırım eksikliği olarak okumak daha doğru olacaktır. Çünkü anarşik ortamla kastedilen kusursuz bir kaos ortamı değildir. Bu anarşik ortam tasavvuru Realistlerin de savunduğu üzere, güç dengesi, kendini güvende tutma ve beka konularının sistem içinde bir dönem ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu düşüncelerin ve endişelerin sonucunda ise durumuna cevap olarak güvenlik teorileri ve yaklaşımları soruna çözüm iddiasıyla ortaya çıkmıştır. İşte bu çalışmada klasik güvenlikçi yaklaşımlardan bahsedilecek ve konuyu örneklendirmek adına da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben geliştirdiği güvenlikçi yaklaşımlardan birisi olan Üçüncü Cephe konsepti üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Güvenlik, Çin Halk Cumhuriyeti, Mao, Üçüncü Cephe*

Concept of Security Policy and China's Third Front Strategy as A Case Study

---

* Doktor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, E-posta: mehmeterkan@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3146-2609. *Makale Gönderim Tarihi: 20 Ocak 2022; Makale Kabul Tarihi: 19 Nisan 2022.*

Önerilen Atıf: Killoğlu, M. E., (2022). Güvenlik Politikası Konsepti ve Örnek Olay Olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cephe Stratejisi, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), s.81-103.

Abstract: Since the introduction of the Westphalian Nation State notion to the international system in 1648, nation-states have become one of the important components of the international system. The need to regulate the relations between the states has resulted in the development of International Law. However, in the international law, there is no formal crime and punishment relationship. International Criminal Courts or United Nations decisions or sanctions are accepted by states as a recommendation, except for rarely defined crimes. The reason for this is the lack of a punishment corresponding to the act, or the absence of a central authority to enforce the international law. The reflection of this situation on international relations realm was the Realist Theory. The idea that an anarchic international environment exists due to the lack of an authority to regulate the international system is what inspires and guides thinkers who advocates Realist Theory. However, it would be more accurate to understand the definition of anarchic environment in international realm as a lack of central authority and control. This conception of anarchic environment has led the states to protect their vital interests in the international system by the balance of power. As a result of these thoughts, different security theories and approaches have emerged. In this study, classical security approaches will be mentioned and in order to exemplify the subject, the concept of the China's security strategy in 60's, the Third Front, will be discussed.

Keywords: *Security, Peoples Republic of China, Mao, Third Front.*

Giriş

Güvenlik kavramı, kuruluşundan itibaren Uluslararası İlişkiler çalışmalarının içinde bir alt disiplin olarak yer almıştır. Kavram, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Stratejik Araştırmalar adıyla ayrı bir çalışma alanı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu alandaki çalışmalar çoğalmaya başlamıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki mevcut teorilerin yönlendirmesi ile Güvenlik Çalışmaları, mevcut dönemin etkili teorilerine uyumlu bir seyir izlemeye meyilli olmuştur. Durumu örnekle açıklamak gerekirse; İdealizm, Liberalizm teorisinin hâkim olduğu dönemle, Realizm/Neorealizm akımların etkili olduğu dönemdeki güvenlik çalışmalarının teorileri ve çalışma alanının kapsamı ve içeriği farklılık göstermiştir. Bu yüzden Liberal akımların uluslararası siyasette etkin olduğu dönemde Güvenlik kavramı birey güvenliğini önemseyen "Ortak Güvenlik" kavramıyla açıklanırken; Realist akımın hâkim olduğu dönemde maddi güvenlik odaklı ve

devleti teorisinin merkezine koyan “Ulusal Güvenlik” kavramı ile açıklanma eğiliminde olunmuştur (McSweeney, 1999: 28).

Güvenlik Çalışmalarının kapsamına salgın hastalıklar, çevre kirliliği, uluslararası organize suçlar gibi yeni güvenlik tehditleri ile kitle imha silahları ve devletlerarası silahlı çatışmalar gibi geleneksel güvenlik sorunları girmektedir. Tüm bu sayılanlar çerçevesinde Güvenlik Çalışmalarının temel konusunun devletlerin varlığına ve bekasına yönelen tehditlerle mücadele olduğu konusunda bir uzlaşma ortaya çıkmıştır (Collins, 2007: 1-10). Sonuç olarak Güvenlik dendiği zaman temel değerlere yönelen tehditlerden muaf olma hali kastedilmektedir (Buzan, 1983; Baylis, 2001). Yine de güvenlik teriminin anlamı ve tarifi konusunda tam bir uzlaşmaya ulaşılamamıştır ve ihtilaflar giderilememiştir. Çünkü güvenlik konusunun “bireysel”, “ulusal” veya “uluslararası” düzeylerden hangisinde ele alınacağı konusunda görüş ayrılıkları sürmektedir (Baylis, 2001). Geleneksel olarak, devlet güvenliği sağlanması beklenen ve referans olarak alınan bir tüzel kişiliktir. Devletin güvenliği denildiği zaman geleneksel olarak askeri tedbirler ve girişimler ilk önce akla gelmektedir (Collins, 2007). Bu yüzden bu konu üzerinde çalışan ve konuya ulusal veya uluslararası perspektiften yaklaşan pek çok teorisyen güvenliği, ulus/devletin tehditlerden, saldırılardan ve müdahalelerden korumak olarak tarif etmeyi tercih etmiştir (Bellamy, 1981; Buzan, 1983; Ullman, 1983; Luciani, 1989). Bu görüşe muhalif olan grup ise devlet ve onun ulusundan ziyade bireyleri muhatap alma taraftarı olmuştur (Booth, 1991; Hough, 2004). Günümüz Güvenlik Çalışmalarında birbirinden farklı yaklaşımlar konuyu açıklamada kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan Realizm/Neorealizm ve Neo-liberal Kuramsalcılık hakkında bilgi verilecek ve örnek olay olarak verilen konunun teorik altyapısı hazırlanacaktır.

Güvenlik kavramının irdelendiği bu çalışmayı ortaya koyarken takip edilen metodoloji şu şekildedir; önce Güvenlik kavramı açıklanmış, daha sonra da Çin Halk Cumhuriyeti’nin (ÇHC) kendisini ciddi bir tehdit altında gördüğu bir dönemde geliştirdiği Üçüncü Cephe konseptinden yola çıkılarak konu örneklendirilmiştir. Bu sayede Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1950’li yılların sonu ile 1970’lerin başı arasında kalan dönemde izlediği dış politika ve güvenlik politikaları üzerinden ülkenin geçirmiş olduğu değişime de dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Çalışmayı ortaya çıkarırken Giriş kısmından sonraki bölümde okuyucuyu konuya hazırlamak için Güvenlik kavramına açıklık getirilmiş, bu konuda çalışmış uzmanların ve bilinen isimlerin konu ile ilgili düşünceleri okuyucu ile paylaşılmıştır. Bu kapsamda Güvenlik kavramının gelişimi ve izlediği tarihi seyir de kısaca aktarılmaya çalışılmıştır. Tüm bu formel bilgi aktarımı ile amaçlanan konunun teorik çerçevesinin okuyucunun zihninde belirginleşmesi ve şekillenmesini sağlamaktır. Bu bilgi aktarımı kısmını örnek olay olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cephe konsepti/stratejisinin irdelendiği kısım izlemektedir. En son olarak ise tüm bu aktarılan bilgilerden elde edilenler sonuç bölümünde tartışılmıştır. Konu ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar çalışmada bir arada kullanılmıştır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve Güvenlik konusunda çalışma yapan isimlerin çalışmaları incelenmiş ve çalışmanın ortaya çıkmasında kullanılmıştır. Üçüncü Cephe konusunda özellikle İngilizce kaynaklar kullanılmıştır. Bunun da temel sebebi bu konunun Çin'de hala herkesçe bilinen bir sır olmasıdır.

Güvenlik Kavramı ve Güvenlik Anlayışının Dönüşümü

Uluslararası İlişkiler teorisi ve söyleminde Güvenlik kavramı ile atıfta bulunulan terim ile gündelik hayatta kullanılan terim arasında anlam ve kapsam açısından farklılıklar bulunmaktadır. Gündelik hayattaki kullanımında güvenlikle kast edilen sosyal güvenlik ve bireylerin fiziksel güvenlikleridir. Uluslararası siyasette bu terimle ifade edilen ise büyük ölçüde güç politikaları ve onunla irtibatlı olaylardır (Lamborn ve Lepgold, 2003: 225). Bu anlayışta güvenlik devletin bekasıyla ilgilidir ve bu beka durumuna yönelmiş ciddi bir tehdidin varlığı söz konusudur. Bu yüzden bu materyal ağırlıklı güvenlik anlayışı, tehdidin bertaraf edilmesi adına, kuvvet kullanımı da dâhil olağanüstü tedbirlerin alınmasını meşru görür (Buzan, Waeber ve De Wilde, 1998: 21). Çünkü devletlere, dünya tarihi boyunca güvenlik sağlama rolü öncelikli amaç ve ödev olarak verilmiştir. Bu yüzden devletler güç olgusuna önem vermiş ve bunu, devletin varlığının korunmasının öncelikli şartı, "raison d'état" olarak görmüşlerdir. Devletlerin güvenliklerini sağlamaları varlıklarını sürdürmeleri için bir zorunluluktur. Bunu aynı zamanda doğal hakları olarak görmektedirler. Bu anlayış sebebiyle devletin kendisine yönelen bir tehdiye karşı güç kullanma ve savaşa başvurma hakkı olduğu düşüncesi kurumsallaşmış ve tüm uluslararası aktörlerce de kabul edilir hale gelmiştir.

Güvenlik kavramı insan hayatının her alanında var olan ve bireyden başlayarak devlet ve uluslararası siyasete doğru kademeli olarak yükselen bir durumdur. Güvenlik durumunun ortaya çıkması ve belirginleşmesinde etkili olan önemli bileşenlerden biri de “Tehdit” olgusudur. Tehdit; bir devlet, toplum ya da bireyin varlığı ve bekasına veya bu sayılan kendine has değerlerine yönelik istenmeyen durumlar doğurabilecek olaylar ya da olgular olarak ifade edilebilir (Hough, 2004: 19). Tehdit kavramını belirginleştiren durum ise bir taraftan gerçek olgu ve olaylara dayanması diğer taraftan tehdit algısı ve tahminlerini de bu denkleme dâhil etmesidir (Wolfers, 1962: 150). Tehdidin algı ve tahmin boyutu, gerçek olmayan ya da gerçekleşme ihtimali çok az olan durumların da tehdit denklemine eklenmesine sebep olabilir. Bu da kendisini tehdit altında hisseden aktörün etrafındaki tüm durumları tehdit olarak kabul etmesine ve her şeyi güvenikleştirmesine sebep olabilmektedir (Dedeoğlu, 2008: 22-23).

Güvenlik durumunu ortaya çıkaran tehdit olgusunu açıkladıktan sonra konusuna dönmek ve Güvenliğin sözlük anlamına bakmak uygun olacaktır. Sözlük anlamı olarak Güvenlik; korku ve tehlikeden uzak olma hali olarak açıklandığı ve tarif edildiğini görülmektedir.¹ Güvenlik kavramına açıklık getirmeye çalışan isimlerden birisi olan Ian Bellamy güvenlik durumunu savaş yapmama, savaştan bağımsız olma hali olarak tanımlamıştır (Bellamy, 1981: 100-105). Yine Güvenlik Çalışmaları alanının bir diğer önemli ismi olan Arnold Wolfers da güvenlik halini mevcut değerlere karşı bir tehdidin olmaması, yine bu değerlere bir saldırı olması endişesinden emin olma hali olarak tarif etmektedir (Buzan, 1991: 17).

Siyaset ve jeopolitik terminoloji de ise Güvenlik; insan ve toplum hayatına yönelen tehdit ve risklerin kontrol altına alınması ya da izale edilmesi olarak tarif edilmekte ve anlaşılmaktadır. Ancak bu tanımlamada bilimsel hassasiyetten ziyade siyasi veya ideolojik bir hassasiyet etkili olabilmektedir. Bu konuya dikkati çeken düşünürlerden birisi olan David Baldwin’e göre Güvenlik kavramına yeni tanımlar veya açıklamalar getirme çabası, son yıllarda uluslararası ilişkiler çalışmalarında bir trend, hatta endüstri halini almıştır. Bununla birlikte, bu gibi çabaların büyük bir kısmındaki ana motivasyon kaynağı, güvenlik kavramı ile değil de ulus devletin kendi siyasi vizyon veya yaklaşımlarının dönemin şartlarına göre yeniden

¹ Güvenlik sözlük anlamı olarak; tehlike bulunmaması hali, tehlikeden emin ve rahat olma hali şeklinde tanımlanabilir (Karabulut, 2009: 3).

tarif edilmesinin bir mecburiyet olarak algılanmaya başlanmasıdır. Kavramın revizyonu faaliyeti kapsamında teoriyi oluşturan konu başlıklarına askeri tehditlere karşı geleneksel güvenlik yaklaşımına ek olarak insan hakları, ekonomik ve çevresel sorunlar, uyuşturucu madde kaçakçılığı, salgın hastalıklar, yasadışı göç ve insan kaçakçılığı gibi konular da eklenmektedir (Karabulut, 2009: 3-4; Hough, 2004: 19). Bu yüzden Güvenlik durumu André Comte-Sponville'in de vurguladığı üzere, ulaşılabilecek bir amaç veya kesin bir durum değildir. Bundan daha çok, her zaman süregidecek ve bitmeyecek bir "savaş" halidir (Bal, 2001: 21-23). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere güvenliğin fiziksel ve psikolojik yönleri olduğu söylenebilir.

Güvenliğin fiziksel yanına ek olarak psikolojik boyutu olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bu psikolojik boyut daha ziyade soyut olgularla ilgilendiği için fiziksel saldırı veya maddi tehdit gibi somut olguları bünyesinde barındırmayabilir. Devletin ülkesini ve onun halkının güvende olması hem soyut hem de somut yönleri olan bir olgu olarak belirginleşmektedir. Tüm bu sayılanların da etkisiyle Güvenlik kavramı ve politika alanına uygulanması, fiiliyatta güvensizlik sebeplerinin ortadan kaldırılması halini almaktadır. Kısaca bu durum, güvensizlik durumlarının devletler veya diğer aktörler tarafından tehdit olarak görülmesini beraberinde getirmektedir. Klasik Güvenlik anlayışında güvenliğin daha ziyade fiziksel boyutu öne çıkarıldığı için, genel kabul gören yaklaşım devletlerin kendilerini, toplumlarını ve ülkelerini başka devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutması olmuştur (Erhan, 2002: 68). Bu noktada konuyu daha berraklaşması adına Güvenlik kavramına etki eden ve çalışmanın önceki kısımlarında değinilen Realizm/Neorealizm ve Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımlarına değinmek uygun olacaktır.

Güvenlik Anlayışının Tarihi Gelişimine Etki Eden Yaklaşımlar: Realizm/Neorealizm ve Neoliberal Kurumsalcılık

Realizm, uluslararası ilişkilerin ilk ortaya çıkışından itibaren hâkim olan teorilerden biri olmuştur. Devletçilik, Realizm'in merkezinde yer alan düşüncelerdendir. Bu yaklaşımda devlet, güvenliğin tek kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de devlete ve onun uluslararası siyasetteki rolüne kısaca değinmek gerekecektir:

Devlet kavramına anlam kazandıran isimler arasında Machiavelli, Bodin, Hobbes ve Hegel ismi ilk akla gelen düşünürlerdir. Çünkü devlet pratik ve teorik tehditlerle karşı karşıyadır. Realist teori açısından devlet bağımsız, coğrafi olarak belirli bir alanda bulunan siyasi bir tüzel kişiliktir ve güce susamış bir varlıktır. Devletin temel belirleyici unsurları: ülkesi, yerleşik nüfusu, hükümeti ve diğer devletlerle ilişki geliştirme kapasitesi, kanun ve düzen sağlama gücü, sosyal ve ekonomik refah sağlama vaadi ve insan haklarının korunması gibi konulardır (Hannum, 1992: 15-16). Yine de bu tanımlama çabalarına rağmen devletin genel kabul gören bir tanımı da yoktur, aynen güvenlik kavramında olduğu gibi. En yaygın kabul gören tanımlardan biri ise Max Weber'e aittir (Giddens, 1987: 18).

Yukarıda da ifade edildiği üzere devlet, Realist teoriye göre güvenliğin tek ve en önemli kaynağıdır. 1648 yılında, Kıta Avrupası'nda Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Westphalia Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana devletler, uluslararası sistemdeki ana aktörler olarak kabul edilmektedir. Machiavelli, Hobbes ve Rousseau gibi düşünürler uluslararası sistemi vahşi bir rekabet ortamı olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Devletler bu acımasız rekabet ortamında diğer devletlerin hilafına kendi çıkarlarını azamileştirmeye çalışmaktadırlar (Baylis, 2001: 253-276).

Realist teori güvenlik kavramı kapsamında; uluslararası sistemin yapısını, materyalist, anarşik ve kendi kendine yeterli olmanın önemli olduğu bir sistem olarak tanımlamıştır. Liberal teori ise uluslararası sistemi sosyal ve dinamik bir sistem olarak tanımlar. Realizm güç biriktirmeyi yüceltirken, Liberal teori entegrasyonu ön plana çıkarır. Realizm, temel olarak uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğu noktasına vurgu yapmış, devletlerin bu anarşik ortamda var olmaya çalıştığını savunmuştur. Bu yüzden de öncelikli hedefin beka olduğu ve bunu da ancak güç biriktirmeyle ve güç politikaları uygulamakla başarabileceklerini savunmuştur. Bu anlayışta devlet, sadece realist teorinin değil, güvenlik çalışmalarının da merkezinde yer almaktadır. Patrick Morgan'a göre, Realist anlayışta üniter aktör olan devletler güven içinde değillerdir, güven arayışına girerler ve güvenliklerini sağlamak ve sürdürmek için birbirleri ile rekabete girerler. Ancak bu rekabet devletlere aradıkları güvenliği sağlamaz aksine onları daha güvensiz bir duruma doğru götürebilir (Morgan, 2007: 18). Bu yüzden devlete yönelen askeri ya da gayri askeri tehditlerin askeri önlemlerle çözülmesini öngören geleneksel güvenlik teorisi, akademik veya

askeri çevrelerde hala kabul görmektedir. Ancak, devletin güvenlik çalışmalarındaki hâkim ve ayrıcalıklı konumu ve ulusal güvenlik kavramının hâkim konumunun sürdürülmesi zorlaşmaktadır. Çünkü geleneksel güvenlik teorisine yönelen meydan okumalar ortaya çıkmıştır. McSweeney'e göre bu meydan okumalar; devletler arasında güçlenen karşılıklı bağımlılık olgusu, devlet içindeki etnik grupların rekabeti ve diğer kurumsal organizasyonlardır (McSweeney, 1999: 4).

Neoliberal Kurumsalcılık pek çok teorisyen tarafından Realist ve Neorealist teoriye karşı ciddi bir tehdit olarak görülmektedir. Neoliberalizm'in bu versiyonu 1940 ve 1950'li yıllarda entegrasyon teorileri bünyesinde ortaya çıkmıştır (Lamy, 2001: 182-199). Bu yaklaşım 1960'lı yıllarda bölgesel entegrasyon çalışmaları var olmaya devam etmiştir. Liberal kuramsalcı düşüncenin üçüncü safhası ise 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır (Keohane ve Nye, 1971). Neoliberal Kurumsalcı teorinin varsayımlarının büyük kısmı Neorealizm'in varsayımları ile uyushmaktadır. Ancak Neorealizm, uluslararası karşılıklı bağımlılık, küreselleşme ve bu değişim ve etkileşimleri yönetmek için kurulan rejimlerin önemini azalttığı eleştirisine muhatap olmaktadır (Baldwin, 1993). Neoliberal Kurumsalcılığın temel çıkarımları:

1. Neoliberal Kurumsalcılık, Realizm gibi devleti uluslararası sistemdeki temel aktör olarak kabul eder ancak bir farkla, devlet bu sistemdeki tek aktör değildir.

2. Devletlerin karşılıklı çıkarları vardır (Lamy, 2001: 182-199).

3. Kurumlar ve rejimler bu sistemde arabulucudur ve önemli güçlerdir ve uluslararası sistemdeki aktörler arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlamaya yardımcı olmak temel görevleridir.

4. Devletlerin ortak çıkarlarının olduğu alanlarda işbirliğinin tesisi daha kolaydır. Bu yüzden bu ekol klasik güç ilişkilerinden ziyade uluslararası siyasi ekonomi, uluslararası çevre sorunları gibi askeri olmayan konularla ilgilidir (Baldwin, 1993).

Sonuç olarak bu teorinin teorisyenlere göre liberal demokrasiler birbirleri ile savaşmaya meyilli değildir. Buna Demokratik Barış Teorisi denilmektedir (Rosato, 2003: 585-602). Neoliberal Kurumsalcılığa göre güvenlik en iyi şekilde işbirliği/karşılıklı bağımlılık ve demokratik barışla sağlanabilir (Lin, 2011: 10). Geleneksel güvenlik paradigması güvenliğin Realist inşasına atıfta

bulunur ve devleti referans olarak alır. Bu yaklaşımda temel odak noktası devletlerarasındaki ilişkiler ve devletlerin dış tehditlere karşı takındıkları tutumdur. Bu görüşe göre devlet güvende ise onun içinde yaşayanlar da güvende olacaktır (Bajpai, 2000). Geleneksel güvenlik uluslararası sistemdeki anarşik güç dengesi, devletlerarasındaki askeri rekabet ve ulus devletin mutlak egemenliği konusuna dayanmaktadır (Owen, 2004: 15-24). Bu yapı jeopolitik caydırıcılık, güç dengesi ve askeri stratejiye odaklanmaktadır (Lin, 2011: 13). Realist perspektif Soğuk Savaş döneminde zirveye çıkmıştır. Bu dönemde ABD ve Sovyetler Birliği birbirleri ile rekabet halindedir. Bu iki devlet ve onların önderliğini yaptığı iki ayrı blok güvenliklerini askeri güçleri ile sağlayabileceğini düşünmüş ve tüm planlamalarını buna göre yapmışlardır.

Klasik Güvenlik Anlayışı Konusunda Örnek Olay: Çin'in Üçüncü Cephe Stratejisi

Çin'in 20. yüzyıl tarihi içinde en az çalışılmış konulardan biri de Mao'nun Üçüncü Cephe adlı güvenlik stratejisidir. Bu oldukça gizli, askeri öncelikli program 1964 yılında başlatılmış ve Çin'in güneybatı ve batı iç kesimlerinde 10 yıl kadar sürmüştür. Zira 1964 yılı sonlarında Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi ABD ve Sovyetler Birliği'nden Çin'e bir saldırı olacağı ile ilgili şüpheleri ciddi derecede artmıştır. Takip eden yıllarda Çin sınırında artan Sovyet askeri mevcudiyeti (Sovyet askerlerinin sayısı bir milyona kadar çıkacaktır) Çin'in endişelerini arttırmıştır. Yine bu dönemde Vietnam'da artan ABD askeri gücü de Çin'in endişelenmekte haklı olduğunu düşünmesine katkıda bulunmuş, artan bir şekilde kendisini kuşatılmış olarak hissetmesine yol açmıştır. ABD Hava Kuvvetlerinin Kuzey Vietnam'a yaptığı hava saldırıları ile Çin sınırına yaklaşması da bu algıyı perçinlemiştir. Bu yüzden Çin Halk Cumhuriyeti ülkenin uzak ve geri kalmış batı kesiminin endüstrileştirilmesi için büyük bir proje hazırlamıştır. Bu proje de Üçüncü Cephe veya kısaca Cephe olarak adlandırılmıştır (Meyskens, 2015: 238).

Bu durumla ilgili ortaya konan strateji ve bu konuda yapılan hazırlıklar ise Bu noktada Üçüncü Cephe stratejisi ile ilgili bir dizi soru karşımıza çıkmaktadır. Bu sorular: Üçüncü Cephe nedir; neden uygulamaya konulmuştur; nasıl ilerlemiştir ve projeye ne kadar kaynak tahsis edilmiştir; Maliyet etkin bir strateji midir; arkasında yatan temel düşünce nedir olmaktadır.

Üçüncü Cephe konsepti, merkezi ve batı Çin'deki geniş kapsamlı bir savunma, bilim, sanayi, teknoloji ve ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi çalışmasına verilen isimdir (Bao, 2019: 443). Bu askeri endişeler taşıyan ve Klasik Güvenlik anlayışının en temel yaklaşımlarını sergileyen program 1964 yılında başlamış ve güneybatı ile batı Çin'in uzak bölgelerinde 10 yıl kadar sürdürülmüştür. Potansiyel çatışma tehditlerinden yola çıkılarak hazırlanan programın ana amacı Çin'in erişime uzak iç kesimlerinde kendi kendine yeterli olabilecek sanayi bölgeleri kurmaktır. Böylelikle olası bir saldırı halinde ülkenin stratejik derinliğinin atırılması amaçlanmıştır (Fan ve Zou, 2021: 2). 1950'li yılların ortalarında Çin hemen hemen her alanda güçsüzdür. Ekonomisi durgunluk içindedir, hatta bazı sektörlerde geriye dahi gitmiştir. Ülke askeri açıdan da güçsüzdür. Bu dönemde yaşanan Kore savaşı ve ülkenin iç sorunlarına ek olarak, o dönemdeki siyasi ortam Mao ve Çin Halk Cumhuriyeti yönetimini güvenlik konusuna daha ciddiyetle yaklaşmaya mecbur bırakmıştır (Mohanty, 1998: 1443).

1962 yılında Çin ciddi bir mali-ekonomik kriz içerisindedir. Ülkenin güvenlik endişeleri de bu dönemde artmaya başlamıştır. Bu ortamda 1963-1964 yıllarında açıklanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1965-1970) ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizin aşılması ve ülke içerisindeki hayat standartlarının yükseltilmesi için tüketim malları üreten hafif sanayinin ve tarımın desteklenmesi ve ülkenin sahil bölgesindeki sanayinin kapasitesinin arttırılması öngörülmüştür (Naughton, 1988: 352). Ancak Mao bu planın uygulanmasına karşı çıkmıştır. Mao, 1962 yılı Ekim ayından beri tüm kritik kararlara doğrudan müdahil olmaktadır. Bu kapsamda kendi aklındakilerle uyuşmadığı için Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planını reddetmiştir. Ona göre o dönemde ülkenin önceliği toplumsal refahı arttırmak değil, varlığını sürdürmesi olmalıdır. Bu yüzden 1950'li yıllardan beri zaman zaman gündeme getirdiği ülkenin üç ana savunma bölgesine bölünmesi ve sanayi vb. planlamaların bu kapsamda yapılması önermesini yenilemiştir (Naughton, 1988: 353).

Mao'nun önerisinde de dile getirdiği Üçüncü Cephe (Sanxian) terimini ilk kez Ocak 1962'de yapılan bir Konferans'ta dönemin Savunma Bakanı ve Mao'nun halefi Lin Bao kullanmıştır. Her ne kadar bu konuşmada Lin Bao'nun kendi düşüncelerini mi ifade ettiği ya da Mao'nun düşüncelerini mi aktardığı tam olarak anlaşılammış olsa da, genel kabul gören yaklaşım Mao'nun düşüncelerini seslendirdiği

yönündedir (Mohanty, 1998: 1443-1454). Çünkü Mao'nun 1956 yılından beri kaleme aldığı mektuplar ve diğer dokümanlar incelendiğinde, bu belgelerde Üçüncü Cephe stratejisinden bahsettiği görülmektedir (Leung ve Kan, 1992: 43-66). Lao'yu takiben aynı yılın Ağustos ayının 17-20'si arasında düzenlenen Çin Komünist Partisi'nin Merkez Komite Toplantısı'nda Mao, Lao'yu tasdik etmiştir. Ülkenin tüm önemli ve büyük sanayi tesislerinin ülkenin kıyı bölgesindeki büyük şehirlerinin etrafında toplandığını bunun da stratejik açıdan önemli bir zafiyeti ortaya çıkardığını, bu durum telafisi ve ülkenin stratejik derinliğinin tesis edilmesi için planlamacıların bir plan hazırlaması ve ülke yönetimin de bu planı hızla hayata geçirmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir (Guo, 2013: 3). Konuşmasından da anlaşılacağı üzere Mao, Kore Savaşı'ndan sonra bir başka çatışmanın daha gelmekte olduğu kanısına varmıştır. Bunun da sebeplerinden biri Amerikalıların 1964 yılından itibaren Vietnam'daki artan askeri mevcudiyetidir. Mao'ya göre Vietnam'ın bir adım sonrası Çin'dir. Bu yüzden 1964-1971 yılları arasındaki dönemde Mao idaresindeki Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) yönetimi ülkenin güneybatı ve iç batı kesimine yönelik bir yatırım ve yeniden inşa ve kıyı bölgelerindeki sanayi tesislerini taşıyarak sanayi merkezi kurma programını yürürlüğe sokmuştur. Bu programın amacı büyük ve kendine yeterli bir endüstri merkezinin stratejik rezerv olarak kurulmasıdır. 1964 yılının ilk yarısında başlayan bu programa "Üçüncü Cephe" adı verilmiştir (Lüthi, 2020). Üçüncü Cephe programı ile oluşturulan iç bölgelerdeki dağınık sanayi merkezi bu bölgeleri ekonomik açıdan canlandırmayı hem de olası bir savaş halinde hava saldırısı ile yok edilmesi zor olacak stratejik bir rezerv oluşturulmasını öngörmüştür. Yaklaşan çatışmaya hazırlık için Mao savunma planları hazırlanmasını istemiştir. Bu kapsamda ülkenin üç savunma bölgesi-cepheye ayrılmasını ve buna göre askeri hazırlıkların yapılmasını önermiştir. Bu üç bölge/cephesiz kademeli bir savunma hattı olarak düşünülmüştür. Bu kapsamda Birinci Cephe, ülkenin kuzeydoğu bölgesi ve sahil şeridi, İkinci Cephe kıyı kesiminin hemen arkasındaki bölge ile uzak batı bölgesi, Üçüncü Cephe ise merkezi Çin olmuştur (Bao, 2019: 443). Özellikle en korunaklı bölge olduğu düşünülen Üçüncü Cephe bölgesinde olası bir savaş durumunda kullanılmak üzere büyük bir savunma sanayi temelli endüstri kurulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden program öncelikli olarak askeri ve güvenlik merkezlidir. Yine bu sebepten dolayıdır ki,

program uzunca bir süre devlet sırrı olarak kalmıştır (Naughton, 1988: 351).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Üçüncü Cephe stratejisinin ekonomik olduğu kadar askeri motivasyon kaynakları da vardır. Bunlardan en önemlisi Chiang Kai-Şhek ve Joseph Stalin'in İkinci Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerindeki kötü performanstır. Mao'ya göre her ikisi de ilk başlarda cephe gerisinde güçlü bir sanayi altyapısı oluşturamadıkları için çok zor zamanlar geçirmişlerdir. Başarısız olmalarını sebebi bu sanayi merkezini vaktinde kuramamış olmalarıdır (Meykens, 2020). Uzakdoğu'da artan gerginlik yüzünden Çin'de bu dönemde ABD Donanması desteğindeki Tayvan güçlerinin Çin'in büyük şehirlerine saldıracağı korkusu da hâkimdir. Çünkü ülkenin güneydoğu kıyı savunma sistemi o dönemde büyük devletlerden gelebilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlü değildir (Guo, 2013: 3).

Çin, 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti adıyla uluslararası sistemde yerini almıştır (Guo, 2013: 3). Ancak 1950'li yılların başında henüz yeni kurulmuş ve varlığını ilan etmiş olan Çin Halk Cumhuriyeti hemen her açıdan (iktisadi, askeri ve siyasi alanların tümü) zayıftır (Lüthi, 2020; Mohanty, 1998: 1443). Ekonomik durgun içerisinde, hatta yaşanan iç savaş sebebiyle bir hayli de gerilemiştir. Bu yüzden ülke siyasi ve askeri açıdan da istikrarlı değildir (Mohanty, 1998: 1443). Ülke 1960'lı yılların başlarında çoğunlukla tarıma dayalı ekonomisi olan düşük gelirli bir ülkedir. Mao'nun Kültür Devrimi projesi ve tarımda verimi attırmaya yönelik tavsiyelerinin sebep olduğu kıtlık bu durumu daha kötüleştirmiştir. Ülke ekonomisi İleriye Doğru Büyük Sıçrayış ve 1959-1960 yıllarında yaşanan kıtlıkların etkisinden henüz kurtulamamıştır (Fan ve Zou, 2021: 6). Mali kaynağa şiddetle ihtiyacı olan ülke her olasılığı değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'nden de mali yardım talebinde bulunulmuştur. Sovyetler bu talebe olumlu karşılık vermiştir, ancak bir şartla; Sovyetler Birliği'nden alınan ekonomik yardımla ülkenin özellikle kuzey bölgelerindeki demiryolu ağının geliştirilmesini sağlanacaktır ve ülkenin Sovyetler Birliği ile olan bağlantısı güçlendirilecektir. Bu yüzden öncelik kuzeydeki ulaşım ağının iyileştirilmesine verilmiştir. Ancak ülkenin diğer kısımlarının, özellikle de iç kesiminin ulaştırma, iletişim ve sanayi altyapısı gelişmemiş olarak kalmaya devam etmiştir. Ancak 1950'li yılların sonu-1960'ların başında Çin'in Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri

bozulmaya başlamıştır (Lüthi, 2020). Bunun da temel sebebi Pekin'in, Sovyetler Birliği'nin rakiplerinden birisi haline gelmesidir. Sosyalizm'in uygulanmasındaki fikir ve görüş ayrılıklarının bu rekabetin kaynağı olduğu iddia edilse de asıl sebebin Mao'nun Çin'i dünya sosyalist hareketinin lideri yapma isteği ve iddiası husumetin kaynağı gibi gözükmemektedir (Meykens, 2020). Bunun sonucunda Çin en önemli müttefikini kaybetmiş ve Komünist-Sosyalist blokta önemli bir çatlak da ortaya çıkmıştır. Bu yüzden iç problemlerin aciliyetine rağmen Mao ve takipçileri güvenlik sorunlarına öncelik tanımıştır. Mao yeni kurulan Çin'in tüm komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmesi ve sürdürmesine hemen her yerde vurgu da bulunsa da bu durumun sürdürülebilir olmadığını farkına varmıştır. Bu tutum Mao'nun 1955-65 yılları arasında yaptığı tüm konuşmaları ve yazılarında belirgindir (Ch'en, 1969: 120-121). Bu yüzden 1956 yılında Çin kendisini Sovyet kampından ayırmıştır. Stagflasyon ülke ekonomisinin en büyük problemi ve ülkenin iç kesimleri merkezden kopuktur. Bu sebeple iktisadi açıdan bu bölgelerden ülke ekonomisine bir fayda sağlanamamaktadır (Bloodworth, 1982: 114). Bu amaçla 1964-71 yılları arasında bu bölgeleri dönüştürmeyi de amaç edinen büyük bir yatırım programı başlatılmıştır. Programın iktisadi amacı kendi kendine yeten bir kırsal alan ve sanayi bölgesi yaratmaktır. Bunun sonucunda, ulaşılması zor olduğu için güvende olduğu düşünülen bu bölgede ortaya çıkacak gelişme, Çin'in olası bir siyasi ve askeri rekabet ve mücadele döneminde ülkenin stratejik rezervleri olarak hizmet edecektir. Ülkenin stratejik rezervini geliştirme programı olan Üçüncü Cephe'ye start Kültür Devrimi'nden kısa bir süre önce verilmiştir ama Kültür Devrimi ile eş zamanlı ve koordineli olarak devam ettirilmiştir. Ancak bu iki politika arasında ciddi bir anlayış ve kapsam farkı vardır. Kültür Devrimi iç politik durum ve bunun ortaya çıkardığı, kendi kendine yeterli olacak küçük ölçekli, bölgesel bir yapılanmayı öngörürken Üçüncü Cephe, daha geniş kapsamlı, merkezden idare edilen ve dış tehdidi temel alan bir programdır (Naughton, 1988: 351).

Birinci, İkinci ve Üçüncü Cephe.

Kaynak: Covell Meyskens, There Never Was a Cold War China, Wilson Center, (9 Eylül 2020)²

1966-70 yılları arasındaki Üçüncü Beş Yıllık Plan'daki temel değişikliklerin ki bu değişikliklerin kaynağı bizzat Mao'nun kendisidir, sonucunda sanayi ve tarıma verilen önem yerini temel sanayi dalları ve ülkenin üç ana bölgeye bölünmesi düşüncesine bırakmıştır. Bu kapsamda Üçüncü Cephe'ye ayrılan kaynaklar artırılmıştır (Bao, 2019: 446-447).

Üçüncü Cephe'nin Teşkili

Daha önce de ifade edildiği üzere, Çin'in stratejik açıdan güvenli, batı ve güneybatı Çin'deki uzak bölgelerinde komple bir sanayi sistemi ve altyapısı kurma Üçüncü Cephe Programı'nın ana amacıdır. "Büyük Üçüncü Cephe" veya "Büyük Geri Bölge" Çin'in Sichuan, Yunnan, Guizhou, Gansu ve Qinghai, Ningxia eyaletlerinin tamamını, Hennan, Hubei ve Hunan'ın ise dağlık batı kısmını içine almaktadır.

² <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/there-never-was-cold-war-china> , Erişim tarihi: 24 Mayıs 2021

Bu bölge büyük bir sanayi alanı olarak planlanmıştır. Bu devasa hinterlandta sanayi tesisleri ve fabrikalar uzak bölgelere ayrı ayrı serpiştirilmiştir. Çünkü Çin Komünist Partisi yönetimi merkezi planlamacılarına Üçüncü Cephe kapsamında planlanan sanayi tesislerinin dağlık alanlarda, birbirinden uzakta ve gizli bir şekilde yerleştirilmesini, bazı önemli tesislerin ise mağaralara gizlenmesini istemiştir (Central Documentary Office, 1992; Meyskens, 2015: 239). Bu şekilde sadece tesislerin yeri değil programın kendisi de gizli tutulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden Çin halkının çoğunun bu stratejiden ve bu kapsamda yapılan çalışmalardan hiç haberi olmamıştır (Meyskens, 2020). Büyük bir gizlilik içinde yürütülmeye çalışılan Üçüncü Cephe projeleri içinde büyük tesisler çoğunluktadır. Bu tesislerin de büyük bir kısmı 1920-1940 yılları arasında Çin Komünist Partisi gerillalarının üs olarak kullandığı dağlık alanlar ve Uzun Yürüyüş sırasında kullanılan ikmal noktalarında inşa edilmiştir (Meyskens, 2015: 239). Proje kapsamında üretim kapasitesinin artırılması isteği programın askeri köklerinin varlığına işaret ettiği iddia edilmiştir. Çünkü olası bir hava saldırısında mümkün olan en az zayıatın verilmesi için birbirinden uzağa serpiştirilen tesislerin imalat işini Çin Halk Cumhuriyeti Ordusu yapmıştır.

Stratejik sebep: Üçüncü Cephe konseptine ülkenin tüm kaynaklarının aktarılması ÇHC yönetimin etrafındaki siyasi-politik ortamı oldukça tehditkâr bulmalarına karşı verdiği tepkinin bir sonucudur. Çin, Sovyetler Birliği ile olan ikili ilişkilerin bozulmasından sonra ciddi bir bocalama içerisine girmiş ve kendisini bir dizi dış tehditle yüzleşmiş olarak görmüştür. Süregiden Vietnam Savaşı, 1962 Hindistan-Çin Sınır Savaşı, Tayvan'ın Çin anakarasına saldırı çağrısının hepsi bu dönemde Çin'in yüzleştiği tehditlerdir. Bunun sonucunda merkezi yönetim tarafından 1965 yılında hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1965-1970) önceliği savaş hazırlığı olmuştur (Chen, 2003; Tan vd, 2021: 1152).

Askeri kökenine rağmen Üçüncü Cephe'den beklenen bir diğer fayda da ülkenin sanayi altyapısının dengeli dağıtımın sağlanması olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu sırada, ülkenin sömürge geçmişinin de etkisi ile sanayi tesislerinin %70'i kıyı bölgelerinde toplanmıştır. (Birinci Cephe) İç bölgelerdeki sınırlı sanayi altyapısı ise birkaç büyük şehir etrafında yoğunlaşmıştır. Dengeli bir sanayi dağılımı ve buna uygun bir altyapının kurulması ve beklenen büyük savaşa hazırlık amacıyla merkezi hükümet, Birinci ve İkinci Cephe

bölgelerinden ülkenin iç bölgelerinin desteklenmesine karar vermiştir (Tan vd, 2021: 1152).

1960'lı yıllarda Çin'in stratejik planları Sovyetler Birliği ile olan ikili ilişkilerinin bozulması ve 1969 yılında iki ülke sınırında yer alan Amur-Usuri bölgesinde birbirleriyle neredeyse savaşmaları sebebiyle tamamen çökmüştür. Çin kendisini bir anda hiçbir müttefikinin kalmadığı ve Soğuk Savaş döneminin iki büyük gücü ile de savaşın eşiğine geldiği bir konumda bulmuştur. ABD'nin Vietnam'daki artan yığınağına ek olarak Sovyetler Birliği de Çin ile olan sınır bölgesine askeri yığınak yapmaya başlamıştır. Tayvan da bu gelişmelerle eş zamanlı olarak, Çin'i iyice baskı altına almak için, iki ülke arasındaki gerginliği tırmandırma yoluna gitmiştir. Yaşanan gelişmeler sebebiyle etrafındaki tüm olayları birbirleriyle bağlantılı hale getirip, güvenikleştiren ÇHC yönetimi büyük bir savaşın kapıda olduğuna ve buna elinden geldiğince hazırlanması gerektiğine ikna olmuştur (Guo, 2013: 3). Böyle bir durumda ülkenin Pasifik okyanusuna bakan kıyı kesimini denizden gelecek bir saldırıya karşı koruyamayacağını düşündüğü için ana savunma planını ülkenin iç kısımlarına çekilerek yapılacak bir yıpratma ve gerilla savaşı şeklinde kurgulamıştır. Bu sayede savaş ülkenin geneline ve zamana yayılacak ve Batılı güçlerin savaşma isteği ve iradesinin azalması beklenecektir (Naughton, 1988: 386). Böyle bir durumda da ülkenin kıyı kesiminde toplanmış olan sanayisinin elden çıkmaması ve saldırılarda tahrip olmaması için ise ülkenin erişimi zor olan uzak ve sarp iç kısmına taşınması en uygun bir çözüm olarak görülmüştür. Bu kapsamda da 1964-1980 yılları arasında Çin büyük yatırımlar kalemine ayrılan bütçenin %40'unu Üçüncü Cephe projelerinin imalatına harcamıştır. Üçüncü Cephe yaklaşımı kapsamında 1.000 kadar sanayi projesi hayata geçirilmiştir (Meykens, 2015: 238). Cephe, Mao'nun iktidar süresinin neredeyse yarısını kapsamış ve bu dönemde ülkenin sanayileşme çabasının en önemli bileşeni olmuştur.³ Bu durum özellikle 1959-1976 yıllarını kapsayan dönemde oldukça belirgindir (Meyskens, 2015: 239). Öncelikli amaç da savaş hazırlığı olduğundan kıyı bölgelerinden taşınan sanayi tesisleri ve destek altyapısı iç bölgelerdeki sayısı yüzlerle ifade edilen şehir, kasaba ve dağlık alanlara dağıtılmıştır (Tan vd, 2019: 44-51).

³ Mao, Çin'de 1949 yılında iktidara gelmiş ve 27 yıl ülkeyi idare etmiş ve 1976 yılında da ölmüştür. Üçüncü Cephe stratejisinin 1964-1980 yılları arasında uygulandığı göz önünde bulundurulursa iktidarının yarısına yakınında Üçüncü Cephe stratejisi ile ilgilendiği görülebilir (Meyskens, 2015: 239).

Kararın zamanlaması daha doğrusu tetikleyicisi ABD'nin Vietnam'da artan mevcudiyeti olmuştur (Naughton, 1988: 369). O dönemde ABD'nin Vietnam'daki savaşa artan müdahalesi Çin'in güneyini doğrudan tehdit eder hale gelmiştir ve Çin'in ulusal güvenliğe de tehdit oluşturmaya başlamıştır (Guo, 2013: 3). Kore Savaşı'ndaki tecrübelerinden yola çıkan ÇHC, ikinci bir Kore Savaşı tecrübesi daha yaşamamak için gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Ancak Vietnam Çin'in güney yaklaşımında kalmaktadır ve Üçüncü Cephe aslında güneyden gelecek bir tehdiye karşı hazırlık değildir. Üçüncü Cephe, Çin Heartland'ına daha ziyade Pasifik'ten gelecek bir tehdit öngörüsüne göre hazırlanmış bir savunma planıdır. Çin'in güney sınırı hâlihazırda dağlık ve sarp bir arazi olduğundan ve büyük yükseltilerin hemen hepsi Çin tarafında kaldığından dolayı bölge aslında doğal bir savunma hattıdır. Bölge keza Çin'in önemli nüfus merkezlerine de uzaktır. Ancak Çin'in önemli nüfus merkezleri olan Şangay, Pekin-Tianjin ve Shenyang bölgeleri Pasifik'ten gelecek saldırılara açıktır (Naughton, 1988: 369). Çin'in kıyı bölgesi ülke nüfusunun önemli bir kısmını ve ülke sanayinin yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır (Blaker, 1973: 219-225). Japonya örneğini göz önünde bulunduran Çin, henüz nükleer silahının olmadığı bu yıllarda ülke nüfusu ve sanayisinin önemli bir kısmını barındıran Pasifik bölgenin, bir çatışma halinde hızlı sonuç almak isteyecek büyük güçlerin yapabileceği sınırlı bir nükleer saldırı için ideal bir hedef olduğunun farkındadır. Bu da bu şehirlerin Çin açısından önemini arttırmaktadır. Bu yüzden Üçüncü Cephe stratejisi alternatif ve korunaklı bir sanayii merkezi kurmaya odaklanmıştır (Naughton, 1988: 369). Ayrıca bu yapı coğrafi yakınlık sebebiyle Çin'in ABD'yi kendisinden uzak tutması ve meşgul etmesi amacıyla Vietnam'a destek sağlamasına da imkân verecektir (Jencks,1982: 62 ve 146). O dönemde Luo Ruiqing, Lin Bao ve Mao'ya nispeten ABD müdahalesi ihtimalini daha fazla ciddiye almış ve bu durum için daha ciddi hazırlıklar yapılmasını gerektiğini savunmuştur (Segal, 1985: 169). Tüm bu sayılan sebepler Çin merkezi hükümetine ülkenin batı kesiminde stratejik derinlik oluşturmanın önemini göstermiştir (Guo, 2013: 3). Bu amaçla hazırlanan Üçüncü Cephe stratejisi Çin'e iki konuda esneklik sağlamaktadır:

1. Çin'in sanayi altyapısı için güvenli bir bölge sağlanması,

2. Vietnam'a, ABD'yi meşgul etmesi için gereken askeri desteğin verilmesini sağlayacak lojistik destek sisteminin ve altyapısının kurulması (Whiting, 1975: 175-194).

Çin bu sayede bir taraftan Vietnam'ı kendi adına ABD ile savaştırırken diğer yandan da ikili ilişkilerinin çoktan bozulduğu Sovyetler Birliği'nin bu duruma müdahil olmasını önlemeye çalışmıştır. Ayrıca Vietnam'la kurulan ilişki Çin'in içine düştüğu yalnızlıktan kurtulmasını da sağlamıştır (Wich, 1973: 297-299; Zagoria, 1967: 42-45). Ancak sertlik yanlısı olan Ruo Vietnam'la değil, Sovyetler Birliği ile yeniden ittifaka gidilmesi taraftarı olmuştur (Zagoria, 1967: 70-83; Ahn, 1976: 186-190, 203-204). Üçüncü Cephe bu açıdan bakılınca Çin'in ABD tehdidine karşı geliştirdiği geniş kapsamlı tepkinin ana bileşenlerinden biridir.

Zorlu coğrafi şartlar ve ulaşım maliyetleri yüzünden Üçüncü Cephe Çin'e oldukça pahalıya mal olmuştur. Projeler pek çok kez planlanan bütçenin üzerine çıkmış ve proje takviminin de gerisinde kalmıştır (Fan ve Zou, 2021: 8). 1972 yılından sonra ABD ile Çin arasında ortaya çıkan yakınlaşması ile bazı değişimlerin yaşanması üzerine Çin Komünist Partisi savunma harcamalarını azaltma yoluna gitmiştir. Ülkenin dış politikasında yaşanan bu değişimden Üçüncü Cephe stratejisi de etkilenmiş, strateji kapsamında hayata geçirilen projeler durmuştur (Meyskens, 2020). 1970'li yıllarda jeopolitik ve stratejik denklemlerde ortaya çıkan değişimler sonucunda Üçüncü Cephe stratejisi kademeli olarak tasfiye edilmiştir (Fan ve Zou, 2021: 8). Bunda Çin Halk Cumhuriyeti yönetiminin toplumsal refahı da arttırmak için ağır sanayi yerine hafif sanayi ve ziraatın ön plana çıkarılması ve desteklenmesi kararının da büyük etkisi vardır (Meyskens, 2020).

Barry Naughton'a göre Üçüncü cephe ekonomik açıdan bir hatadır. (Naughton, 1988: 351-386; Naughton, 1991: 153-182). Naughton'ın bu görüşü genel kabul gören bir yaklaşımdır. Ancak Chriss Bramall bu duruma bir istisna olmuştur. Bramall'a göre Cephe, Çin'in geri kalmış iç bölgelerinin yaşam standartlarının yükseltilmesinde yardımcı olmuştur (Dali, 1990: 230-257; Shapiro, 2001: 145-159; Bramall, 1993). Sonuç olarak askeri ve klasik güvenlik anlayışı kapsamında geliştirilen Üçüncü Cephe stratejisi özellikle kendisinden kısa vadede beklenen faydayı sağlamıştır. Program uzun vadede yatırımların sürdürülmesi için ayrılan kaynakların azalması, artan taşıma ve ulaştırma maliyetleri gibi sebepler yüzünden

ekonomik olarak etkin olmaktan çıkmış olsa da, Çin kırsal kesiminin gelişmesi ve sanayileşmesi için gereken altyapıyı sağlamış ve özellikle 90'lı yıllarda ortaya çıkan iktisadi büyümenin de temelini oluşturmuştur. Projenin en önemli yararı, ilk başta güvenlik kaygılarla hazırlanan projenin Çin'in izole ve geri kalmış bölgelerine ulaşım, iletişim ve sanayileşmenin getirilmesi olmuştur.

Sonuç

Dünya genelindeki güvenlik sorunları eski sorunlara ilave yeni ve karmaşık sorunların da eklenmesiyle, karmaşık bir hal almıştır. Soğuk savaş döneminin dünya düzenine özgü modellerle Soğuk Savaş sonrası dönemdeki yeni dünyayı anlamak ve açıklamak mümkün oldukça zor olabilmektedir. Ortaya konulacak yeni güvenlik anlayışı teoriden, gerçek hayattan ve dünyanın tüm bölgelerindeki uygulamalardan esinlenen bir model olması halinde daha kapsayıcı olacaktır. Ancak bu şekilde günümüzün ve geleceğin güvenlik sorunlarına çözüm bulmak mümkün olabilecektir. Aksi halde Soğuk savaş döneminde olduğu gibi güvenlik sağlamak isterken güvensizliğin arttırılması gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalılabilecektir. Bu güvensizlik durumuna Çin'in 1960'lı yıllarda uygulamaya çalıştığı ve ülkenin mali kaynaklarının önemli bir kısmını tüketen Üçüncü Cephe stratejisi iyi bir örnektir.

Soğuk Savaş döneminde güvenliğe yönelik temel tehdidin kaynağı devletlerin kendi güvenlik uygulamaları olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sonlanmasından sonra bu tehdit ve onun sebep olduğu güvenlik ikilemi durumu etkisini kaybetmiştir. Ancak Soğuk Savaş döneminde etkili olan ve devletleri paranoyak bir hale sokan bu durum, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cephe stratejisinde olduğu gibi ülkenin neredeyse tüm kaynaklarının kullanılmasına sebep olan imkânsız projelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü Cephe stratejisi kendisini tehdit altında hisseden bir devletin bu duruma olan tepkisinin nerelere kadar gidebileceğini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Bu durumun Çin açısından en önemli faydası, ülkenin uzak kırsal kesimlerinin de bu sayede gelişmesinin önünün açılmasıdır. Çin, daha sonra bu altyapının bir başarısızlık öyküsünün nişanesi olarak çürütmesine izin vermemiş, bunu sanayi ürünleri üretimine çevirerek 1990'lı yıllardaki ekonomik çıkışının altyapısı olarak kullanmıştır.

Kaynakça

AHN, Byung-Joon (1976), *Chinese Politics and the Cultural Revolution*, University of Washington Press, Seattle.

BAJPAI, Kanti (2000), *Human Security: Concept and Measurement*, Kroc Institute for International Peace Studies, Notre Dame.

BAL, Mehmet Ali (2003), *Modern Devlet ve Güvenlik, IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul.

BALDWIN, David A. (1993), *Neorealism And Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York.

BAO, Bowen (2019), *The Impact Of The Third-Front Movement On The National Economy During The Cultural Revolution*, The First International Symposium On Economics, Management, And Sustainable Development (EMSD 2019), Hangzhou, China, s. 443-448.

BAYLIS, John (2001), *International And Global Security In The Post-Cold War Era*, The Globalization Of World Politics, Editor: John BAYLIS, J. ve SMITH, S., Oxford, Oxford University Press, 253-276.

BELLAMY, Ian (1981), *Towards A Theory Of International Security*, Political Studies, Cilt 29, Sayı 1, s. 100-105.

BLAKER, James R (1973), *The Production of Conventional Weapons, The Military and Political Power in China in the 1970s*, Editor: WHITSON, W., New York, Praeger, 219-225.

BLOODWORTH, Dennis (1982), *The Messiah and the Mandarins: The Paradox of Mao's China*, Weidenfeld and Nicholson, Londra.

BRAMALL, Chriss (1993), *In Praise of Maoist Economic Planning: Living Standards and Economic Development in Sichuan Since 1931*, Oxford University Press, Oxford.

BUZAN, Barry. (1991), *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies In The Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York.

BUZAN, Barry, WAEVER, Ole ve DE WILDE, Jaap. (1998), *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra.

Central Documentary Office (1992), *Outlines for the Third Five-Year Plan (1965)/Guanyu Disange Wunian Jihua Anpai Qingkuang De Huibao Tigang*, Selected Important Documents Since the Founding of the People's Republic of China, Cilt 20, Central Documentary Press.

CH'EN, Jerome (1969), *Mao*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., New Jersey.

COLLINS, Alan (2007), Introduction: What is Security Studies, Contemporary Security Studies, Editor: Alan COLLINS, A., New York, Oxford University Press, 1-10.

DALL, Yang (1990), Patterns of China's Regional Development Strategy, China Quarterly, Sayı 122, s. 230-257.

DEDEOğLU, Beril (2008), Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul.

DONGLIN, Chen (2003). Third Front Construction: Development of the Western Region During the Preparations for War, Central Party School Press, Pekin.

ERHAN, Çağrı (2002), Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Ediyor: YİNANÇ, R. ve TAŞDEMİR, H., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 60-69.

FAN, Jinting ve ZOU, Ben (2021). Industrialization From Scratch: The 'Third Front' And Local Economic Development In China's Hinterland, Journal Of Development Economics, Sayı 152, 1-22.

GIDDENS, Anthony (1987), The Nation-State And Violence, University of California Press, Berkeley.

GUO, Dong (2013), Organizational Evolution of China's Third-Front Enterprises: Cases Study on Aosheng Group, Doktora Tezi, ISCTE Business School, Instituto Universitario de Lisboa.

GURTOV, Melvin ve HWANG, Byong-Moo (1981), China Under Threat: The Politics of Strategy and Diplomacy, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

HARDING, Harry (1973), The Making of Chinese Military Policy, The Military and Political Power in China in the 1970s, Editor: WHITSON, W., New York, Praeger, 361-385.

HANNUM, Hurst (1992). Autonomy, Sovereignty, And Self-Determination, The Accomodation Of Conflicting Rights, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

HOUGH, Peter (2004). Understanding Global Security, Routledge, Londra.

JENCKS, Harlan W. (1982), Muskets to Missiles: Politics and Professionalism in the Chinese Army, 1945-1981, Routledge, New York.

LAMBORN, Alan C. ve LEPGOLD, Joseph (2003), World Politics Into The Twenty-First Century: Unique Contexts, Enduring Patterns, Pearson Custom Publishing, Londra.

LAMY, Steven L. (2001), Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neoliberalism, John Baylis ve Steve Smith (Ed.), The Globalization Of World Politics, BAYLIS, J.ve SMITH, S., Oxford, Oxford University Press, 182-199.

KARABULUT, Bilal (2009), Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek, Karadeniz Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 23, s. 1-11.

KEOHANE, Robert ve NYE, Joseph S. (1971), Transnational Relations And World Politics, Harvard University Press, Cambridge.

LEUNG, John K. ve KAN, Michael Y. M. (1992), The Writings of Mao Zedong: 1949-76 Cilt II, (January 1956--December 1957), M.E. Sharpe Inc., New York.

LIN, L. S. F. (2011), State-Centric Security And Its Limitations: The Case Of Transnational Organized Crime, Research Research Paper, No. 156, Institute for European and American Studies (RIEAS), Atina.

MCSWEENEY, Bill (1999). Security, Identity And Interests: A Sociology Of International Relations, Cambridge University Press, Cambridge.

MEYSKENS, Covell (2015), Third Front railroads and Industrial Modernity in Late Maoist China, Twentieth-Century China, Cilt 40, Sayı 3, s. 238-260.

MOHANTY, Deba R. (1998), The Chinese Security Dilemma in the 1950s and 1960s: Story of the Third Front, Institute For Defence Studies And Analysis (IDSA), Cilt 21, Sayı 10, s. 1443-1454.

MORGAN, Patrick (2007), Security in International Politics, Traditional Approaches, Contemporary Security Studies, Editor: COLLINS, A., Oxford: Oxford University Press, 13-34.

NAUGHTON, Barry. (1988), The Third Front: Defence Industrialization in the Chinese Interior, The China Quarterly, Sayı 115, s. 351-386.

NAUGHTON, Barry (1991), Industrial Policy During the Cultural Revolution: Military Preparations, Decentralization, and the Leap Forward, New Perspectives on teh Cultural Revolution, Editor: JOSEPH, William A., WONG, Christine ve ZWEIG, David, Cambridge: Harvard University Press, 153-82.

OWEN, Taylor (2004), Challenges and Opportunities for Defining and Measuring Human Security, Human Rights, Human Security And Disarmament, Disarmament Forum No. 3, 15-24.

ROSATO, Sebastian (2003), The Flawed Logic of Democratic Peace Theory, American Political Science Review, Cilt 97, Sayı 4, s. 585-602.

- SEGAL, Gerald (1985), *Defending China*, Oxford University Press, Londra.
- SHAPIRO, Judith (2001), *Mao's War Against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China*, Cambridge University Press, Cambridge.
- TAN, Gangyi, GAO, Yizhuo, XUE, Charlie Q. L. ve XU, Liquan (2021), 'Third Front' Construction in China: Planning The Industrial Towns During The Cold War (1964-1980), *Planning Perspectives*, Cilt 36, Sayı 6, s. 1149-1171.
- TAN, Gangyi, GAO, Yizhuo ve XU, Liquan (2019), *Research on the Third Front Archaeology Time + Architecture*, No 6, s. 44-51.
- WICH, Richard (1973), *Chinese Allies And Adversaries, The Military and Political Power in China in the 1970s*, Editor: WHITSON, W., New York, Praeger, 291-312.
- WHITING, Allen S. (1975), *The Chinese Calculus of Deterrance*, University of Michigan, Ann Arbor.
- WOLFERS, Arnold (1962), *Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- ZAGORI, Donald S. (1967), *Vietnam Triangle: Moscow, Peking, Hanoi, Pegasus*, New York.

E-Kaynakça

- LÜTHI, Lorenz M. (2020), *Mao's Secret Factories in Cold War China*, *War on the Rocks*, Texas National Security Review, <https://warontherocks.com/2020/08/maos-secret-factories-in-cold-war-china/> , Erişim Tarihi: 16.03.2021.
- MEYSKENS, Covell (2020), *There Never Was a Cold War China*, Wilson Center, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/there-never-was-cold-war-china> , Erişim Tarihi: 24.05.2021.

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Doğu Asya'da: Güneydoğu Asya'dan Beklentiler ve Japonya

Söyleşi: Doç. Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK (TOBB Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)

Söyleşi Yapan: Aslı Nur ÇANAKÇI (AYBÜ, Kamu Hukuku Uluslararası Hukuk YL Öğrencisi)

Söyleşi Yapılan Tarih: 14 Mart 2022

Söyleşi Yapılan Yer: ODTÜ Yerleşkesi, ANKARA.

Aslı Nur ÇANAKÇI (A.Ç): Öncelikle, dergimize söyleşi vermeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz İlk olarak başta Japonya olmak üzere Doğu Asya ile ilişkiniz nasıl gelişti, sosyal bilimler dışında yaptığınız lisans eğitiminiz sonrasında sizi bir sosyal bilimci yapan süreçten bahsedebilir misiniz?

Bahadır PEHLİVANTÜRK (B.P): Evet, Ben Asya-Pasifik konusuna lisans yıllarımda ilgi duydum. İlğim Japonya ile başladı, Güney Asya ile devam etti. Daha sonra doktoramı, Japonya'yı ve Güneydoğu Asya'yı kapsayan bir konu üzerinde Japonya'da Kyoto Üniversitesinde yaptım. Döndükten sonra da, çeşitli üniversitelerde Asya-Pasifik Uluslararası İlişkileri, Japonya Dış Politikası ve genel olarak Japonya üzerine dersler verdim.

A.Ç: Bildiğiniz üzere, bu dönemde Doğu Asya kültürleri özellikle dikkat çekmekte, Japon kültürü de bunların en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Bu noktada Japon Kültürü içerisinde temel unsur olarak neleri barındırmaktadır? Türk kültürüyle benzer yönleri var mıdır? Yahut daha geniş bir perspektiften, Doğu Asya kültürleriyle Türk kültürünün benzer yanları temel olarak nelerdir?

B.P: Doğrusunu isterseniz, kavram olarak Doğu Asya dediğimizde hem Güneydoğu Asya'dan, hem Kuzeydoğu Asya'dan bahsediyoruz. Kuzeydoğu Asya ve Güneydoğu Asya birbirinden farklı, burada çok

farklı kültürler var. Güneydoğu Asya ise kendi içinde çok daha farklı kültürleri barındırıyor. Kuzeydoğu Asya dediğimizde Japonya ile Kore, biraz birbirine benzer kültürel özellikler gösteriyor. Çin ile Japonya ise kültürel olarak bazı noktalarda benzeşme de siyasi kültür olarak birbirinden farklılık arz ediyor. Hepsi birden Türk kültüründen oldukça farklı olarak karşımıza çıkıyor. Türk kültürüyle bazı kültürel benzerlikler bulunsa ve bunlara vurgu yapılsa da bunlar biraz seçme kültürel benzerliklerdir. Aslına bakarsanız bu bölge, kültürel olarak bizden çok çok farklı bir bölgedir. Böyle olmasından dolayı da bizim penetre etmemiz zor olan bir bölge olmuştur. Mesela, Türk iş adamlarının oraya gittiklerinde bir miktar zorlandıklarını görüyoruz, hatta Müslüman çoğunluğun yaşadığı bölgelerde bile adapte olmakta zorlandıklarını görüyoruz. Gördüğüm kadarıyla, Türklerin en çok zorlandığı kısım yemek kültürü oluyor, yemeklerin kokusu ve tadı farklı geliyor. Benim içinse ilgi çekici olan tarafı bu farklılıkları oluyor, Japonya'nın özellikle Güneydoğu Asya'nın bu bize benzemeyen tarafları bana ilgi çekici geldiği için ben oraları çalışmak istedim. Ayrıca toplumsal yapıları da bizden çokça farklılık arz ediyor. Örneğin; Malezya ve Endonezya'nın İslamiyet anlayışının bizden çok farklı olduğunu, yine bütün Güneydoğu Asya'da kadın figürünün çok güçlü olduğunu görüyoruz. Toplumsal yapılarına girinceye kadar bakacak olursanız eğer Çin'den başlayıp, Tayvan, Filipinler üzerinden farkı daha net görürsünüz. Bu noktada çokça sorulan hangimiz daha iyi sorusu ise doğru bir soru değil, bu durumu iyi veya kötü diye incelememek gerekir. Orada da farklı gelişmiş toplumsal yapıların kabulü gerekir.

A.Ç: Hocam, bölgeye ait çalışmalarınızda Asya-Pasifik yerine özellikle son dönemde literatürde sıkça kullanılan Hint-Pasifik (Indo-Pacific) terimine yer veriyorsunuz. Bu kavramı ve sizin açınızdan önemini bizimle paylaşabilir misiniz?

B.P: Sosyal bilimlerde konuyu nasıl çerçevlendirdiğiniz ona nasıl bir ad verdiğiniz, konuya nasıl yaklaşacağınız neyi görüp neyi göremeyeceğinizi de belirleyen bir etki yaratıyor. Çok eskiden Uzakdoğu terimi kullanılırdı bu terim Batı merkezci bir terimdi, daha sonra Doğu Asya terimi kullanılmaya başlandı hala da bu terim kullanılıyor. Ama bu, Asya'daki Amerikan varlığını ve Pasifik üzerinden dönen iktisadi entegrasyon çabalarını bir miktar görünmez kıldı ve Asya-Pasifik terimi alana çok hakim oldu. Son zamanlarda biraz daha Indo-pasifik terimi ön plana çıkmaya başladı. Bu strateji farklı farklı yorumlanıyor: Amerikalıların yorumlarıyla Japonların yorumları arasında bazı farklılıklar var. Benim gördüğüm, burada

eleştirel jeopolitiksel bir yaklaşım var. Asya'nın Yükselişi dediğimiz fenomeni bazı bölgelerde sadece Çin olarak tanımlama eğilimi var, bunun daha da geniş bir fenomen olduğunu ortaya koymak ve Çin'in ağırlığını biraz da azaltmak için bu stratejinin kullanıldığını görüyorum. Malumunuz Asya'nın Yükselişi dediğimiz şey, Japonya'ya başladı, oradan da Güneydoğu Asya'nın 90'larda çok hızlı kalkınma oranları yakalayarak yükselmeye başlamasıyla devam etti. Bir de ASEAN entegrasyonu oluştu, bana sorarsanız Avrupa Birliği'nden sonra en başarılı entegrasyon hareketidir. Aslına bakarsanız Çin'in yükselişi, Asya krizinden sonra göze batmaya başladı ve o kadar çok göz kamaştırdı ki herkes sadece Çin'den bahsetmeye başladı. İndo-Pasifik olarak nitelendirilen kavrama gelince ise bu kavram hem dengeleyici unsur olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni, Japonya'dan başlayarak Güneydoğu Asya'yı, hepsinden önemlisi Güney Asya'yı, Hindistan'ı içine dahil ediyor -Hindistan'a şöyle bir değinmek gerekirse; Hindistan büyüme hızı hiç de fena olmayan bir ülke olarak karşımıza çıkıyor. Biraz düşük bir bazdan geldiği için Çin'in seviyesine gelmesi zaman alacak ama sonuçta o potansiyelin olduğu biliniyor, geleceğin dünyasında da önemli bir yeri olan başat bir güç olarak karşımıza çıkıyor- İndo-Pasifik kavramını Ortadoğu ile Afrikayla ilişkiler bakımından da uzattığımızda gerçekten bu kavramın, bölgeyi biraz daha geniş bir çerçeveden ele alabildiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra, FOIP dediğimiz "Free and Open Indo-Pacific" yani "Özgür-Açık Hint-Pasifik" kavramı da geniş bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Son yıllarda dünyada gördüğümüz otoriterleşmeye olan eğilime karşılık demokratik sistemi benimsemiş ülkelerin aralarındaki bağları devam ettirmeleri hatta güçlendirmeye de devam ediyor olmalarını görüyoruz. Aynı zamanda Çin'in en azından ekonomik model olarak, bir pazar olarak iktisadi yönlerle kendisini alternatif olarak ortaya koyması, karşı diğer alternatifi de dünya ülkelerine hatırlatma olarak görüyoruz. Bunun yalnızca basit bir askerî imgeleme olmadığını görüyoruz. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri, bu kavramı biraz daha askeri olarak alma eğiliminde olsa da öte yandan Japonya ve Güneydoğu Asya ülkeleri bu İndo-Pasifik kavramını daha farklı şekilde ele alıyor. Burada ortak bir kalkınma modelinin varlığını görüyoruz. Demokrasiyi güçlendirmek gibi bir hedef, Batı'nın artık azalttığı altyapı çalışmalarının, Çin'in bu şekilde krediletmeye başlamış olmasının getirdiği Çin'e kayışı engelleme çabası var. Dolayısıyla Hint-Pasifik kavramı çok geniş bir kavram güvenlik, ekonomik kalkınma, normatif demokrasi vurgusu boyutlarıyla oldukça kapsamlı bir şekilde ve daha tanımlı bir şekilde ilerlemekte

olan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Hint-Pasifik kavramınız sadece coğrafi bir kavram olarak ele alamazsınız. Güvenlik, ekonomi ve normatif boyutlarıyla değerlendirmeniz gerekir. Şuan da bu şekilde popülerleşmeye başlamış durumda ve diplomatik söylemde, Avusturalya, Amerika Birleşik Devletleri Japonya, çoğunlukla bu kavramı kullanmaya başladı.

A.Ç: Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomisinin çok hızlı bir şekilde yükseldiğini görüyoruz. Bu durum çok kutuplu dünyadaki kutup sayısını arttırabilir mi? Şöyle ki güçlenen, Güneydoğu Asya ülkeleri dünyanın işleyişinde nasıl bir etkiye sahip olabilir? Bu durumun Dünya sistemine nasıl bir etkisi olabilir?

B.P: Cevaplanması çok kolay bir soru değil çünkü dünya ne tarafa yöneliyor sorusu birazcık belirsiz diyebiliriz. Bu duruma, sorunuz üzerine Güneydoğu Asya ve Güneydoğu Asya ülkelerinin kurduğu bir birlik olan ASEAN noktasından bakabiliriz. ASEAN Centarilty yani ASEAN Merkezliliği şeklinde ifade edilen bir kavramla karşılıyoruz. Bu kavram siyasi olarak diğer ülkelerden ziyade, Güneydoğu Asya ülkelerini merkeze oturtma çabasını anlatıyor diyebiliriz. Bölgedeki oluşumların hepsinde biz merkezde olacağız gibi bir çabaları var, ASEAN'ın merkezde olacağı bir Asya istiyorlar. ASEAN'ı merkeze oturtma çabalarında ise kısmi bir başarı sağlanmış diyebiliriz. Güneydoğu Asya ülkelerini incelediğimizde; çoğunluğu orta güçteki ülkeler olarak karşımıza çıkıyor. Bu orta güçteki ülkeler bir araya gelerek ağırlıklarını ortaya koymaya çalışıyorlar. Bunu yapmalarının sebebi ise soğuk savaş tecrübesi diyebiliriz. Soğuk savaş yıllarında Güneydoğu Asya çatışmalarla, savaşlarla, katliamlarla hatta soykırımlarla ve fakirlikle, sefaletle hatırlanan bir bölgeydi, bu değişti. Güneydoğu Asya'nın soğuk savaş döneminde bu kadar felaket bir bölge olmasının sebebi büyük güçlerin bir merkezkaç kuvvet yaratmaları ve bölgeyi parçalamalarından kaynaklanıyor. Soğuk Savaş döneminde Güneydoğu Asya'da üç kutuplu bir yapı ortaya çıkıyor. Dünyada ABD ve SSCB şeklinde iki kutuplu bir düzen varken burada Çin farklı bir güç olarak ortaya çıkıyor ve üç kutuplu bir yapı ortaya çıkıyor. Bunun çok şiddetli ve kanlı bir dönem olduğunu görüyoruz. Vietnam'ın ABD'den sonra bir de Çinle savaşıması, Kamboçya'daki katliamlar diğer ülkelerdeki çeşitli koloniteler arasındaki etnik ve dini grupların çatıştığı bir dönem olmuş. ASEAN bu tarihi tecrübeden sonra tekrar aynı şeylerin yaşanmaması için bir araya gelerek büyük güçlerin yıkıcı rol oynamasını engellemeye çalışıyor. Fakat şuan da yine Çin'in yükselişinin bölgede benzeri bir çatışmaya itecek ve bölgeyi

parçalayacak bir etki yaratmaya başlamış olduğunu görüyoruz. Güney Çin Denizindeki Çin'in çatışmaya açık tutumu, Güney Çin Denizindeki adaları silahlandırılmış olması, Çin'in diğer ülkelerin egemenlik haklarıyla ilgili tartışmaya girmiyor olması hatta UNCLOS Deniz Mahkemelerinde Filipinler'e karşı kaybetmesine rağmen Mahkeme kararını tanımıyor olması yani Çin'in mevcut düzeni sağlayan hukuk ve kural bazlı dünya sisteminin oluşmasının aleyhinde bir tavır içerisinde olması ve potansiyel olarak Tayvan'ın da bir çatışma bölgesinin olmasının etkisi var. Güney Çin Denizi konusunda ASEAN ülkelerinin bir araya gelerek bir açıklama yapamadığını görüyoruz, bunun nedeni Çin muazzam ekonomik gücünü kullanarak zincirin zayıf halkaları olarak tanımlanan mesela Kamboçya, Laos üzerinde etkili olmasıdır. Ortak ASEAN açıklamalarını bunlar üzerinden etkileyebiliyor. Buna karşılık ASEAN ülkeleri de daha gerçekçi politikalar izliyorlar, bazı ülkelerin büyük güçlerin sıkıştırmasına karşılık daha kırılğan olduğunu biliyorlar. Şimdi ASEAN'ın kutup olma meselesine geldiğimizde şöyle bir soru sorabiliriz acaba Avrupa Birliği dünyada bir kutup mudur? Ukrayna meselesine kadar Avrupa Birliği ortak bir dış politika ortaya koyamıyordu, bunu diğer sorunlar için ortaya koyabilirler mi bilmiyoruz. Bu açıdan bakarsak ASEAN daha zayıf bir birliktelik olarak karşımıza çıkıyor. AB bir ortak pazar, ASEAN ise bir serbest ticaret bölgesi olarak karşımıza çıkıyor. ASEAN'ın bir gümrük birliği bile kurmaları zor duruyor, bir ortak pazara gitmeleri ise şimdilik mümkün gözüküyor. ASEAN ortak pazar fikrini dile getiriyor ama bu durum şuan da pek mümkün görünmüyor. ASEAN'ın, dünyada çeşitli konularda ağırlığı olabilen etkin hareket edebilen ama bazı konularda da bunu yapamayan bir güç olacağını tahmin ediyoruz. Kutuplarla anlatamayacağımız bir dünya düzeni oluşuyor. 19. yüzyılın dünyasından daha farklı bir şeyle karşılaşılıyor. Amitav Acharya bu noktada özetle şöyle bir şey söylüyor: *"Farklı konularda farklı güçlerin olduğu daha seçici bir dünya var"* istediğinizi seçebiliyorsunuz. Belki siyasi ya da güvenlikle ilgili bir konu olduğunda daha çok Amerika, Çin'in rol oynayabileceği, iktisadi bir mevzu olduğunda ise ASEAN'ın rol oynayıp etkili olabileceği bir durumla karşılaşırız. Karmaşık bir dünyada ASEAN'ın da önemli bir yer tutacağına eminim ama bu hangi noktada nasıl bir yer tutacağını bugünden söyleyebilmek çok zor. Burada sorulması gereken sorulardan biri ASEAN bu birlikteliğini büyük güçlerin onları parçalama çabasına rağmen devam ettirebilecek mi ettiremeyecek mi? Aynı zamanda ASEAN üzerinde etkin olabilecek büyük güçlerde o ASEAN merkezîyetçiliği ASEAN entegrasyonunu destekleyen güçler olacak gibi duruyor.

A.Ç: Doğu Asya'da Çin özellikle Covid-19 pandemisiyle birlikte ekonomik olarak daha da güçlendi. Bu her ne kadar diğer Doğu Asya ülkelerine de fayda sağlasa da bir Çin paradoksuyla karşı karşıyayız. Sizin de çalışmalarınızın odak noktası olan Japonya, bu Çin'in yükselen gücü karşısında nasıl bir tutum izleyecek? Son dönemde Ukrayna-Rusya krizi de ortaya çıktı bu durum da Japonya'nın dünya tutumunda bir değişiklik meydana getirecek mi?

B.P: Japonya'da ciddi bir değişim gözlemliyoruz. Hem Çin'in yükselişi hem de Kuzey Kore'den gelen nükleer silah tehdidi üzerinden bu değişim açıklanıyor. Malum karşımızda pasifizim ve antimilitarizm normunun hakim olduğu bir Japonya var. II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya askeri güç bulundurmasını ve ittifak anlaşmalarına girmesini engelleyen bir anayasaya sahip, Japon Anayasası'nın meşhur 9. maddesi bununla ilişkilidir. Tabii Japonya'nın bir askeri gücü olmuş, ABD ile de en azından Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşmaları mevcut. Bunları Anayasayı farklı yorumlamalarıyla ve büyük kısıtlamalarla oluşturmuş. Şöyle ki orduya ordu yerine öz savunma gücü şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz ismi vermişler ve oluşturmuşlar, bu güç savunma amaçlı bir güç olarak karşımıza çıkıyor. Keza Japonya'nın çok uzun süre silah ticareti yapması yasaklanmış, belirli tarz bazı silahları edinmesi yasaklanmış. Yasaklanmış şeklinde ifade ederken bu yasaklamayı biraz daha Japonların kendi kendine koydukları yasak olarak algılamamız gerekir. Japonya'da pasifizim normunun çok kuvvetli olmasından dolayı yurtdışında Japon askeri varlığına ciddi bir şekilde karşı çıkılmış ve Soğuk Savaş dönemi boyunca da bu karşı çıkış böyle devam etmiştir. Japonya'da bir miktar askeri varlığın bulunması ve ABD ile yapılan Savunma ve İşbirliği Anlaşması rasyonalize edilmesinin sebebi; II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler'in barış getirici bir kurum olarak işlev sahibi olacağı varsayımına dayandırılmasına rağmen Soğuk Savaş başlayınca Birleşmiş Milletler barış getirici görevini ifa edememiş olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde Güvenlik Konseyi kilitleniyor ve çalışmalarına devam edemiyor. Bu noktada bu gerekçelerle Japonya bir savunma gücü oluşturuyor ve ABD ile Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalıyor. ABD ile yapılan Savunma ve İşbirliği Anlaşması tek taraflı bir anlaşmaydı, en azından 2015'e kadar. Tek taraflı olmasının getirisi olarak; Amerika Japonya'yı savunmayı taahhüt etti, ama Japonya Amerika'yı savunmayı taahhüt etmedi. Daha sonra soğuk savaştan sonra işler değişmeye başladı; Japonya ekonomik bir süper güç olarak ortaya çıktı. Japonya'nın güvenliği, refahı dünya

sisteminin iyi işlemesine bağlı olarak işlev kazandı ve bu nokta da Japonya kuvvetli bir şekilde Amerika baskısı ile karşılaştı. “Güçlü bir ekonomin var, teknik gücün, teknolojin var; sen de bu dünyanın yürütülüşünde elinin taşın altına koy” söylemiyle karşılaştı Japonya. Bu baskılarla birlikte Japonya yavaş yavaş en azından Barış Gücü bayrağı altında Barış Gücüne katkıda bulunmaya başladı. Japonya bu Barış Gücüne muharip güç göndermedi ancak destek güçleri, askeri doktorlar, mühendisler, küçük savunma güçleri göndererek dünyadaki bu enteresan ortak faaliyetlere katılmaya başladı. Japonya’da değişim olduğu görülüyordu. Soğuk Savaş sonrası döneminin ilk yarısında bu değişim Japonya’nın uluslararasılaşmasıyla tanımlandı. Dünya sisteminin barışçıl olmasına katkıda bulunmak için başat bir ülke olarak, ekonomik süper güç olarak bir şeyler yapması gerektiği argümanı üzerinden bunlar formülize edildi. Japonya 2009’a kadar Dünya’nın ikinci büyük ekonomisiydi, şimdi de 3. büyük ekonomisi ve daha uzun süre bu böyle devam edecek gibi gözüküyor. 2000li yıllardan itibaren özellikle son 10 yıldır Çin’in iddialı ve çatışmaya da yönelebilecek bir güç olarak ortaya çıkması, Kuzey Kore’nin Japonya’yı tehdit ediyor olması ve çeşitli füze denemeleri yapması Japonya’da bazı etkiler yaratmaya başladı. Bir defa pasifizm normu zayıflamaya başladı aynı zamanda II. Dünya Savaşı’nu hatırlayan o yaşlı kuşakta yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı ve de Japonya’nın normalleşmesi dediğimiz durum ortaya çıkmış oldu. Daha önce normal değil şeklinde nilendiriliyordu çünkü ekonomik ve teknolojik olarak bir süper güç olmasına rağmen savunmasını ABD’ye dayamış olması uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının çoğu açısından garip bir durum olarak karşılanıyordu. Şimdi bir miktar daha en azından savunma noktasında aktif, Amerika ile olan Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşmasını yeniledi ve kendi savunması noktasında daha fazla sorumluluk almaya başladı. Japonya belirli bazı şartlarda, yine sınırlı durumlarda Japon askeri gücünde dünyanın başka yerlerinde bulunma imkanı tanıyacak şekilde Anayasayı yeniden yorumlama kanunu çıkardı. Japon Anayasası’nu değiştiren değil yorumlayan kanunlar çıkararak bazı değişiklikler gerçekleştirdi. Şu anda özellikle Ukrayna krizi de ortaya çıktıktan sonra da GSYH ’sinin yüzde birinin altına sınırlı olan askeri harcamalarını bunun üzerine çıkararak düzenlemeler yaptı. Savunmasında bir miktar daha kendi sorumluluğunu almaya başladı ve de müttefikleriyle müttefiklik anlaşmasından kaynaklanan durumlarda Japonya’yı bir tehdit altında tutacak bir durum oluştuğunda oraya asker gönderebilecek bazı esneklikleri de yapmış şekilde karşımıza çıktı. Kısacası, Japonya hala kısıtlı bir şekilde

dünyadaki savunma yapılarına katkıda bulunan bir ülke ama bu kısıtlamaları genişletmiş durumda ve gelecekte de daha da genişleteceğini bekleyebiliriz.

AÇ: Aynı zamanda Japonya ve Çin arasında Senkaku adaları dolayısıyla Doğu Çin Denizi sorunu mevcut, bu mevcut sorun çözülmekten ziyade daha büyük çözümsüzlük haline geliyor. Bu noktada Japonya'nın, ABD ile olan ittifakını sürdürmesi veya başka çözüm yolları araması durumuyla karşılaşıyoruz. Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

B.P: Evet, burada Japonya açısından sıkıntının Çin'in grey(gri) alan stratejisi dediğimiz bir stratejisinin varlığı olduğunu söyleyebiliriz. Bu strateji daha çok sivil ve askeri alandaki farkın ortadan kalkması ve doğrudan askeri olmasa dahi farklı yöntemlerle Çin'in faaliyetlerini gerçekleştirmesi şeklinde karşımıza çıkıyor. Örneğin Senkaku Adaları bakımından söyleyecek olursak, Çin askeri gemilerini göndermek yerine yüzlerce balıkçı teknesi göndererek fiili bir durum ortaya çıkarmış oluyor. Malum askeri gemi gönderdiğiniz takdirde bu doğrudan güvenlik aşımı anlamına gelir, bu durum ise Amerika ve Japonya arasındaki Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması kapsamına girer. Bu anlaşma Amerika'yı Japonya'yı Senkaku Adaları da dahil olmak üzere koruma mecburiyetine sokuyor. Askeri bir gemi, doğrudan çatışmaya yol açabilecek tehlikeli bir durum olduğundan Çin balıkçı teknelerini buraya göndererek fiili bir durum yaratıyor, Amerika ve Japonya arasındaki Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması da bir askeri bir varlık söz konusu olmadığından devreye giremiyor. Çin ise buraya kendi gemilerine boğarak Japon sahil güvenliğinin burada faaliyet göstermesine engel oluyor. Bu fiili bir durum yaratma çabasının etkisi Amerika ve Japonya arasındaki Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması'nın erozyona uğraması olabilir. Japonya'nın şu anki amacının ise bunu engellemek suretiyle Amerika'nın savunma noktasında verdiği taahhüdü bu adaları da kapsayacak şekilde olmasını sağlamak olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu gri alan hareketlerini de ele alacak ve bunu Japonya ve Amerika arasındaki Savunma ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması'nın kapsamı içine sokacak belli bazı deklarasyonlara ilişkin çalışmalar yapıyorlar. Japonya Senkaku Adaları bakımından fiili bir durum yaratmamaya ve Amerika'yı bölgede tutmaya çalışıyor. Güney Çin Denizi noktasında da aslında böyle bir durum söz konusu, buradaki mesele şu; Amerika'da özellikle Donald Trump ile kendini gösteren izolasyonist bir hareket var, dünyadaki meselelerden biraz uzaklaşım yaklaşımı mevcut. Buna karşılık Japonya'da Güneydoğu

Asya ülkeleri de Amerika'yı bölgede tutmaya çalışıyorlar. Filipinler biraz karışık bir politika izledi ama o da uzun vadede Amerika'yı bölgede tutmaya çalışıyor ve Çin'e karşı bir dengeleyici olarak görüyorlar, keza Malezya ve Endonezya da aynı şekilde bir tutum sergiliyorlar. Güney Çin Denizi meselesi Amerika'yı bölgeye çeken, bölgede tutan etkiye sahip bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Yüzyıllar boyunca İngiltere'nin Avrupa'da oynadığı dış dengeleyici rolünü şuan Amerika Asya'da oynuyor diyebiliriz.

A.Ç: Türk ve Japonya arasında kültürel ilişkiler yoğun olsa da iş ortaklıkları bakımından ikili ilişkilerin çok da gelişmiş olduğunu görmüyoruz. Bu noktada neler yapılabilir, hangi araçlarla bu durum değiştirilip iş ortaklıkları bağlamında çalışmalar yapılabilir? Yine Güneydoğu Asya bakımından da bu durumu değerlendirebiliriz hocam.

B.P: Şimdi şöyle, küçük küçük tuğlaları yavaş yavaş koyarak inşaa etmek lazım geliyor. Aslına bakarsanız Türkiye'deki Japon iş dünyasının varlığı eskidir. Hatta Japonya Türkiye'ye ilk dış yatırımı yapan ülkelerden biridir. 1930'larda Atatürk Orman Çiftliği'ne Japonlar yatırım yapmıştır. Japonya da Türkiye'ye karşı bir ilgi gösterir. Türkiye'ye girmek, Türkiye pazarında üretim yapmak hatta malum Hint-Pasifik siyaseti çerçevesinde bir miktar Çin'deki yatırımları başka ülkelere, başka coğrafyalara çekmek de hedeflerinde var. Çünkü bu küresel üretim zincirlerinde Çin'in çok merkezi bir yer kapsamış olmasının stratejik dezavantajını COVID-19 pandemisi bize gösterdi. Çin dış politikası da bir miktar daha çatışmacı bir tavra büründü, bu noktada Japonya için potansiyel ülkelere birisi Türkiye haline geldi. Bunun içinse Türkiye'nin belirli bazı yapısal reformları yapması gerekiyor. Aslından Türkiye, Japonya tarafından önemli bir sektörel ortak olarak karşımıza çıkıyor. Japonya Türkiye'yi bölgesinde yani Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya dediğimiz bölgelerde yardım faaliyetlerini götürmek için bir ortak olarak seçmiş durumda, bunu Japon Dışişleri Bakanlığı'nın veya JICA raporlarından da okuyabilirsiniz. Japon finansal desteğini kullanarak Türkiye'de çeşitli eğitim programları düzenleniyor. Buraya Ortadoğu'dan, Orta Asya'dan, Balkanlar'dan çeşitli insanlar geliyor ve çalışmalar gerçekleştiriyor. Türkiye'nin Japonya'nın Güneydoğu Asya'da sektörel ortağı olması, doğal afet meselesinin hem Japonya'da hem Türkiye'de önemli bir mesele olması ve bunun üzerine bazı ortak projeler geliştirilmesi gibi yollar üzerinden ticari işbirliklerine yönelmek mümkün olabilir. Güneydoğu Asya bağlamında da yine dış yardım özellikle afet yardımlarıyla ve işbirlikleri üzerinden ticari

işbirliklerine gitmek mümkün olabilir. Japonya niçin Türkiye'yi ortak olarak seçti? Çünkü Japonya bize uzaksa Türkiye'de Japonya'ya uzak. Her ne kadar Japonya Türkiye ile ilgili oldukça iyi çalışıyor, Türkçe bilen çok fazla Japon varsa dahi yine de bölge konusunda Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya konusunda Türkiye'nin kültürel yakınlığı, bu bölgelerle olan organik ilişkileri Japonya için bir avantaj olarak karşımıza çıkıyor ve Japonya bu avantajı kullanmak istiyor. Dolayısıyla Türkiye'yi bir partner olarak seçmesinin oldukça önemli olduğunu görüyoruz. Keza, JICA ve TİKA arasında bir sürü işbirlikleri gerçekleşiyor. Aynı şekilde Güneydoğu Asya'da Japonların bildiği bir bölge kültürel olarak yakın oldukları bir bölge organik ilişkileri tarihsel ilişkilerinin de olduğu bir bölge ve bizim için girilmesi zor bir bölge. Burada da hem sivil sektör hem askeri sektörde ortak b yardım eğitimleri, tatbikatlar, çeşitli projeler gibi eğitimlerden başlanarak diğer farklı şeyler yapılabilir. İleride bu tarz ya yardım faaliyetlerinin ticari ilişkilere de dönüşebileceğini görüyoruz.

Biz burada bence Japonya Türkiye daha fazla ticaret yapmalı dediğiniz için Japonya Türkiye daha fazla ticaret yapmıyor. İnsanları bir araya getirmeniz gerekiyor, ortamını ve imkanınız sağlamanız gerekiyor ve orada ticari bir avantaj varsa zaten bu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Türkiye bu sektörel ortaklık kapsamı içerisinde bölgeye hem kendi başına hem de Japonya ile ortak olarak yani JICA projeleriyle girme çabasına girerse bunun içerisinde çeşitli organik bağların kurulabileceğini ve buralar ile ilgili bizim tecrübelerimizin artabileceğine inanıyorum. Nihayetinde tüm ortaklıklar insan üzerinden yürüyor, Güneydoğu Asya üzerinden çalışan öğrencileri yetiştirerek ve onları oraya göndererek bu ilişkiler kuvvetlendirilebilir. Akademik projelerle bu sağlanabilir ancak daha da iyisi devletin devlet kurumları, devlet memurları, TİKA gibi kuruluşları iş dünyası hatta askeri sektörü bunun bir parçası olarak orada olmalı bu gerçekleştiğinde iş ve diğer ortaklıklar bakımından büyük en avantajlar sağlanabileceğini düşünüyorum.

A.Ç: Ülkemizdeki Japonya çalışmaları ve Japonya'daki Türkiye çalışmaları hakkında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapabilir misiniz? Bu noktada ilerleme için neler yapılabilir?

B.P: Japonya 126 milyonluk bir ülke dünyanın 3. büyük ekonomisi aynı zamanda dünyanın en zengin ülkelerinden birisi, kaynakları çok fazla ve çok uzun zamandır dünyanın her tarafına insan kaynağı bakımından ciddi yatırım yapmış durumda bu bakımdan yerel dilleri, gelenekleri, kültürleri bilen çok fazla Japon'a rastlamak şaşırtıcı bir şey

değil. Japonlar çok fazla ve çok detaylı araştırmalar yapıyorlar, Osmanlı çalışmalarında da önemli çalışmalar gerçekleştiriyorlar. Mesela sağlam bir şekilde Osmanlı arşivi oluşturmuş durumdalar. Biz de ise Asya-Pasifik bölgesine insan kaynağı yatırımı nispeten çok yeni olan bir şey, çok yeni başladı, hala çok küçük durumda böyle bir fark var aramızda, bunun için bu durumu doğal bir fark nitelendirmemiz gerekiyor. Gördüğüm kadarıyla bu Türkiye'de öğrenciler sayesinde değişiyor ve bu değişim gözle görünür hale geliyor. Kimsenin aklına Güneydoğu Asya çalışmak gelmiyordu hatta Japonya çalışmak bile gelmiyordu. Şimdi bir sürü bu konuda çalışan öğrenci olduğunu görüyorum. Bu durum değişecektir ama elbette zaman da alacaktır.

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

Doğu Asya Tarihi: Çin, Japonya, Kore-Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar

Gülten ÇAKMAK*

Künye: Holcombe, Charles, (2016), Doğu Asya Tarihi: Çin, Japonya, Kore-Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar, Dergâh Yayınları, Çev. Muhammed Murtaza Özeren, 431 sayfa, ISBN: 9789759956929

Çalışmanın Önemi

21. yüzyılda genel anlamda Asya bölgesi ve özelde Çin, Japonya ve Kore'yi kapsayan Doğu Asya bölgesi oldukça önemli bir yere sahiptirler. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'nin önderlik ettiği ülkeler, küresel ekonomide ve hegemonya ilişkilerinde ön sıralarda yer almaktadırlar. Ekonomik anlamdaki değişim ve gelişmelerinin göstergelerinden biri olarak Fortune Global 500 sıralamasına bakıldığında; 2018 tarihinde 500 şirketin 210'u Asyalı ülkelerden olmuştur. Tarihsel olarak nasıl bir değişim gösterdiğine bakıldığında ise son 20 yılda Asya'nın payı %19'dan %30'a çıkmıştır (McKinsey Global Institute, 2019: 8). Sözü edilen etkileri o denli büyüktür ki özellikle Çin özelinde, küresel liderliğin el değiştirme olasılığı da tartışmalar arasındadır. Tek Kuşak Tek Yol Projesi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi girişimlerle Çin, bölgesel ve küresel ekonomide merkezi bir yere sahip olmayı hedeflemekte ve bu amaca yönelik olarak kreditor görevini üstlenmektedir. Söz konusu girişimlerle sadece ekonomik olarak güçlenmeyi hedeflememekte, ABD liderliğinde sürmekte olan küresel sisteme ciddi bir alternatif oluşturmaktadır. Böylece ABD hegemonyasının zayıflatılması önemli amaçlardandır (Cai, 2018).

Yukarıda kısaca belirtmeye çalışıldığı gibi, günümüz ve gelecekteki değişim ve dönüşümleri anlamlandırmada Asya

---

* Arş. Gör., Ordu Üniversitesi, Ünye İİBF, ÇEEİ Bölümü, E-Posta: gltncakmak@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9691-4154; Gönderim Tarihi: 26 Ocak 2022, Kabul Tarihi: 19 Nisan 2022

Önerilen Atf: Çakmak, G., (2022). Kitap Tanıtımı: Doğu Asya Tarihi: Çin, Japonya, Kore-Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(10),s.115-124.

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

bölgesinin önemi büyüktür. Küresel anlamda ekonomik ve siyasi hegemonik etkisi artan ve gelecekte de bu etkinin artarak devam edeceği beklenen bölgenin anlaşılması kritik bir yere sahiptir. Bu anlamda Charles Holcombe tarafından yazılmış olan “Doğu Asya Tarihi Çin Japonya Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar” adlı çalışma, Çin, Japonya ve Kore ülkeleri özelinde Doğu Asya tarihini ele alması açısından önem taşımaktadır. Çalışma, milattan önceki dönemden, ilgili efsanelerden başlayarak günümüze kadar gelerek bütüncül bir bakış açısıyla bölgenin tarihini ele almaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel motivasyon, 21. yüzyılda dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Doğu Asya ülkelerinin günümüzdeki konumunun bir ilk olmadığının ifade edilmek istenmesidir. Aksine barut, pusula, matbaa gibi Batılı kapitalist ülkelerin gelişmesi için çok önemli yerleri olan teknik bilgilerin mucidi olan bölge, tarihsel olarak belirli dönemler haricinde hep önemli bir yere sahiptir. Batı medeniyetinin oluşmasında Doğunun teknoloji, kurumlar ve düşünce gibi gelişmiş kaynaklarının etkisinin görmezlikten gelinmesi Avrupa-merkezci ve oryantalist bakış açısının bir sonucudur (Hobson, 2020: 17-22; Abu-Lughod, 2020). Dolayısıyla günümüz dünyasında en önemli gelişmelerinden biri olarak görülmesi gereken Asyalı ülkelerin liderlik yarışında ön sıralarda yer alması durumu bir asla geri dönüştür. Yazar, Doğu Asya bölgesini bilinen en eski tarihlerinden itibaren ele alarak kültürel, ekonomik, sosyal vb. gelişimleriyle dünya tarihindeki önemlerinin altını çizmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın, temel amacını gerçekleştirdiği görülmektedir. Özellikle Çin örneği özelinde 13. yüzyıldan başlayarak 1800’lü yıllara varana dek küresel ekonomide bir merkez belirlenmesi gerekiyorsa bu merkezin Çin olması gerektiği, üretim hacmi vb. gibi ekonomik göstergelerle belirtilmiştir. 19. yüzyılın bölge için bir dönüm noktası olduğu belirtilebilir. Batılı güçlerin sanayileşmesi ve sanayileşmenin savaş ekonomisine yansısıyla birlikte Doğu Asya ülkelerinin askeri anlamda mücadele edememelerine neden olmuştur. Çin ile yaşanan I. ve II. Afyon Savaşları, Japonya ile yaşanan süreç, bölge ekonomisinin zorla dışarı açılmasına yol açmıştır. Sözü edilen dönem ve II. Dünya Savaşının bölgede yarattığı tahribatla birlikte Doğu Asya bölgesi önemli sorunlar yaşamıştır. 21. yüzyılla birlikte bu

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

durumun tekrar değiştiği gözlemlenmektedir. Dünyanın en büyük ekonomileri arasında Çin ve Japonya önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın Yapısı

Çalışma 12 alt bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin oluşturulmasında tarihsel bir dönemselleştirmeye gidilmiştir. Bir diğer ifade ile Çin, Japonya ve Kore medeniyetleri, sözlü tarihten başlayarak günümüze kadar olan gelişmeler 12 alt döneme bölünerek aktarılmıştır. Sözü edilen her bölüm kısaca ele alınacaktır.

İlk bölüm, Doğu Asya'da medeniyetin kökenleri ismini taşımaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi ilk bölümde, Çin, Japonya ve Kore medeniyetlerinin ortaya çıkışındaki mit ve efsanelere yer verilmiştir. Bu anlamda Kore'nin MÖ 2333 yılına kadar uzanan efsanesinde, İlah Hwanung cennetten inerek dişi bir ayı ile birleşmiş ve bu birleşmeden Kore'nin babası olarak bilenen Lord Tan'gun doğmuştur. Japonya'da da ilahi güçlerden kaynaklı bir varoluşun benimsendiği görülmektedir. Japon tarihinin güneş tanrıçası Amaterasu'nun torununun cennetten üç kutsal Japon krallık sembolünü getirmesi ile başladığına inanılmaktadır. Çin medeniyetinin ortaya çıkmasında ise tanrısal güçler yerine güçlü insan kahramanlara atıflar söz konusudur. Bu anlamda MÖ 2852 yıllarına dayanan ve hayvanları evcilleştiren Fuxi gibi kahramanların medeniyetin başlangıcını oluşturan önemli kahramanlar olduğuna yer verilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünün vurguladığı önemli bir nokta, medeniyetlerin Irak, Mısır gibi ülkelerin bulunduğu Doğu Asya'ya göre Batı bir bölgede olduğu ve tüm dünyaya yayıldığı düşüncesinin Batılı bir bakış açısını yansıttığı ve yapılan arkeolojik kazılarla ele alınan bölgenin çok eski tarihlere dayandığı ve farklı bölgelerden etkileşimlerin oldukça kısıtlı olduğu yönündedir.

İkinci bölüm, biçimlendirici dönem olarak adlandırılmıştır ve MÖ 1045- MS 280 dolayları dönemini ele almıştır. Sözü edilen dönemin önemli yönlerinden ilki Şang hanedanlığının, Zhou halkı tarafından fethedilmesi ile başlamaktadır. MÖ 1045 dolaylarında gerçekleşen fetih ile birlikte yabancı bir halk olan Zhou'ların başa gelmesi, Çin medeniyeti için önemli bir özellik olan hanedanlıklarla yönetilme halinin önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Bu husus, Çin medeniyetinin tek bir halk tarafından oluşmadığı ve dahası yönetilmediğini göstermektedir. Yönetime farklı halkların gelmesi, medeniyetin devamlılığına zarar vermemiştir. Bir diğer ifade ile

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

önemli olan yöneticiler değil medeniyetin devamlılığı olmuştur. Dönemin oldukça önemli ve belirleyici bir diğer yanı Konfüçyüsçülük, Taoculuk ve Kanunculuk gibi Doğu Asya medeniyetlerinin ortak değerlerinin oluşmaya, yerleşmeye başladığı dönem olmasıdır. Zhou hanedanlığı döneminden itibaren başlayan ve siyasi gelenek için belirleyici özellik taşıyan Konfüçyüsçü gelenekle yönetme ilkesi oluşmaya başlamıştır. Yönetimin “Göğün Buyruğu” ile belirlendiği ve iyi ve hakkaniyetli yönetim olmazsa “Buyruk Değişiminin” gerçekleşebileceği düşüncesi oluşmuştur. Buyruğun değişmesi kavramı, günümüz devrim kavramının atası olduğu ifade edilebilir. Bir diğer önemli husus, MÖ 221-207 yılları arasında Qin adında ilk imparatorluğun kurulmuş olmasıdır. İlk imparatorluk döneminde merkezi yönetim oluşturulmuş, yazı, ağırlık, uzunluk gibi birimler standartlaştırılmıştır. Sözü edilen dönemde Konfüçyüsçü gelenekten uzaklaşmış ve “zengin bir ülke ve güçlü bir ordu” anlayışı egemen hale gelmiştir.

Üçüncü bölüm, çok ulusluluk çağı başlığını taşımaktadır. 4. yüzyılın başlarında ilk olarak Qin hanedanlığı tarafından kurulan merkezi yönetim parçalanmıştır. Kuzey Çin, Güney Çin gibi farklı egemenlik alanları oluşmuştur. Güney Çin (317-589) olarak adlandırılan bölgede, kültürel ve ekonomik anlamda oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ekonomik alandaki ticarileşmenin artması, deniz ticaretinin yaygınlaşmasıyla ticaretin uluslararasılaşması gibi hususlar, Güney Hanedanlığının başkenti konumunda olan Nanjing’i 500 yılları sırasında dünyanın en büyük şehri konumuna getirmiştir (1,4 milyonluk nüfus ile). Sözü edilen dönemlerde Avrupa’ya bakıldığında hem kültürel hem de iktisadi anlamda bir düşüş içerisinde olduğu görülmektedir.

Dördüncü bölüm, toplumun yaratılması: Çin, Kore ve Japonya (7.-10. yüzyıllar) başlığını taşımaktadır. 581-618 dönemleri arasında hüküm süren Sui hanedanlığı, güney bölgesini de fethederek yeniden birliği sağlamıştır. Sui hanedanlığına son vererek yönetimi ele geçiren Tang hanedanlığı döneminde Doğu Asya medeniyeti içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan memuriyet sınavı sistemi, mükemmelleşmiştir. Ele alınan dönemin en önemli özelliklerinden biri de, ekonominin ticarileşme düzeyindeki artıştır. Çevre ülkelerle olan ilişkilerin artması ve pazar odaklı üretimin gerçekleştirilerek uluslararası bir sistemde ticaretin gerçekleştiriliyor olmasıdır. Holcombe bu durumu, “Avrupa’nın nispeten bir su

birikintisi olduğu bu dönemde, dünya nüfusunun üçte birini içeren Çin'in ise küresel merkez olma yolunda gürül gürül akıyordu" (Holcombe, 2016: 139) şeklinde ifade etmiştir.

Beşinci bölüm, kemale ermiş bağımsız gidişatlar (10.-16. yüzyıllar) olarak adlandırılmıştır ve sözü edilen dönemin en belirgin özelliğini iktisadi ve askeri anlamda yaşanan çelişkiler olduğu ifade edilebilir. Kültürel, sanatsal, ticari, teknoloji alanında dönemin en önemli merkezlerinin başında geliyor olmasına rağmen askeri anlamda zayıflık içerisindedir. Söz konusu dönemde İspanya, İslam dünyası ülkeleri gibi geniş alanları içeren deniz ticaretleri yaşanmaktadır. Deniz ticaretinin gelişmesinin de bir sonucu olarak, dönemin en gelişmiş gemilerine sahiptir. Ticaretin gelişme seviyesinin bir göstergesi olarak yerel simsarlardan krediler elde edilebilmesi de gösterilebilir.

Altıncı bölüm, erken modern Doğu Asya (16.-18. yüzyıllar) başlığını taşımaktadır ve Çin önderliğinde uluslararası ticaretin artarak devam ettiği ve ekonomik merkez olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Avrupa merkezli görüşlerin belirttiği, 16. yüzyılda Avrupalıların yeniden-sıfırdan bir sistem kurduğu görüşünün yanlısına olduğu ve zaten var olan bir sisteme Avrupalıların entegre olduğu, dahası süreç içerisinde hegemon güç haline geldiklerinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte iktisadi anlamdaki olumlu gelişmelere rağmen askeri ve yönetsel sorunlar devamlılığını sürdürmektedir. 1800'lü yıllara değin Çin, gerek nüfus yapısıyla gerekse ticaretteki gücüyle merkezi konumda olmaya devam etmiştir. Bu durumun bir göstergesi olarak 1800'de Çin'in üretimi tüm Avrupa'nın (Rusya dahil) üretiminden daha fazla olması gösterilebilir

Yedinci bölüm, 19. yüzyıl medeniyetler karşılaşması başlığını taşımaktadır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren iktisadi anlamdaki Çin gücünün önemli darbeler almaya başladığı görülmektedir. İngiltere özelinde başlayan sanayileşme Avrupalı ülkelerin önemini arttırmıştır. İngiltere'nin sahip olduğu iktisadi gücünü askeri alanda da etkin kullanması sonucunda sahip olduğu güçlü donanmalar, Çin ile giriştiği Afyon Savaşını kazanmasına ve Çin limanlarının İngiliz mallarına açılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda 1800'lü yılların başında Çin, üretimin üçte birini yaparken 1840'lı yıllarda İngiltere üretimde belirleyici güç olmuştur. Sözü edilen dönemde önemli bir değişim de Japonya'da meydana gelmektedir. Meiji Restorasyonu

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

olarak bilinen modernleşme hamlesi ile Japonya sanayileşme ve güçlü bir orduya sahip olma noktasında önemli girişimlerde bulunmuştur. “Ülkeyi zenginleştir, orduyu güçlendir” sloganıyla hareket eden Japonya, devlet eliyle güçlü bir ekonomiye sahip olunarak dönemin güçlü bir ülkesi olabileceğini anlamış ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Meiji Restorasyonu dönemi Japonyası için, sanayileşmeyi başarılı şekilde gerçekleştirebilen batılı olmayan ilk ülke örneği denilebilir.

Sekizinci bölüm, batılılaşma çağı (1900-1929) başlığını taşımaktadır. Uluslararası anlamda güç dengelerinin önemli derecede değişmesi Doğu Asya ülkelerinde de değişimler yaşamasını beraberinde getirmiştir. Yaşanan Afyon Savaşları, iç isyanlar ve 1895’te gelen Japon işgali ile Çin İmparatorluk döneminin sonu gelmiştir. Batılı güçlerin iktisadi ve askeri anlamdaki egemenliği, bölgede batılılaşma yönünde ciddi bir isteğe neden olmuştur. Bu anlamda Çin’de 1911 Devrimi yaşanmış ve Dört Mayıs Hareketi olarak bilinen gençlerin önünü çektiği hareketle bilim ve demokrasi isteği dile getirilmiştir. Böylece 1912 tarihinde Cumhuriyet kurulmuş ve Konfüçyüsçü gelenek, modernleşmenin önünde engel olarak görülmüştür. Ele alınan dönemde bir diğer önemli husus, Kore’nin 1905 tarihinde Japonya tarafından işgal edilmiş olmasıdır. Japonya’nın iktisadi ve askeri anlamdaki güçlenmesi sonucu Kore işgal edilmiş ve sömürge bölgesi haline getirilmiştir. Japon işgali asimilasyonların yaşanması gibi pek çok olumsuzluklara neden olmuş, demir yumrukla yönetme yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte 1945’te işgal son bulduğunda Kore’de sanayileşme için gerekli altyapı çalışmalarının ilerlediği de görülmektedir.

Dokuzuncu bölüm, karanlık vadi (1930-1945) başlığını taşımakta ve 1929 Büyük Buhranı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemi ele almaktadır. Tüm dünyada olan aşırı milliyetçi hükümetlerin başa gelmesi vb. gibi gelişmeler Doğu Asya ülkelerinde de benzer şekilde hayata geçmiştir. Hem Japonya’da hem de Çin’de milliyetçi hareketlerin güç kazandığı ve askeri anlamdaki harcamaların arttığı görülmektedir. Özellikle Japonya ele alınan dönemde 1929 buhranını çabuk atlatarak, askeri anlamda güçlenmeye yönelik hamlelerde bulunmuş ve emperyal bir tutum içerisine girdiği görülmüştür. Kore’yi 1905 yılından beri ilhak eden Japonya, Çin’e de savaş açmış ve belli bir süre başkent Nanjing’i (1937 yılında) işgal etmiştir. Bölgede işgaller 1945’te ABD’nin savaşa

dahil olmasıyla son bulmuştur. 1945'te ABD ve Sovyetler arasında ikiye bölünmek üzere Kore'nin Japon işgali de son bulmuştur. Bölge açısından (savaşı kazanan Çin dahil olmak üzere) özellikle Japonya için ciddi kayıpların yaşandığı bir dönem olmuştur. II. Dünya Savaşının kazananı kuşkusuz ABD olmuştur ve bu döneme kadar İngiltere'nin egemen olduğu uluslararası sistemin yeni hegemon gücü ABD haline gelmiştir. Ele alınan dönemdeki bir diğer önemli husus, Çin'de Mao Zedong önderliğindeki Marksist hareketin güç kazanmasıdır. Marksist düşüncenin işçi sınıfı üzerinden inşa ettiği düşünceyi Çin'in iç dinamiklerine uyarlayan Mao, köylülerin itici güç olduğu komünist bir sistemi hayata geçirmeyi hedeflemiştir

Onuncu bölüm, 1945'ten itibaren Japonya başlığını taşımakta ve II. Dünya Savaşı'ndan ciddi kayıplarla çıkan bir ülke olan Japonya'nın 1960-70'li yıllara geldiğinde "Japon mucizesi" konumuna nasıl yükseldiği ele alınmıştır. Böylesi bir gelişme yaşanmasında, ABD'nin bölgedeki Çin, Rusya, Kuzey Kore gibi komünist ülkelerin de varlığı nedeniyle bir müttefik elde etme istediğinin önemli bir belirleyici olduğu ifade edilebilir. Japonya örneği ile güçlü, demokratik bir kapitalist ülkenin varlığı komünizmin yayılmasına da engel teşkil edecek türdendir. Bu anlamda özellikle sendikalaşma, tarım arazilerinin yeniden dağılımı, sosyal güvenliğin sağlanması gibi olumlu adımların atıldığı görülmektedir. Aynı zamanda Japonya, Doğu Asya'daki ilk kalkınmacı devlet olarak kabul edilmektedir. Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (MITI) kurulması, planlı ve devlet yönlendirmesiyle ekonominin güçlenmesi politikaları hayata geçirilmiştir. 1980'li yıllara geldiğinde özellikle otomobil üretiminde dünya ekonomisinde önemli bir konuma gelmiştir. Bununla birlikte 1980-90 dönemleri ticaret savaşları olarak adlandırılan bir dönem yaşamış ve bu durum Japon mucizesinin sonu olarak adlandırılmıştır. Emlak ve borsa balonlarının patlaması vb. gibi olayların da yaşandığı dönemde ekonomik büyüme sekteye uğramış olmakla birlikte günümüz ekonomisinde de Japonya hala güçlü bir yere sahiptir.

On birinci bölüm, 1945'ten itibaren Kore başlıklı bölümde, Japon işgalinin sona ermesi sonrasında Kore'nin Güney ve Kuzey Kore olarak ikiye bölünmesi ve sonrasında her iki yeni ülkenin nasıl bir seyir izlediğine yer verilmiştir. Kuzey Kore'nin Juçe olarak ifade edilen kendi kaynaklarına dayalı güçlü bir ülke olabilme felsefesini

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

benimsediği ve monarşik bir komünist sisteme sahip olduğu belirtilmiştir. Güney Kore ise kapitalist sistemi benimsemiş ve ülkede, savaş sonrası dönemde ABD desteğinin önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir. Sonraki dönemlerde ise Japonya örneğinden de faydalanarak planlı ekonomiye geçilmiş ve devlet destekli çabollerin kurulmasıyla güçlü bir ekonomik yapıya ulaşılmıştır. Güney Kore örneğinde otoriter bir devlet yapısının benimsendiği ve işgücü maliyetlerini minimize ederek ekonomik büyümeyi sağlama yoluna gidildiği görülmektedir. 1980 sonrası dönemde ise ücretlerin görece yükseldiği bir işgücü piyasasına sahip olan Güney Kore, sanayileşmesini sağlamış ve önemli dış yatırımları olan bir ülke konumuna gelmiştir.

On ikinci ve son bölüm, 1945'ten itibaren Çin başlığını taşımakta ve II. Dünya Savaşından günümüze kadar olan süreçte Çin ele alınmaktadır. II. Dünya Savaşı tüm bölge için olduğu gibi Çin için de önemli kayıpların, yolsuzluk, karaborsa gibi sorunların yaşandığı bir dönem olmuştur. Savaş sonrası 1949 tarihinde Pekin, Mao Zedong liderliğinde komünistler tarafından ele geçirilmiş ve Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Komünist ilkelerin Çin'in özel koşullarına uyarlanmış hali olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde, Sovyetler Birliği'nin yardımları önemli bir yere sahiptir. İktisadi alt yapının uygun olmaması sorununa rağmen "Büyük Sıçrama Planının (1958)" hayata geçirilmesi, beraberinde ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Çok istenirse her şeyin başarılacağı düşüncesinden hareket eden plan, uygulamada ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuş ve sonucunda ciddi yoksullukların, kıtlığın yaşanmasına yol açmıştır. Ele alınan dönemde bir diğer önemli husus, Kültür Devrimi olarak ifade edilen ve geleneksel ve batılı tüm hususların yok sayılıp yeni bir Çin kültürü oluşturulması düşüncesinin egemen hale gelmesidir. Yaşanan sorunlara 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin desteğini çekmesi de eklendiğinde Çin Halk Cumhuriyeti yeni bir rota belirlemiştir. ABD ile yakın ilişkiler geliştirilmiş ve Deng Xiaoping liderliğinde uygulanan reformlarla piyasa ekonomisine geçiş yaşanmıştır. Söz konusu ekonomi politikası ile Çin ucuz işgücü ile uluslararası ekonomik sisteme entegre olmakta ve yabancı yatırımları çekecek (vergi muafiyetlerinin uygulandığı Özel Ekonomik Bölgelerin oluşturulması vb. yollarla) politikaları hayata geçirmeye başlamıştır. Yeni ekonomik sistem ile önemli ekonomik büyüme sağlanmış fakat gelir eşitsizliği başta

olmak üzere ciddi işgücü sömürülerinin yaşanması beraberinde gelmiştir. Ucuz işgücünü oluşturabilmek için ücretlerin düşük tutulması, sendikalaşmaya izin verilmemesi, ter atölyeleri olarak ifade edilen çalışma koşullarının olumsuz olduğu çalışma biçiminin yaygınlaşması yollarına başvurulmuştur. Tüm bu sorunlarla birlikte özellikle 2008 krizinin görece hızlı atlatılması ve sonrasında ABD'ye borçların verilmesi vb. yollarla Çin uluslararası sistemde önemli bir aktör olduğunu göstermiştir. Önümüzdeki süreçte de öneminin artarak devam etmesi beklenmelidir.

Çalışmanın Katkısı ve Sınırlılıkları

Doğu Asya bölgesindeki Çin, Japonya ve Kore tarihini ele alan kitabın kapsamı oldukça geniştir. Hem üç farklı ülkeyi konu edinmesi hem de yazılı ve hatta sözlü tarihin başlangıcından itibaren 21. yüzyıla kadarlık olan dönemin incelenmesi, kapsamının ne denli geniş olduğunu göstermektedir. Sözü edilen husus, çalışmayı bölgenin zaman ve mekan açısından bütünlük içinde incelenmesini sağladığı için önemli bir temel kaynak haline getirmektedir. Ancak kapsamın oldukça geniş olması konuları takip noktasında sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Kapsam genişliğinin bir sonucu olarak, kitapta konulara- dönemlere verilen önem arasında farklılıkların yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin yazarın Han ve Tang hanedanlıkları dönemi konusunda uzmanlığının olmasının da bir sonucu olarak hanedanlık dönemlerine ayrılan yer ile güncel tarihe ayrılan alan arasında denge sorununun olduğu ifade edilebilir. Örneğin, bölge tarihi açısından oldukça önemli ve belirleyici olan Kültür Devrimi, Kuzey Kore vb. ile ilgili çok özet bilgilerle yetinilmiştir. Bir diğer ifade edilebilecek husus, bir okuyucu olarak kitabın ilk kısımlarında bir Çin tarihi kitabı okuyormuş izlenimi uyandırabilmektedir. Böylesi bir izlenimin ortaya çıkmasında Japonya ve Kore'nin ilk dönem tarihiyle ilgili bilgilerin sınırlı olması ve söz konusu bilgilerin Çin yazılı kaynaklarından elde edilebilmesinin etkisi muhtemelen büyüktür.

Çalışmanın, bölgenin dünya tarihinde önemli bir yere sahip olduğu ve bu nedenle ele alınmaya değer olduğu temel motivasyonu olmakla birlikte sözü edilen bölgenin hangi boyutlarıyla ele alınacağı gibi bir taslağı yoktur. Konunun hangi boyutlarının ele alınacağı, hangilerinin kapsam dışında tutulacağı yönünde bir plana sahip değildir. Bu durum kapsam açısından çok geniş bir coğrafyanın ve zamansal kesitin ele alındığı çalışmada, tarihsel olayların

Yayın Tanıtımı /Book Review: Çakmak, Doğu Asya Tarihi: Çin,...

sıralanmasıyla yetinilen bir anlatımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çalışma, egemen Batılı iktisat anlatısının eksik yönlerini göstermesi açısından önemlidir. Egemen iktisat anlatısı, iktisat tarihini 16. yüzyıldan başlatır ve Batılı güçlerin egemen olduğu sistemi konu edinir. Sözü edilen anlatıda, Batılı güçlerin sahip oldukları yaratıcı ve rekabetçi güç ile kapitalist sistemi meydana getirdikleri temel varsayımdır. Dolayısıyla 16. yüzyılda oluşan uluslararası ticaretin birdenbire oluştuğu kabulü vardır. Çalışma, temel olarak bu varsayımı eleştiri olarak ortaya çıkmamıştır fakat Doğu Asya ülkelerinin tarihini ele alarak iktisat tarihi için oldukça önemli ve belirleyici olan Batı dışındaki ülkelerin de olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada, 6. yüzyıldan başlayarak ulus ötesi ticaretin yapıldığı, 13. yüzyılla birlikte uluslararası ticaretin Çin merkezli önemli bir boyuta ulaştığı ve 19. yüzyıla kadar bu gücün görece zayıflasa da devam ettiği belirtilmiştir. Dolayısıyla kapitalist sistemin oluşmasında ve uluslararası bir özellik kazanmasında daha önce yaşanan gelişmelerin büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmiş olmaktadır.

Kaynakça

Abu-Lughod, J. (2020). Avrupa Hegemonyasından Önce: 1250-1350 Yılları Arasında Dünya Sistemi, Çev. Cansen Mavituna, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Cai, K. G. (2018). The One Belt One Road and the Asian Infrastructure Investment Bank: Beijing's New Strategy of Geoeconomics and Geopolitics. *Journal of Contemporary China*, 27(114), 831-847.

Hobson, J. M. (2020). Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri, Çev. Esra Mert, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

McKinsey Global Institute, (2019), *Asia's Future Is Now*, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/asia-pacific/asia-future-is-now>, Erişim Tarihi: 28.12.2021

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

YAYIN ŞARTLARI

1. Yazılar Doğu Asya bölgesinde bulunan ülke ve toplumlar ile sınırlandırılacak veya Doğu Asya bölgeleri ile vre bölge, ülke toplumlar arası ilişkiler, sorunlara odaklanmış olması gerekecektir.
2. Yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak için kabul edilmemiŐ olması gerekir.
3. Bilimsel toplantılarda sunulmuŐ bildiriler, toplantı ve niteliği belirtilmek Őartıyla kabul edilebilir.
4. Yazılar, önce yayın kurulu tarafından yayın ilkelerine; amaç, konu, muhteva, yazım kurallarıyla ilgili hususlar açısından incelendikten sonra, uygun görülürse, Danışma Kurulu'nun nerisi doğrultusunda, bilimsel çalışmalarıyla o alanda tanınmıŐ iki hakeme gönderilir. Hakemlerden olumlu rapor alan yazılar, basılmak üzere sıraya konur. Hakemlerin isimleri gizli tutulur; raporlar beş yıl süreyle saklanır. Yazarlar; hakemlerin ve yayım kurulunun istek, öneri ve uyarılarını dikkate alırlar. Ancak katılmadıkları hususlara ve hakem kararlarına, gerekçelerini belirtmek kaydıyla itiraz edebilirler. Bu durumda editör, başka bir hakemin görüŐüne baŐvurabilir.
5. Yayın Kurulu, biçimle ilgili olarak düzeltmeler ve değişiklikler yapabilir. Hakem görüşleri alındıktan sonra yazarın müracaatı hâlinde yazısının yayımlanıp yayımlanmayacağı kendisine bildirilir.
6. "Yayın Tanıtım ve Değerlendirme" yazıları hakeme gönderilmez. Ancak makale kurallarına uyulur.
7. Yayına kabul edilmeyen yazıların bir sureti istek hâlinde yazara iade edilir.

YAYIN İLKELERİ

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Bahar ve Gz) yayımlanır. Dergi, özellikle disiplinler arası yaklaşım ile Doğu Asya'nın çeşitli sorunlarını konu edinen bilimsel çalışmalara yer verir. Dergide yayımlanacak makalelerin Doğu Asya'daki ülke ve toplumların tarih, kültürü, iktisadi hayatı, siyasal yaşamı; güvenlik ve dış politikası başta olmak üzere ülkeler, milletler ve etnik gruplar arası ilişkileri, güncel sorunları ile medeniyet tasavvurlarını ilmî bir bakış açısıyla ele alması beklenir. Dergide, Doğu Asya'yla ilgili önemli eser ve kiŐileri tanıtıp değerlendiren yazılar ile önemli görülen eviri yazılar da yayımlanabilir.

Makalelerin Dergide yayımlanabilmesi için, başka bir yerde yayımlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Herhangi bir kongre ya da bilgi şöleninde sunulan makalelerde kongre ya da bilgi şöleni adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir. Bir araştırma kurumu ya da fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje numarası verilmelidir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmış yazılar, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dasad> adresi üzerinden yükleme yapabilirler. Herhangi bir sorun ile karşılaşıldığında ileti (elektronik posta) yoluyla daad@daadtr.com, kamucam13@gmail.com adresi üzerinde dergi yönetimi ile iletişim kurulabilir. Klasik postayla göndermek isteyenler üç (bir adet isimli, iki adet isimsiz) nüsha çıktı ve YD (Yoğun Disk)'si ekli olduğu hâlde büyük boy bir zarf içerisinde gönderilmelidir.

Gelen makale Yayın Kurulu tarafından ön incelemeye alınır. Ön incelemede makale, Dergi'nin yayın ilkeleri ve politikası ile önceliklerine uygunluğu, alana katkısı; ayrıca konu, yazım kuralları ve şekil açısından değerlendirilir. Bu yönleriyle uygun bulunan makaleler ilmî açıdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hiçbir şekilde hakemlere yazarın kimliği ile ilgili bilgi gönderilmediği gibi, yazarlara da hakem adı açıklanmaz. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makale, üçüncü bir hakeme gönderilebilir. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler gerekli değişiklikler için yazarına geri gönderilir. Belirli bir süre içinde istenilen düzeltmelerin yapılması beklenir. En az iki olumlu rapor alamayan, düzeltilmesi için yazarına yeniden gönderilen ve belirlenen süre içinde düzeltmeleri yapılmayan makaleler yazarlarına bilgi verilerek yayım sürecinden elenir. İki hakemden "yayımlanabilir" değerlendirmesi alan makaleler yayım sırasına yerleştirilir. Yayına hazır yazılar yayımlanmak üzere sıraya konur. Hakem adları ve yazar adları karşılıklı olarak dergimizde mahfuzdur ve açıklanmaz. Hakem süreci olumlu tamamlanan her yazı yayımlanacaktır. Bu nedenle yazı sahiplerinin yazılarının akıbetini öğrenmek için ayrıca aramalarına gerek yoktur.

Yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarına aittir.

Yazım Dili

Dergi'nin yazım dili Türkiye Türkçesi, İngilizce ve Çince'dir.

ETİK İLKELER

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), yayın gönderen yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır,
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılarında referans vermiş olmalıdır,
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir,
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidirler,
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir,
- **Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlara aittir.**
- Dergideki tüm haklar saklıdır. Makaleler, derginin adı olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
- Derginin yazarlarına telif hakkı yoktur.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdırlar,
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdırlar,

YAYIN ÜCRETİ YOK

Makale gönderimi, makale incelemesi veya yayımı herhangi bir ücrete tabi değildir

TELİF VE YAYIN HAKLARI

Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan yazıların yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları **Doğu Asya Araştırmaları Dergisi'**ne aittir.

Yayına kabul edilen makalenin yazışmadan sorumlu yazarı elektronik posta yoluyla aldığı elektronik lisans anlaşmasını tüm yazarlar adına imzalamaktadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.

YAZIM KURALLARI

1. Başlık: Yazının içeriğini yansıtır nitelikte olmalı, büyük harflerle ve koyu karakterlerle 12 punto ile yazılmalıdır.

2. Yazar adı ve adresi: Başlıktan sonra sağa dayalı şekilde, soyadın tamamı büyük harfle olmak üzere unvanıyla (10,5 punto) birlikte yazılmalıdır. Yazarın kurumu, ileti (el-mek) adresi, dipnot hâlinde (10 punto olarak) gösterilmelidir.

3. Öz: 10 punto ile yazının başında, konuyu kısa ve öz bir biçimde ifade eden **en az 250, en fazla 550 kelimelik bir özet** bulunmalı; özeti bir satır altına, 3-8 kelimedenden oluşan "anahtar kelimeler" yazılmalıdır. Özde, araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca verilmelidir. Öz içerisinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir.

Türkçe makalelerde, Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

İngilizce makalelerde, İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimelerin (key words) altına yazının Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

Çince makalelerde, Çince başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

4. Ana metin:

a. A4 boyutunda kâğıtlara, PS formatıyla, Word 6.0 ve üstü programlarla ve Times New Roman karakterleriyle (Çince makalelerde Microsoft YaHei veya Simsun), 11 punto ve 1 satır aralığı ile paragraf aralarında 6 nk boşluk bırakılarak yazılmış olmalıdır. Metnin gerektirdiği durumlarda, fontlar ayrıca bir dosya hâlinde verilmek kaydıyla, transkripsiyon harfleri kullanılabilir.

b. Konuyu yeterince ifade edebilir, makul ölçüde ve okunabilir olmalıdır. Türkçe ve İngilizce yazılar öz ve kaynakça dâhil 6,500 (altı

bin beş yüz) kelimeyi, Çince yazılarda ise 4500 kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır.

c. “Giriş”, “Sonuç” gibi başlıklar kullanıp kullanmama, yazarın tercihi ve konunun gereğine bağlıdır. Sistematik bir düzen sağlamak maksadıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıkların tamamı koyu yazılmalıdır. Ana başlıkların tamamı büyük harfle, ara başlıkların ilk harfleri büyük harfle, alt başlıklar küçük harfle yazılmalı, sonuna iki nokta (:) konularak karşısından devam edilmelidir. Ana, ara ve alt başlıklar aşağıdaki gibi olmalıdır:

ANA BAŞLIK

Ara Başlık

Alt başlık:

ç. Kenar boşlukları 3'er cm. olmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır.

d. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar *eğik harflerle*, alıntılar ise *“eğik harflerle ve tırnak içinde”* yazılmalıdır. Üç satırı geçen aynen alıntılar, tırnak içinde eğik harflerle ve soldan bir cm içeriden verilmelidir. Zorunluluk olmadıkça koyu karakter kullanılmamalıdır.

e. Çizelge, tablo, fotoğraf vb. malzeme, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı; kolay anlaşılır ve yalın olmalı, yeterli açıklaması bulunmalıdır. Tablo içindeki yazılar 10 punto karakter ile yazılmalı, ayrıca, tablolar düzenlenmeye elverişli olmalıdır. Dergimizin sayfa marjını aşmamalıdır (genişlik 11,5 cm; yükseklik 16 cm).

A) İMLÂ, DİL VE ÜSLÛP

Özel imlâ gerektirmeyen durumlarda, *TDK Yazım Kılavuzu*'na uyulmalıdır. Dil ve ifade yönünden, bilimsellik dışı unsurlar bulunmamalıdır.

B) KAYNAK GÖSTERME (ATIF):

1. Sadece zorunlu açıklamalarda dipnot kullanılmalı, diğer atıflar metin içinde gösterilmelidir. Metin içinde kaynak gösterirken parantez işareti içinde olacak şekilde, yazarın soyadı, eserin yayımlandığı yıl, iki nokta -boşluk- ve sayfa numarası sırasıyla yazılmalıdır.

Örnek: (Kut, 1999: 16), (Wang, 2017:21)

Yazar eserini Soyadı Kanunu'ndan önce vermişse yazar adı yazılmalıdır.

Örnek: (Muallim Naci, 1297: 213)

2. Aynı konuda birden fazla kaynağa atıf yapılacaksa, aralara noktalı virgül (;) konulmalıdır

Örnek: (Karluk, 2007: 194; Dündar 2011: 87)

3. İki yazarlı çalışmalara değinilirken araya tire (-) işareti konularak gösterilmelidir

Örnek: (Karluk-Wang, 2007: 211)

İkiden fazla yazarlı kaynaklarda ise ikinci yazarın soyadından sonra (vd.) kısaltması konulmalıdır.

Örnek: (Kutlar vd. 2012: 99)

4. Aynı yazara ait, aynı yıl içinde birden fazla esere atıf yapılacaksa "1949/1.; 1949/2:" biçiminde gösterilmelidir, kaynakçada da aynı şekilde belirtilmelidir.

Örnek: (Yang, 1981/1), (Yang, 1981/2)

5. Atıf yapılan eser -ansiklopedi vb.- birden fazla ciltten oluşuyorsa (:) işaretinden sonra, kaçınıcı cilt olduğu belirtilmelidir.

Örnek: (Köprülü, 1967: 5/213)

6. El yazması bir eser kaynak gösterilecekse yazar adından sonra (yz.) kısaltması verilmeli, iki noktadan sonra gerekiyorsa varak / sayfa numarası belirtilmeli; tam künye kaynakçada gösterilmelidir:

Örnek: (Nef'î yz.: 45b)

7. Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken metin içinde kısaltma yapılarak gibi verilip açılımı kaynakçada gösterilmelidir.

Örnek: (BOA Mühimme, 15: 25)

8. Dipnot açıklamalarında atıf yapılacaksa orada da aynı usul takip edilmelidir.

Örnek: Bu konuda geniş bilgi için bk. Lin Yutang 1934: 189-207; Karadağ 2017: 220; Şenzo 2000: 93.

C) KAYNAKÇA (BİBLİYOGRAFYA) DÜZENLEME

1. Yazarların soyadına, göre sıralanmalıdır. Soyadı Kanunu'ndan önceki eserlerde yazarın adı esas alınmalıdır.

2. Bir yazarın birden fazla eserine yer verilecekse yayım tarihi eski olandan yeni olana doğru sıralanmalıdır.

3. Kaynağın künyesini verirken sıralama şu şekilde olmalıdır:

a) Kitaplar için: Aralara virgül işareti konmak üzere; yazar soyadı (büyük harflerle), adı, kaynağın yayım tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgül konulmaksızın- tarih (parantez içinde), kitap adı (*italik*)ve varsa çevirenin adı (parantez içinde), yayınevi veya yayımlayan kurum, yer adı.

Kitap kaynakçası örneği:

QARLUQ, Abdureşit C. (2006), *Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Atılım Yay., Ankara.

YU Fuzeng/于富增 (2009), “Reform ve Açılma” 30 yıllık Süreçte Çin’e Gelen Uluslararası Öğrenci Eğitimi/改革开放 30 年的来华留学生教育, Pekin Dil Üniversitesi Yayınevi/北京语言大学出版社.

b) Makaleler, bildiriler ve ansiklopedi maddeleri için: Yazar soyadı, adı, kaynağın yayın tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgül konulmaksızın-tarih (parantez içinde), makale / bildiri / madde başlığı (“tırnak içinde”), süreli yayın / bildiri kitabı / ansiklopedi adı (*italik*), belliyse cilt (C), sayı (S), sayfa(lar) (s.). Yayımlanmış bildirimlerde de bildiri kitabının basım tarihi (yıl) ile birlikte sempozyum / kongre vb. toplantının düzenleniş tarihi de bulunmalıdır. Yayımlanmamış bildirimlerde bildirin sunum tarihi, toplantıyı düzenleyen kurum, toplantının düzenleniş günleri belirtilmelidir.

Makale kaynakçası örneği:

KARLUK, Abdureşit Celil (2001), Çin Halk Cumhuriyeti’nde Sosyo-Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *Kök Araştırmaları, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmaları*, Cilt I, Sayı III, Ankara. S. 265-283.

HU, Angang 胡鞍钢 (2005), Çin Kalkınma Modeli Üzerine Düşünceler/关于中国发展模式的思考, *Tianjin Sosyal Bilimler Dergisi/天津社会科学*, Sayı.4/4 期, s. 25-30.

Bildiri kaynakçası örneği:

KOZ, M. Sabri (2004), “Belli Mahlaslar Üzerinden Şiir Söyleme Geleneği ve Türkiye’de Yazılan Alevi-Bektaşî Cönk ve Mecmualarındaki Hatâî Mahlaslı Şiirler”, *I. Uluslararası Şah İsmail Hatâyî Sempozyumu Bildirileri*, 9-10-11 Ekim 2003, Haz.: Gülağ Öz, ATO Yayını, Ankara, s. 184-217.

Elektronik Kaynakça Örneği:

Racism With Chinese Characteristics: The Laundry Detergent Ad and Han Privilege, <https://thedi diplomat.com/2016/06/racism-with-chinesecharacteristics-the-laundry-detergent-ad-and-hanprivilege/> Erişim: 25.12.2017);

Ansiklopedi maddesi örneği:

PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1967), “Kemâl Paşazâde”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, MEB Yayını, Ankara, s. 561-566.

c) El yazması eserler için eserin yazarı belliyse önce yazar adı, parantez içinde “yazma” kısaltması olarak (yz.) ibaresi, sonra sırasıyla eserin adı (*italik*), bulunduğu kütüphane, koleksiyon ve numarası ve -gerekliyorsa-sayfa numaraları yazılmalıdır.

El yazması eser örneği:

a) Mecmua-i Eş’âr (yz), Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Nu. 5335.

b) Âlî b. Mustafa (yz), *Nasîhatü’s-selâtîn*, Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Şer’iyye, Nu. 611.

Bahar/Spring 2022

İçindekiler/Contents

İletişim Bilgileri

Haberleşme adresi:

İlk yerleşim mahallesi, 1936.
Cadde, No.64/B16,
Yenimahalle, Ankara

E-Posta: abdurreisit.karluk@hbv.edu.tr
kamucam13@gmail.com
halkukaradag@gmail.com

Haluk KARADAĞ

Takdim/Editorial

Araştırma Makaleleri/Research Article

Meryem TEMİZ

Çin'in Hegemonik Düzeni ve Güney Çin Denizi Sorunu

China's Hegemonic Order And The South China Sea Dispute

1-22

Tayfun Tuncay TOSUN

Analysis of Chinese Economic Reforms Implemented After 1978 with Big Bang and Gradual Approaches

1978 Sonrası Uygulamaya Konan Çin Ekonomik Reformlarının Big Bang ve Kademeci Yaklaşımlarla Analizi

23-43

Erdem ATEŞ

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması Üzerine İktisadi Bir Değerlendirme

An Assessment of the Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement

44-70

Abdülkerim CİDAL

Japonya'daki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Sendikal Olmayan İşçi Organizasyonları: Çoğulcu İstihdam İlişkisi Teorisi Perspektifinden Bir Değerlendirme

Non-Union Employee Organizations in Japanese Small To Medium Companies: An Analysis From The Perspective of Pluralist Employment Relationship Theory

71-89

Doruk AKYÜZ

Birinci Dünya Savaşı'nda Japonya ve Japon-Amerikan Savaşı'nın Temellerinin Atılması

Japan in the First World War and Foundations of the Japanese-American War

90-114

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

İşık KUŞÇU BONNENFANT/Konuşan: Dilara ALKAN

115-121

Yayın Tanıtımı / Book Review

Beste A. JEONG: Contemporary History of South Korea - 60 Years

122-137

Yayın Şartları, İlkeleri ve Yazım Kuralları

138-144

www.dergipark.gov.tr/dasad

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X